

**KÜRESELLEŞME ,POLİTİK MEKAN VE İKTİDAR: ALTERNATİF BİR
JEOPOLİTİK DEĞERLENDİRME**

İrem Ece AKPINAR

Yüksek Lisans Tezi

Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Ü. Emre BAYSOY

2018

**T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESELLEŞME VE ULUSLARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KÜRELLEŞME, POLİTİK MEKAN VE İKTİDAR: ALTERNATİF BİR
JEOPOLİTİK DEĞERLENDİRME**

İrem Ece AKPINAR

KÜRESELLEŞME VE ULUSLARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Danışman: Ögr. Dr. Ü. Emre BAYSOY

TEKİRDAĞ-2018

Her hakkı saklıdır

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESELLEŞME VE ULUSLARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İrem Ece AKPINAR, tarafından hazırlanan “Küreselleşme Fenomeninin Politik Mekân Ve İktidar İlişkisi Bağlamında:Jeopolitik Bir Değerlendirme” konulu YÜKSEK LİSANS/DOKTORA Tezinin Sınavı, Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca ..... günü saat .....’da yapılmış olup, tezin* ..... OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA

* Jüri üyelerinin tezle ilgili karar açıklaması kısmında “Kabul Edilmesine / Reddine” seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

ÖZET

21.yüzyılın en önemli konularından biri olan küreselleşme kavramı, günümüzde teknolojinin hız kazanmasıyla beraber sosyal bilimler alanında en kritik konularından birisi haline gelmiştir. Küreselleşme olgusunun ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili üzerinde uzlaşmış net bir tarih olmamakla birlikte küreselleşme, jeopolitik ve mekân kavramlarını değişime uğratmıştır. Mekân, hem jeopolitik kavramının hem de küreselleşme sürecinin en önemli yapı taşını oluşturan bir kavramdır. Mekân iktidar ilişkileriyle ve süreçleriyle şekillenmektedir. İktidarlar kendi ideolojilerini mekâna yansıtmaktadırlar. Böylece mekân kültürel, ekonomik ve küresel değişimlerin odak noktasını oluşturmaktadır. Küreselleşme olgusu ise jeopolitik mücadelelerin ve süreçlerin odağında olan mekân kavramını yeni bir dönüşüm sürecine sokmuştur. Böylece Soğuk Savaş sonrası dönem küreselleşme dönemi olarak tanımlanmakla birlikte jeopolitik algının da değiştiği bir dönem olmuştur. Bu çalışmada küreselleşme süreciyle beraber değişen mekân ideolojisi, eleştirel jeopolitik yaklaşımı ile birlikte ele alınmıştır. Mekânda yaşanan jeopolitik mücadeleler, önceki dönemlerde stratejik bölgeler üzerinde yaşanırken, küreselleşme sürecinde ise kimlikler ve zihinler üzerinde yaşanmaktadır. Bu doğrultuda da söylemlerin söz konusu jeopolitik rekabette önemi ve işlevine yer verilmiştir. Çalışmanın amacı bir tasarı ve çözümleme alanı olarak jeopolitiğin, küreselleşme bağlamında mekânsal boyuttaki değişimini ortaya koymaktır. Bu tezde ilk olarak, küreselleşme kavramı farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. İkinci olarak, mekân kavramı kavramsal ve tarihsel olarak incelenmiştir. Üçüncü olarak klasik jeopolitik teorilere de değinilerek, jeopolitiğin küreselleşme olgusu ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ardından, David Harvey'nin uzamsal kuram teorisiyle bağlantılı olarak eleştirel jeopolitiğin dönüşümü analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuç kısmında ise, jeopolitik kavramının değişim sürecinin coğrafya bilimi ve küreselleşme ile ilişkisi ve özellikleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Jeopolitik, Eleştirel Jeopolitik, Mekân , İktidar

ABSTRACT

Globalization; one of the most important issues of our World today, with the accelerate of technology became a critical issue in social sciences. Although the is not a compromise when the Globalization came out it has changed the concepts of Jeopolitics and place. Place is the most important concrete part of both Jeopolitics and Globalization process. It forms a new shape with the power(government)process and interaction. The power(government)reflects its idology to a place, by this way the place becomes the centre of culture, economy and global changes.

Globalization is in the centre of jeopolitic struggles., so the places are becoming a period of transformation. After col war period; the new period is called the Globalization period, but at the same period the jeopolitic perception has also changed. In this study Globalization process is studied together with place idology in point of critizing view. The struggles which are lived in a place were according to stratagic regions, but with the globalization it is lived in minds and ethnicity.

In this thesis first , Globalization is taken in different approaches. Second place is observed according to history and cognitive.third ; by mentionning classical jeopolitic theories it is tried to outview Globalization with jeopolitics. Next with the connection of David Harvey's spatial stabilization the changes in jeopolitics is analayzed with in a critisizing point of view.

In the last part of the study the concept of jeopolitics chancing process is compared and studied with the changing process of geographt and globalism.

Key Words: Globalization, Geopolitics, Critical Geopolitics, Space, Power

TEŞEKKÜR

Çalışma konumun belirlenmesi ve bu sürecin sonuçlandırılmasına her türlü fikir alış verişinde bulunduğum, tez danışmanım Dr. Öğr. Ü. Emre BAYSOY'a teşekkür ederim.

Tez süreci boyunca her zaman yanımda olan ve beni her zaman fikirleri ile yönlendiren destek olan Prof. Dr. Kemal ÖKTEM'e, Doç. Dr. Yunus Emre ÖZER'e, Doç. Dr. Hakan CAVLAK'a, Doç. Dr. Esra LAGRO, Doç. Dr. Yasemin ÇAKIRER ÖZSERVET'e, Dr. Öğr. Ü. Gamze SART'a, Dr. Öğr. Ü. Hazal Ilgın BAHÇECİ'ye, Öğrt. görevlisi Hülya KÜÇÜK'e, Öğrtm. görevlisi Nuran ÖZTÜRK'e ve tüm süreçte destek olan hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Lisans sürecim ve yüksek lisans girme sürecinde her zaman danıştığım, fikirleriyle bana yön veren destekleyen her zaman yanımda olan Dr. Öğr. Ü. Oğuz KAAN hocama ayrıca teşekkür ederim. Eğitim hayatıma boyunca her zorlukta, başarı ve başarısızlıklarımdayanımda olan canım anneme, babama ve kız kardeşime sonsuz teşekkür ederim. Hayatımın en büyük destekçisi her zaman yanımda olan canım annaneme Türkan Akcuma sonsuz teşekkür ederim. Bu süreçte yanımda bulunan ve tezimin şekillenmesine fikir veren dayılarıma ve teyzelerime, beni motive eden tüm arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu süreçte her zaman beni motive eden Uzm. Dr. Sercan YILMAZ'a teşekkürü borç bilirim.

İrem Ece AKPINAR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
Araştırma Problemi	1
Araştırma Amacı	3
Araştırmanın Cevap Aradığı Sorular	5
Araştırmanın Önemi.....	6
Tezin Yöntemi.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE KÜRELLEŞME	
1.1. Küreselleşme Kavramı	10
1.2. Küreselleşmeyle İlgili Çeşitli Tanımlar	16
1.3. Küreselleşme Yaklaşımları	23
1.3.1. Aşırı Küreselleşmeciler	24
1.3.2. Kuşkuçular - Küreselleşme Karşıtları	25
1.3.3. Dönüşümcüler	27
1.4. Küreselleşme Süreci.....	29
1.5. Küreselleşme Boyutları.....	34
1.5.1. Ekonomik Boyutu	34
1.5.2. Siyasi Boyutu	37
1.5.3 Sosyo-Kültürel Boyutu	38
1.5.4. Mekân Boyutu.....	39
1.6. Ulus Devlet, Egemenlik, Küreselleşme Arasındaki İlişki.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

MEKÂN VE KENTSEL MEKÂN

2.1. Kent ve Kentleşme	49
2.2. Mekan Kavramı.....	70
2.3. Mekan- İnsan İlişkisi.....	53
2.4. Mekân ve Siyasi Coğrafya İlişkisi	61
2.5. Mekân ve İktidar Arasındaki İlişki	63
2.6. Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkisi.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ELEŞTİREL JEOPOLİTİK BAĞLAMINDA “KÜRESELLEŞMENİN” MEKÂN SAL DEĞİŞİMİ

3.1. Jeopolitik Kavramı	76
3.2. Jeopolitik Teorileri.....	79
3.3. Eleştirel Jeopolitik.....	84
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA	94

TABLULAR LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1: Zaman Dönüşümü.....	13
Tablo 2: Küreselleşme Tanımlamaları	20
Tablo 3: Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması:	28
Tablo 4: Küreselleşme Süreci	32
Tablo 5: Küreselleşmenin Ekonomik Boyutunun Nedenleri	35
Tablo 6: Küreselleme Ekonomik Döngüsü	36
Tablo 7: Anahtar Kelime Olarak Mekân	58
Tablo 8: Jeopolitik Kuramları	79
Tablo 9: Eleştirel Jeopolitiğin İncelemiş Olduğu Jeopolitik Türleri.....	85

GİRİŞ

Araştırma Problemi

Uluslararası ilişkiler disiplininin en önemli konularından biri olan küreselleşme kavramı sosyoloji, tarih, kamu yönetimi, coğrafya ve ekonomi alanlarında çalışılan konuların başında gelmektedir.

Bu kavramın tüm taraflarca uzlaşılan belli bir tanımı olmamakla birlikte sosyologlar küreselleşmeyi kültürel hegemonik bir süreç olarak tanımlarlarken, coğrafyacılar devletin sınırlarında meydana gelen psikolojik ve fiziksel alandaki değişim sürecinden bahsetmektedirler. Küreselleşmenin ekonomik boyutu, sermaye ve teknoloji akışlarının arasında yeni bağlantılar oluşturarak yeni dünya düzeninde siyasi değişimlerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Küreselleşme süreciyle beraber ülke sınırları ortadan kalkarak mekânın yeniden şekillenmeye başlaması, ülkeler arasında bloklaşmaların oluşumu tartışılmaktadır. Aynı zamanda sürecin ekonomik olarak bütünleşmeye yol açtığı düşünülmektedir (Göngen, 2013: 120). Henri Lefebvre kapitalizmin kent mekânını kullanarak mekânı heterojenleştirdiğini savunmaktadır. David Harvey ise sermaye birikim sürecinde mekânı, yeniden örgütlenme modeli oluşturma süreci olarak tanımlamaktadır (Harvey, 2006: 55).

Mekân kavramı sadece “fiziksel” bir üretim aracı olmanın dışında “zihinsel ve “sosyal” boyutları da içine almaktadır. Böylece mekân kavramının iktidarın gücünü kullandığı, siyasi olaylara neden olan dinamik bir yapı olduğu düşünülebilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte mekân ulusal sınırları üzerinde yeniden şekillenerek iktidarların ideolojik tutumlarını yansıtmaktadır. Mekânı üretim ilişkileri içinde incelendiğinde mekânın iktidarın gündelik hayata kurmaya çalıştığı hegomonayanın bir hedefi olduğu da ileri sürülebilir.

Elbette mekân ve birey arasındaki ilişki her zaman karşılıklı bir bütünü oluşturmaktadır. Mekânın kendi dinamikleri ile bireylerin sosyal yaşamı birbirlerinden etkilenmektedir. Bu yönüyle bireylerin kendi eylemleri de mekânın yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Bireyler doğrudan veya dolaylı olarak hakları için mücadele etmektedirler. Küreselleşen dünyada kapitalizmin mekânı sermaye birikim süreci vasıtasıyla yeniden şekillendirmesi ve teknolojik gelişmelerle birlikte meydana gelen üretimin yarattığı artı-değerin dünyanın her yerinde ulaşılabilir olması mekân kavramının gündeme sıkça getirmektedir. Bu anlamda mekân ekonomi-politik kavram olarak tanımlanmanın dışında, sosyal olguları da içine alan insan tarafından üretilmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan ve mekân arasındaki ilişki çok boyutludur. Zaman içerisinde mekân ve insan arasındaki ilişkiler değişmeye başlamıştır. İlk çağlardan günümüze kadar mekân kavramı iktidarın idolojisiyle yeniden kurgulanmaya başlamıştır. Mekân, toplumsal, ekonomik, psikolojik ve siyasal boyutlarla yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda mekân kavramı , zaman içerisinde değişime uğramıştır. Böylece toplumsal-ekonomik ve siyasal koşullarla şekillenenek yeniden tanımlanmış ve cisimlenmiştir.

Küreselleşme süreciyle iletişim ve bilgi teknolojilerin hız kazanması tarihsel süreç içerisinde farklı algılanların yaşanmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı yeni anlam ve kavrayışlarla mekân yeni bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu bağlamda küreselleşme, mekân -insan, kentsel mekân , siyasi coğrafya arasında bağlantısal bir ilişki bulunmaktadır. Elbette, mekân modifikasyonu sık sık dile getiren kelimelerden oluşmaktadır. Bu nedenle içerisinde korku, oyun, kozmoloji, rüyalar, öfke, parçacık fiziği, sermaye, jeopolitik gerginlik, umut, hafıza ya da ekolojik etkileşimleri barındırmaktadır. Bu açıdan jeopolitik ve mekân kavramları insanların yaşamış oldukları bölgelerde iktidar kurabilme gücünü temsil eden kavramlardır. Jeopolitiğin önemli unsurlarından biri olan siyasal coğrafya yalnızca konumsal değildir. Aynı zamanda sosyal ve politik bir süreci de içine almaktadır. Böylece mekânın hegoemonik bir unsuru olarak iktidar kavramı ile karşılıklı ilişkiler döngüsünü oluşturmaktadır.

Çalışmanın kavramsal çerçevesi, David Harvey'in "mekânsal farklılaşma kuramı"¹ üzerinde kurgulanmıştır. Mekansal farklılaşma kuramı; sermaye ve emek gücünün artmasıyla coğrafi yayılma ve mekânsal örgütlenmenin dünya düzeninde yeniden şekillenmesidir. Böylece coğrafi yayılmada meydana gelen değişimler mekanın örgütlenmesine neden olur. Fakat meydana gelen zamansal sabitlemeler ayırt edilemezler. Bunun en temel nedeni coğrafi yayılma zaman zaman uzun dönemli zaman zaman ise kısa dönemli gerçekleşir. Toplumda meydana gelen fiziksel ve toplumsal değişimler kapitalizmin birikim krizlerine neden olur. Böylece coğrafi yayılmada meydana gelen değişimler inişli çıkışlı sermaye egemenliğini etkileyerek mekansal-zamansal sabitlemeler dizisinin oluşmasına neden olur. Bu düşünce ile yeni bir mekânsal anlayışı ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda yer ve mekân kavramları da jeopolitik kavramın ayrılmaz bir parçası olmak birlikte, mekânsal farklılaşma jeopolitik değişimlere de neden olmaktadır.

Araştırma Amacı

Dünyada Doğu-Batı gerginliğinin yaşanması, Soğuk savaşının bitmesi, Doğu ve Batı Almanya'nın bütünlüşmesi, devletler arası toprak bütünlüğünün ve siyasi gücün Avrupa Birliği tarafından kurularak sağlanması, liberalizm kavramının yükselişi, teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde artması, ülkeler arası ve insanlar arasında kültürel etkileşimin artması ve bunun gibi benzeri olayların sıkça yaşanması küreselleşme kavramını gündeme getirmiştir.

Küreselleşmeyle, siyasi coğrafya kolektifleşmektedir. Dolayısıyla devletlerde meydana gelen uluslararası sorunlar coğrafyada mekân üzerinden yeniden şekillenmektedir. Nüfus, tarım, sanayi, ekoloji, enerji, ticaret ve birçok konu

---

¹ Harvey mekânsal farklılaşma toplumsal yapı ve süreçler arasındaki ilişkiyi irdeliyor. Kapitalist toplumsal yapıyı sömürü ve güç ilişkileri ele almaktadır. Kapitalist düzenini kentsel farklılaşmaya işlevsel olarak incelemektedir. Kentsel mekanın aynı zamanda bir çatışma mekanı olarak değerlendirilmektedir. Harvey'in 1990'ların kaleme aldığı , 1970'de yayımlanan Toplumsal Adalet ve Kent kitabı kentsel mekânsal ilişkileri ele almıştır. 1990'da yayımlanan Postmodernliğin Durumu adlı kitabında tarihsellik, toplumsal yapı farklılaşmaya dikkat çekiyor. David Harvey, Spaces of Capital: Towards a Critical Geography, New York: Routledge 2001. Benzer muhakeme tarzı eserlerde bulunabilir. Harvey, The Limits to Capital, Oxford: Basil Blackwell, 1982 (yeni baskısı London: Verso, 1999).

siyasi coğrafyada karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası sermayenin mekân da aşırı birikimi devletlerin karar alma mekânizmalarını etkilemektedir. Böylece mekân siyasal mücadelerin yaşandığı, insan ve siyasi coğrafyanın fiziki ve beşeri unsurlarını oluşturduğu stratejik öneme sahip üretim ilişkilerini barındırmaktadır.

Esasen mekân kavramı geçmişten günümüze iktidarların mücadele alanlarını da ifade etmektedir. Mekânda meydana gelen sosyal, ekonomik, kültürel yapı siyasi coğrafya ile yeniden şekillenmektedir.. Mekânlar tarihsel süreçler arasında bağlantılar kuran ve geçmişin izlerini yansıtan ideolojik düşünceleri içinde barındırarak iktidarın izlerini yansıtan simgelerdir. Küreselleşmeyle beraber ideolojilerin yeniden şekillenmesi mekân içinde iktidarın gücünde değişimlere yol açmaktadır.

Böylece jeopolitik, “siyasi coğrafya” anlamının dışında daha geniş anlamlarla kurulmakta ve sadece coğrafi bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu bağlamda jeopolitik kavramı ekonomik ve sosyal boyutu içine alan ve beşeri unsurlarıyla insan görüşlerini kendimize göre şekillendiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme mekânı yeniden kurgulayarak ekonomik-politik mekân üzerinde yeni dinamikler oluşturmaktadır. Mekânların yeniden şekillenmesi kentsel mekânda güç kavramını yeniden ortaya çıkarmaktadır. Benzer tip mekânların dönüşümünde iktidarın yani; insan görüşleri ile gücün şekillenmesine neden olmaktadır.

Çalışmanın amacı; günümüzde küreselleşme süreciyle meydana gelen siyasal mekândaki değişimlerin ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda kentleşmeyle birleşimini eleştirel jeopolitik kavramı üzerinden ele alarak, jeopolitik kavramına farklı bir bakış açısı geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte jeopolitik kavramının coğrafyadan bağımsız olarak şekillenip şekillenmediği sorusuna cevap aranmaktadır. Bu noktalardan hareketle tarihsel açıdan iktidarların mekân üzerindeki etkisini ortaya koyarak küreselleşmeyle beraber içinde yaşadığımız mekânın yeniden nasıl anlam kazanabileceği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Cevap Aradığı Sorular

Küreselleşme sürecinin etki alanlarından biri olan mekân kavramının değişen anlamı ve niteliği açıklanarak, küresel alanda gerçekleşen ilişkiler bağlamında jeopolitik etkileşimler incelenecektir. “Küreselleşme sürecinin coğrafyadan bağımsız jeopolitik bir proje olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği” sorusu ile yola çıkılmıştır. Bu bağlamda teorik olarak küreselleşme ve mekân kavramları açıklanacaktır. Jeopolitik yaklaşımları belirlenerek, jeopolitik kavramın geleceğine ilişkin eğilimleri saptanmaya çalışılacaktır. Küreselleşmeyle kapitalizmin coğrafyayı nasıl etkilediği ve siyasal coğrafyada meydana gelen değişimlerin mekân üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Bu bağlamda tezde aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. Küreselleşme süreci coğrafyadan bağımsız ele alınabilir mi ?
2. Küreselleşme mekânsal farklılaşmaya mı neden olmaktadır yoksa bir bütünleşme süreci midir?
3. Küreselleşme döngüsü nedir ve nasıl tanımlanabilmektedir?
4. Küreselleşme sürecinde mekân ve iktidar arasındaki ilişki nasıldır?
5. Küreselleşme süreci mekânı nasıl etkilemiştir, zaman ve mekân arasındaki ilişki durağan mıdır yoksa dinamik midir?
6. Küreselleşme süreci jeopolitik sürecini nasıl etkilemiştir?
7. Küreselleşme süreci ve mekan arasındaki ilişkide jeopolitik kavramı nereye konulabilir ?

Bu bağlamda cevap aranan sorular teorik olarak tartışılarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Önemi

‘Siyasi’ kelimesi arapça bir kelime olmakla birlikte, “*politika, siyaset, devlet işlerini düzenleme ve yürütme*” anlamına gelmektedir. ‘Coğrafya’ kelimesi ise “*yeryüzünün tamamı ve bir parçası üzerinde, doğal, beşeri ve ekonomik olayların dağılışını, aralarındaki bağlantıları, neden ve sonuçlarını inceleyen*” bilimdir. Siyasi coğrafya kelimesi günümüzde jeopolitik kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır. Küreselleşme süreciyle yaşanan ekonomik değişimler yerkürede coğrafi sınırların bir bütün olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

Coğrafi sınırların ortadan kalkıp kalkmadığı konusu günümüzde tartışılmaktadır. Bu bağlamda jeopolitik kavramı da siyasi coğrafyada yaşayan insanların yaşadıkları mekânda iktidar kurabilme gücü şeklinde değerlendirilmektedir. Mekân ve jeopolitik kavramları ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmanın çözümlenmesinde önemli rol oynayan iki kavram olarak düşünülmektedir. Özellikle küreselleşme mekâna hakim olmasıyla klasik jeopolitik anlayışındaki güç, egemenlik ve toplumlar arasındaki ilişki dengeleri eleştirel jeopolitik kavramın oluşmasına imkan sağlamıştır. İktidar ve yönetim alanında meydana gelen değişimler sonucunda görsel ve fiziksel olarak kent mekânları yeniden sorgulanmaya başlanmıştır.

Tüm bunlardan yola çıkarak bugüne kadar jeopolitik kavramı, devletlerin mekân üzerinde meydana gelen iktidar ilişkilerinden oluşmaktadır. Bu nedenden dolayı mekânın siyasallaşmasında en önemli etkene sahip kavramların başında jeopolitik kavramı gelmektedir. Bu çalışmada bugüne kadar jeopolitik kavramı denilince akla gelen coğrafi konumun öneminden ziyade aslında jeopolitik dönüşüm dinamikleri mekân üzerinden küreselleşme süreciyle beraber nasıl şekillendiğini ortaya koyarak, mekân ve iktidar üzerinden yeniden tanımlanmasını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Tezin Yöntemi

Çalışma ilişkisel araştırma yöntemi kullanılarak oluşturulan sosyal disiplinlerarası bir çalışmadır. Küreselleşme coğrafi bakımdan ekonomik, politik ve sosyo-kültürel ilişkilerle yeni bir boyut kazanmaktadır. Bu bakımdan küreselleşme sürecinden ilişkiler dünya çapında gerçekleşmektedir. Küreselleşme süreci ile dünya küçülmektedir. Aynı zamanda ülkeler arasında mesafeler azalarak, dünyada devletler arasında ilişkiler ağı ortaya çıkmaktadır. Böylece jeopolitik kavramı gündeme gelmekte ve yeni teknolojiler, ekonomik gelişmeler, ulusal politikalar ve uluslararası politik aktörlere bağlı olarak coğrafya daha az öneme sahip olmaktadır. Bireyler dünyanın her yerine özgürce hareket edebilmektedir. Buradan anlaşılacağı gibi küreselleşme mekansal bir olgudur. Küreselleşme süreciyle zaman ve uzaklık kavramlarının yeniden düzenlenmektedir. Tüm bu söylenenler çerçevesinde, küreselleşme bir jeopolitik mekan arasında ekonomik, politik ve sosyo-kültürel ilişkiler bulunmaktadır.

Mekanın küreselleşme süreciyle üretimi yeni bölgesel bölümlerinin örgütlenmesine neden olur. Bu bağlamda kent ön plana çıkarak, mekanın oluşmasından en önemli kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha yeni ve ucuz kaynak komplekslerinin, yeni dinamik sermaye birikimi mekanların oluşmasına neden olmaktadır. Toplumsal oluşumlar kapitalist toplumsal ilişkiler ve kurumsal düzenlemeler tarafından nüfuz edilmesinde, mevcut sermaye ve emek fazlasının emilmesinde çeşitli yollar sağlamaktadır. Bu bağlamda coğrafi yayılmalar, yeniden örgütlenerek, mekanda sabitlenmektedir. Kent kavramı çalışma içerisinde genel hatlarıyla ele alınacak olup, kentsel mekânda siyasal dönüşümler David Harvey'in uzamsal kuram yöntemiyle² açıklanacaktır. Mekân kavramının küreselleşmeyle dönüşümü incelenerek kavram, eleştirel jeopolitik kavramı ile ele

---

² Harvey'in coğrafi düzenlemeler ve yapılandırmaları, uzamsal olgular ile ele almaktadır. Sermaye birikim ve sınıf mücadelesi dinamiklerini tarihsel olarak günümüzde değerlendirmektedir. Bu bağlamda Harvey coğrafi- uzamsal gerçekliklerin ve jeopolitik olanaklar sınıf mücadelesinin farklı dinamikleri ile incelemektedir. Sermaye birikiminin ve sınıf mücadelelerinin iktidar mücadeleleri olduğunu ve dile getirmektedir. İktidar mücadelelerinin "eşitsiz coğrafi gelişim kuramı"nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel ve jeopolitik/uzamsal olarak hegemonik hale gelmektedir (Harvey,1950: 50).

alınmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda küreselleşme, jeopolitik, mekân kavramları ilişkisel yöntem metoduyla ele alınacaktır. Aynı zamanda , kavramsal çerçeve, yapısal çerçeve ve jeopolitik çerçeve olarak üç grupta çalışma şekillenecektir.

Çalışma, literatür taraması ve araştırmaya dayalı teorik bir çalışmadır. Çalışmada kitap, dergi ve internet kaynakları kullanılmıştır. Tez giriş bölümüyle birlikte üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm küreselleşmeyi, ikinci bölüm küreselleşmenin mekân üzerindeki etkisini, üçüncü bölüm ise küreselleşmenin jeopolitik etkilerinde meydana değişimi incelenmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme kavramının teorik ve tarihsel olarak açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bölümde, bu konuyla ilgili yazılmış akademik makaleler ve kitaplardan kaynak olarak yararlanılmıştır. Küreselleşme sürecinden bahsedilerek farklı yaklaşımlardan küreselleşme kavramı ele alınacaktır. Küreselleşme kavramının nasıl ortaya çıktığı, kavramın ne olduğu ve belli bir tanımın olup olmadığı sorgulanmaya çalışılacaktır. Tezin teorisini oluşturan küreselleşme kavramının amacı, kapsamı, özellikleri üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, küreselleşme olgusunun kapitalizm süreciyle sermaye birimiyle ortaya çıktığı, küreselleşmenin yeni dünya düzenince sıkça kullanıldığı kurumsal olarak kanıtlamaya çalışılmıştır. Sürdürülebilirlik açısından sıkça kullanılan küreselleşme kavramının sadece ekonomik bir olgu olmadığı aynı zamanda, politik mekânın düzenlenme sürecindeki dinamiklerin belirlenmesi açısından da önemli olduğu söylenebilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kent kavramının oluşum sürecinden kısaca bahsedilerek kentsel mekânda küreselleşmenin etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mekân kavramı Harvey'in sermaye dolaşım sürecine ilişkin teorisi ile ele alınmıştır. Sermaye birikimi ve iktidar arasındaki ilişki Harvey'in zaman-mekân kuramı bağlamında incelenmektedir. Bu bağlamda mekânın siyasi coğrafyayı politik olarak nasıl şekillendirdiği vurgulanmıştır (Harvey, 1990: 85).

Üçüncü bölümünde eleştirel jeopolitik bağlamında mekân ve küreselleşme arasındaki ilişki ele alınarak jeopolitik kavramının unsurları bağlamında mekân üzerindeki politik kontrolün küreselleşme sürecindeki etkisi üzerinde durulacaktır. Eleştirel jeopolitik mekânın çoğulluğuna tanıklık etmektedir. Böylece mekânda meydana gelen politik ve ideolojik yapılar çeşitlik göstermektedir. Mekân dinamik bir kavram olarak ele alınmakta ve iktidar, kimlik ilişkilerini barındırmaktadır. Bu nedenle mekân kavramı yerelin ve dış güçlerin inşasıyla yeniden şekillenmektedir.

Çalışmada “*Küreselleşme sürecinin coğrafyadan bağımsız jeopolitik bir proje olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği*” sorusuna cevap aranmıştır. Bu kapsamda, yukarıda belirtildiği üzere evrelere ayrılan küreselleşme sürecini, ekonomik ve sosyolojik etkenlerin tek başına yönlendirmediği ve küreselleşmenin yeni bir dönemi temsil eden bir kavram olduğu sonucuna varılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KÜRELLEŞME

1.1. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme, uluslararası politika ve diplomasi alanında sıkça kullanılan terimlerin başında gelen ve belli bir tanımı olmayan, yepyeni parametleri içinde bulunan bir kavramdır. Bugünün dünyasını kavrayabilmek için en önemli değişkenlerden biridir.

Genel olarak geniş manalar yüklenerek kullanılan bu terim, aslında hangi bakış açısıyla ele aldığımıza göre farklılık göstermektedir. Örnek verecek olursak iktisatçılar açısından iktisadi, politikacılar açısından politik, sosyologlar tarafından insani yönüyle değerlendirilmektedir. Bunun neticesinde küreselleşme sürecinin ne olduğu, nasıl oluştuğu ve yeni bir kavram haline nasıl geldiği hakkında araştırmacılar tarafından uzlaşmaya varılamamıştır.

Küreselleşme kavramının, ne zaman ortaya çıktığı konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Kavramla ilgili birçok farklı tanım bulunmaktadır. Bu farklı tanımların ortaya çıkmasında, küreselleşmeye yönelik ideolojik nitelikli yaklaşımlar etkilidir. Ayrıca farklı bakış açılarıyla, farklı katagorilerde tanımları bulunmaktadır.

Küreselleşmeyi etimolojik olarak incelersek küresel evrenselliği, küre yer küreyi, küreselleşme de evrensel bir süreci kapsamaktadır (Bayar, 2008: 26). Yer küre bir topa benzetilirse küreselleşme sürecinde dünyanın merkezinin neresi olduğu sorularıyla karşılaşılacaktır. Bu bağlamda devletler merkeze sahip olabilmek için ekonomik, sosyal, siyasal alanlarda birbirleriyle güç savaşı yapmaktadırlar (Bayar, 2006:90). Kant küreselleşmeden dünyanın şeklinin yer küre olmasından dolayı herkesin ortak malı olduğunun anlaşılması gerektiğini dile getirmiştir.(Kant, 1997:

65). Bu anlamda dünyanın mekânsal yapısı aslında küreselleşme kavramı ile şekillenmektedir.

Küreselleşmenin ilk kez ne zaman kullanıldığına dair tartışmalar da devam etmektedir. Küreselleşme kavramı İngilizcede global kelimesi karşılık olup bütünleşmeyi ifade etmektedir (Aydemir ve Kaya, 2007: 261). Osmanlıcada ise “cihanşumul” sözcüğüne karşılık gelmektedir.

İlk olarak, küreselleşme tanımlanması 1944 yılında Merriem Webster’s Dictionary tarafından kullanılmıştır (Bülbül, 2005: 110; aktaran Urmetzer, 1999: 49- vd). 1944’te Reiser ve Davies “*Gezegen Demokrasisi: Bilimsel Hümanizm ve Uygulamalı Anlamı*” isimli kitapta küreselleşme sözcüğü ekonomik olarak ele almışlardır (Scholte, 1997: 14’ten aktaran Günsoy, 2006: 7). 1962 yılında Küreselleşme kavramı Oxford English Dictionary’de kullanılmaya başlanmıştır. 1833 yılında İngiliz İktisatçı W. Foter’in yazmış olduğu dergide küreselleşmeyi dünyadaki üretim ve dağıtımını olarak ele almıştır (Kıvılcım, 2013:221). Böylece küreselleşme kavramı o yıllarda ekonomik olarak tanımlanmıştır.

1962 yılında ilk kez Marshall McLuhan tarafından sosyal içerikli bir tanım yapılmıştır. “*Global Köy*” mefhumu ilk defa kullanılmıştır. Ayrıca McLuhan kitle iletişim araçlarında meydana gelen hızlı dönüşümlerin zaman-mekân sınırlarını kaldırdığını savunmaktadır. Böylece yaşadığımız dünyanın zaman içerisinde “*global bir köye*”³ dönüşeceğini idda etmektedir (McLuhan, 1964: 45, 2014: 129). Mahulen’in (1994: 45) “*Understanding Media*” adlı kitabında “*Yıldızlar çok büyük, dünya çok küçük o yüzden olduğu gibi kaldı*” diyerek sosyal yaşamda meydana gelen sorunlara verilen tepkilerin, küresel köyü daralttığını ifade etmiştir. Böylece global köyün

³ Glabol köy: Marshall McLuhan’la tanımlana bir kavramdır. McLuhan, teklonojinin hızlı gelişmesi ve yangılnasının dünyayı dünyanın küçük bir topluluk haline getireceği savunmuştur. “Küresel köyü” için birinci dereceden bir tehdittir. Çünkü küresel toplumun çoklu işlevsel seviyelerine saldırıyor - sosyal, politik, giderek artan bir şekilde askeri, ekonomik, kültürel, yasal ve ahlaki bulanık etkileşim kapsamı - durum, bölgesel ve küreseldir (Georgiadou, 1995 : 112).

önemli argümanı teknolojinin gelişmesiyle beraber toplum içindeki hemşerilik ilişkilerini geliştirmiştir. İnsanların yaşam alanları yeniden şekillenmeye başlamıştır.

1977 yılında Alvin Tofferler “*Gelecek Göklerin*” adlı kitabında küreselleşmeden bahsetmiştir. 1980 yılında ise Tofferler “*Üçüncü Dalga*” kitabında küreselleşme kavramını ele almıştır. Tofferler’in aynı sene yayınladığı “*Pazarların Küreselleşmesi*” adlı makalesinde küreselleşme kavramını ekonomik bir terim olarak kullanmıştır (Kim, 2008: 301’ den akt. Cebeci, 2011: 361). Manfred B. Steger (2009:24) küreselleşme kavramını tanımlarken kavramda meydana gelen karışıkları önlemek için “*küresellik terimini*” kullanmayı tavsiye etmiştir. 1990’li yıllara gelindiğinde sosyal alanlarda yaşanan yeni bir dönüşüm olarak tanımlanmaktadır (Wendy,Larner, Wilters ,2004:450).

Küreselleşme kavramı kimi düşünüre göre aslında hayatımızda var olan bir kavramdır(Merrifield, 2012: 75-76). Zaman içerisinde kapitalizmin sermayeye hâkim olmasıyla hayatta kaldığı da söylenebilmektedir (Merrifield, 2012: 150). Örneğin ; Robert Reich ve Ohmae göre küreselleşme yeni bir dünya sistemi oluşturmaktadır. Yeni dünya sisteminde her şeyin değiştiğini ve devletlerin küresel güce hakim olmak için mücadele ettiklerini dile getirmektedirler (Went, 2011: 25). Bu bağlamda küreselleşme yeni bir dünya düzeni oluşturmakta ve yeni düzen belli aktörlerle yönetilmektedir.

Held’in çalışmasına bakıldığında (2008: 8) küreselleşme kavramı Axes Callinicos tarafından öne sürülen tartışma içerisinde Amerikan hegemonyası olarak görülmektedir. Böylece Held ,kapitalizmin dünyaya yayıldığını dünya pazarını genişletmeye neden olduğunu dile getirmektedir. Bununla birlikte kavramın anahtar kelimesinin “*emperyalizmin yeni bir kategorisi*” olduğunu savunmaktadır. Layna Mosley’un küreselleşme kavramı, mekânsal teorileri zorlaştırsada devletlerin ekonomik gücünün arttıran bir araç olarak görmektedir. Held ve McGrew ise küreselleşmeyi daha çok merkez ve çevre ilişkisi açısından siyasetin mutlak bir gücü olarak ifade etmişlerdir (Held ve McGrew,2008:65).

David Harvey küreselleşmeyi kendi açısından; küresel kapitalizm bugünkü durumu olarak görmekte ve ekonomik, siyasi, askeri aktörelere dayanan emperyalizmin mekân içerisinde siyasi, ekonomik ve kozmopolitik olarak yayılması olarak tanımlamaktadır (Harvey, 2004: 23). Harvey (1997 :25) zaman ve mekân kavramlarının nasıl dünya ölçeğinde sıkıştığını aşağıdaki tabloda özetlemiştir :

Tablo 1: Zaman Dönüşümü

1500-1800	Atla saatte on beş kilometre yolculuk, Deniz üstünlüğünü alarak kara uygarlıklarını sınırlanma, askeri alanlarda devrim gerçekleşmiştir.
1850-1930	Buharlı makineleri icadi saatte yüz kilometre kadar yolculuk gerçekleştirildi.
1950	Uçaklarla mesafeler kısaldı. Saate 600-800 kilometre kadar yol alındı.
2000	Uçaklarla beraber jet yolcu uçakları hız kazandı. Saate 1.000-3.000 metreye kadar yol alındı.
Günümüz	Teknolojiyle beraber uzay çağı başladı

Kaynak: (Harvey, Justice, Nature and the Geography of Difference, 1997).

Yukarıdaki tablo incelendiğinde zaman ve mekân da meydana gelen değişimler toplumsal hayatta büyük ölçüde değişime uğramaktadır. Mekânsal ve zamansal pratikler yaşanan değişim sürecinde karmaşıklığını korumaktadır. Bu bağlamda toplumsal ilişkiler zaman içerisinde değişikliğe uğramakta ve dönüşüme uğramaktadır. Tabloda görüldüğü üzere ilk zamanlar yolculuk atla saatte on beş kilometre yapılırken günümüzde 100 dakika sürecek bir seyahatta uzaya gideceği bir zaman dilimi değişimi bulunmaktadır. Böylece mekânsal değişimler toplum yaşamını etkilemekte ve toplumsal eylemlilik içinde tüketilmektedir. Bireylerin farklı rollerde toplumlaşmasına neden olmaktadır. Zaman ve mekânda meydana gelen değişimler yaşadığımız dünya da değişebilecek değişkenleri bünyesinde bulundurmaktadır.

Zaman ve mekân kavramları birbirini etkilemektedir. Harvey'in de bahsettiği gibi, ulaşım araçların hızla gelişmesi, teknolojik gelişmelerin toplumda yaygınlaşması, toplumda meydana gelen olayları yerel ölçekten çıkartarak, küresel bir dünya tartışmasına zemin hazırlamıştır (Harvey, 1990: 250 ; Harvey , 2009: 25). Günümüzde iletişim teknolojisinin ivme kazanması , toplumlar arasındaki etkileşimin artmasına neden olmuştur. Çünkü mekân kavramı sadece bir arka plan değil aynı zamanda bireylerin davranışlarını, duygularını, durumlarını etkileyen ve toplumsal ilişkilerin şekillenmesine neden olan aktif bir yapıdır (Sart, 2018: 7). Zaman ve mekân , anlık zamana sıkışmayan, mekânsızlaşma içinde kaybolmayan bir süreçtir. Toplumsal değişimlere bağlı olarak yeniden şekillenerek “*gerçek öznenin hakikatini*” işaret eden aktif bir yapıdır.

Zaman mekân tablosunda görüldüğü gibi dünyada yaşanan değişimler, mekânı dönüştürmekte ve kendine özgü yeni mekânların oluşmasına neden olmaktadır. 1500’li yıllarda başlayan değişim zaman içerisinde demiryolları, , telgraf, altyapı, karayolu, liman, uçak gibi toplumsal gücü arttılmaya yönelik alanların oluşmasına neden olmuştur. Bireyler mekâna hakim olmaya başlamıştır. Mekân düzeninde meydana gelen değişimler toplumun gücünü simgelemektedir.

Tabloda görüldüğü gibi zaman ve mekân algılamasıyla ilgili bir diğer olgu ise zaman-mekân sıkışmasıdır. Avrupa’ da Rönesans devriyle başlayan zaman ve mekânda meydana gelen değişimler günümüzde uzay çağıyla berebar köklü bir değişim geçirmiştir. Keşifler sonrasında bilginin dünyaya hakim olmaya başlaması toplumda kar etme arzusuna neden olmuştur. Sermaye birikimi, mekânın ekonomik ve politik bir sürece girmesi sağlamıştır. Rönesans beraber aydınlanmanın temellerin atılması insanı özgürleşmesini sağlamıştır. Özgürleşmeyle beraber insan yaşadığı mekâna sahip olma içerine girmiştir. Bunun sonucunda mekâna hakim olma savaşı başlamıştır. Zamanda ise özgürleşme geleceğin öngörülmesi ile açıklanmaktadır. Böylece yaşadığımız mekân hakimiyet altına alınarak hegonomik bir süreç başlamıştır. Bu sürecin yeni adına Küreselleşme diyebiliriz.

William Greider ise küreselleşme sürecini bir tarlayı biçen bir makineye benzettir. Makine hızlı ve hareketlidir. Aynı zamanda içinde bulunan çarklarla karmaşıklığı temsil eder (Harvey, 2002: 76). Hızlı hareket ettikçe zaman kavramı sınırları aşmaktadır. Harekete devam ettikçe zaman ve uzay kavramlarını bütünleşmektedir. Aynı zamanda tarlayı biçtikçe arkasından izler bırakmaktadır. Bu izler zamanla refah ve zenginlik kavramlarının oluşmasına neden olmaktadır. Zaman ve mekân birbirine yaklaştıkça de, direksiyonda hızını yönünü kontrol eden kimse bulunmaktadır. Bu yüzden zaman da özgür ve sınırsızdır (Camadan, 2010: 5).

Küreselleşmeyle beraber yaşadığımız dünyada zaman-mekân karmaşık bir hal almaya başlamaktadır. Teknolojinin hız kazanması ile beraber insanın “yer ve mekânının” yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır. Tüm bu karmaşıklığın yeni adına günümüzde küreselleşme denmektedir. Bu bağlamda küreselleşmeyi zaman içindeki mekânsal bir düzenleme olarak açıklanabilmektedir. Kapitalist ekonomik düzen içerisinde zaman ve mekân kavramının sıkışmasından doğan bir oluşum sürecidir (Harvey, 2015: 21).

Giddens zaman-mekân dönüşümünü küreselleşme süreciyle ele almaktadır. Dünyada bütünleşme hareketlerinin kendi içindeki karmaşıklığının toplumlara yansması olarak nitelenmektedir (Giddens, 2010 : 65). Bu açıdan, küreselleşmeyi dünyada meydana gelen toplumsal ilişkilerin ülkeler arasında karmaşıklıktan meydana gelen ilişkilerin bütünü oluşturmaktadır. Aynı zamanda ülkelerin birbirleriyle olan karşılıklı bağımlılık ilişkisi olarak tanımlanmaktadır (Georgantzas, v.d., 2009: 2). Bu bağlamda sürecin yerel dinamiklere yansmasının yeni karşılıklı bağımlılık ilişkisi olarak yeniden biçimlenme sürecinde, ekonomik hayatta meydana gelen süreci ‘koparma’ ve ‘yeniden gömme’ süreçleri veya ‘kaldırma’ ve ‘geriye itme’ olarak tanımlanmaktadır (Giddens,2006:65-70). Bununla birlikte bu mefhumun tanımlanabilir bir süreç olmadığını ulusal fenomen bir kavram ortaya çıkardığını savunmaktadır. 'Üst sınıf' veya 'kapitalist' sınıf olarak küresel ekonominin akışına göre şekillenerek , modernite anlayışını ortaya çıkarmaktadır (Giddens ve Christopher, 1998: 75-85). Görüldüğü üzere Giddens küreselleşme sürecini

toplumsal etkileşim olarak tanımlarken, sürecin postmodernlik olarak tanımlanmasına da karşı çıkmaktadır.

Bütün bu özellikleriyle bakıldığında küreselleşme, modernleşme, globalleşme, uluslararasılaşma, postmodernizme dönüşüm şeklinde yeni bir dinamizmle açıklanabilmektedir. Yeni bir dönüşümün hareketlerini içinde barındırarak “değişim” kelimesiyle birlikte sıkça anıldığı görülmektedir. Küreselleşmenin devam eden bir süreç olarak kavramsallaştırılması, zaman-mekân algılarının yeniden şekillenmesindedir. Zaman ve mekân da meydana gelen algı değişimleri, “*kıtalararası veya bölgelerarası ilişkilerin, güçlerin kullanımlarının*” artması olarak yorumlanabilmektedir. Bir başka ifadeyle “*tektipleşme algısının ortaya çıkması, insan davranışları ve özelliklerinin birbirine benzemesi*” olarak insani boyutta bir değişime gidildiği tanımlamalardan anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere küreselleşme akademik literatürde açıklanırken tek boyuttan çok boyutta, kesinden belirsiz doğru birçok tanımla yapıldığı aşikardır. Çok yönlü olması sebebiyle sosyal bilimler alanında farklı yaklaşımlarla yer almaktadır. Bu yönüyle kavramın anlaşılması zor olduğundan teorisyenler ve uygulamacılar arasında kesin bir tanımla yapılamamıştır.

1.2. Küreselleşmeyle İlgili Çeşitli Tanımlar

Küreselleşme, sosyal hayattaki değişiklikleri anlatan bir kavramdır. Küreselleşme kavramının daha iyi analiz edebilmemiz için, küreselleşme döngüsünü anlamamız gerekmektedir (Rosenberg, 2007: 420). Steger, Manfred “*Globalization: A Very Short Introduction*” adlı kitabında küreselleşme şu şekilde tanımlamaktadır: “*2001 yılının sonlarında modern siyasi ve toplumsal teori, lisans dersi anlatırken, dönemim karmaşıklığını öğrencilerin kendi aralarında sorguladıklarını gözlemledim. Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yönelik meydana gelen terör saldırıları, arasında meydana gelen bağlantıları öğrencilerim tam olarak kavrayamadı. Teknoloji dünyaya hızla bir şekilde hakim olurken, tüm yaşanan sürecin bir adı*

olmalıydı. Öğrencilerime Küreselleşmenin tartışmalı bir kavram olduğunu anlamalarını gerektiğini ve bazen çelişkili toplumsal süreçlerin arkasında meydana gelen olayların asıl nedenlerin küçümsemesi gerektiğini dile getirdi. Tüm bu olaylar medya da farklı tanımlamalara yol açıp, yaşanan modernlik eylemleri kınansa da küreselleşme sürecinin karmaşıklığını gözlemlenemedi”(Manfred,2009:24).

Bu bağlamda küreselleşme kavramı günümüzde meydana gelen ekonomik, politik, kültürel ,çevresel bağlantıları ve mevcut sınırların pek çoğu yakından ilgili bir kavram olarak görülmektedir. Aslında belirli bir toplumsal koşula işaret ederek, niteliksel olarak farklılaşmaya yönlendiren bir süreç olarak tanımlanabilmektedir.

Robertson’a göre küreselleşme, toplumların sosyo-kültürel değişimleri dünyanın tek bir merkezinde meydana gelen sürecin tüm toplumları etkilemesidir. Robertson, Giddens’in küreselleşme sürecini modernizm olarak tanımlamasına karşı çıkmaktadır. Ona göre küreselleşme, dünyanın küçülerek bir bütünleşme bilincin toplumda oluşturmasıdır. Böylece küreselleşme bir dönüşüm sürecidir. Dünya mekânsal anlamda küçülmekte ve bir bütün olarak yeniden şekillenmektedir (Robertson, 1990: 225–236). Küreselleşmeden önce dünya bir bütündü; teknolojinin gelişmesiyle beraber zaman ve mekân kavramı ayrışmaya başlamıştır. Örneğin bugün aya çıkılabilmekte, resimleri çekilebilmekte, denizler, dağlar, ovalar görülebilmektedir . Robertson ,(1999: 15)’a göre küreselleşme, toplumların sosyo-kültürel değişimlerinin dünyanın tek bir merkezinde meydana gelen sürecin tüm toplumları etkilediğini savunmaktadır. Aynı zamanda dünyada meydana gelen kültürel bir etkileşimin küresel çapta yayılarak yeni bir süreç olduğunu vurgulamaktadır.

Robertson’a benzer şekilde; Ritzer, Featherstone, Baudrillard gibi sosyal bilimciler de küreselleşme kavramının iletişim ve üretim teknolojisinde önemli olduğunu ve toplumları kültürel alanda etkilediğini savunmaktadırlar(Aktal, 2001: 196 ; Aslanoğlu, 2000: 196). Bununla birlikte küreselleşme içindeki karmaşıklık uluslararası ilişkiler alanında tartışma konularına neden olmuştur. Yaşanılan

süreçte yeni fikirlerin ortaya çıkması sağlanmıştır. Küreselleşme kavramı bugünün dünyasında yaşanan değişimleri anlamayı amaçlamaktadır.

Thomas Friedman (McCann,2008:3), küreselleşme kavramının insanları homojenleştirdiğini ve dünyada tek tip bir düzenin olacağını savunmaktadır. McCann Dani Rodrik (1997: 17) ise küreselleşmeyi, küresel pazarlara açılma ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında dengesizliğin artmasına neden olan ekonomik bir güç olarak idaa etmektedir. Friedman ise ; küreselleşme sürecini bir kaplana benzemektedir. Bu yüzden küreselleşme sürecini iyi yönetebilirsek, kültürel değişimlerinden yararlanarak gücü farklı noktalarda birleştirebiliriz. Friedman, küreselleşmeyi serbest kapitalizmin bir ürünü olarak görürken kapitalizmin gücünün her ülkeye yayılarak sistemi homojenleştirdiğini ve teknolojinin küreselleşmenin bir ürünü olduğunu savunmaktadır (Friedman, 1999: 85).

Dünyada devletler arasındaki rekabet artarken kapitalizmle beraber, sermaye ve emek gücünün artmasıyla liberal politikalar güçlenmektedir(Keleş, 2015: 65). Küresel sermayenin artmasıyla beraber merkez-çevre arasında güç savaşları başlayarak ekonomik, sosyal, kültürel alandan devletlerin dünya sistemine hâkim olma savaşı başlamıştır (Baysoy, 2016: 54). Zbigniew Brzezinski (Brzezinski, 1997: 240) “*Büyük Satranç Tahtası*” kitabında politik, siyasi, jeopolitik, ekonomik ve kültürel dinamikleri içinde barındıran küresel güç olarak savunmaktadır. Ayrıca Brzezinski,küreselleşmenin Amerika’nın bir gücü olduğunu idda etmektedir. Küreselleşme olgusuyla beraber Amerikan hegemonyasının yeni bir boyut kazandığını dile getirmektedir. Küreselleşmenin aslında iktidarların jeostratejiyi, yani jeopolitik çıkarların stratejik idaresi olduğunu iddia etmektedir. Aynı zamanda devletler arasındaki küresel güç savaşlarının bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Yeni dünya düzeninde devletlerin Avrasya kıtasına hakim olmasıyla küresel güç savaşlarının son bulacağını vurgulamaktadır. Böylece kavramın medeniyetler arasında gerçekleşen ilişki sonucu ortaya çıkan sermaye gücünün bir sonucu olduğu görülmektedir (Brzezinski, 1997: 240).

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi küreselleşme, dinamik bir süreci oluşturmaktadır. Friedman “*Lexus and Olive Tree*” adlı kitabında küreselleşme sürecinin ilk olarak Endonezya’da ortaya çıktığını ifade etmektedir. 1997 yılında Doğu Asya ülkelerindeki ekonomik krizin orta sınıf öğrencilerin isyan ederek demokrasi istemeleri sonucu meydana geldiğini söylemektedir. Aynı dönemde Başkan Suhart’un istifa etmesine ve Endonezya toplumunun yaşamış oldukları demokrasi sürecini küreselleşme olarak ifade etmiştir. O dönemde rejime karşı çıkmak adına bölgede yaşayan insanların, Mc Donald’s’ta yemek yemeye haftada bir kez gitmesi küreselleşmenin ekonomik döngüsünü göstermektedir. Bir başka deyişle, küreselleşme çok boyutlu bir süreç olarak görülmekte ve uluslararası sistemde Friedman’ın da belirttiği gibi geçmişten günümüze iktidar politikaları, medeniyetler ve liberal politikaların bir çatışma halinde devam etmesidir (Friedman, 1994: 33-36). Aynı zamanda bu döngü dünyadaki orta sınıfların karar alma süreçlerinde siyasi ve çoğulcu katılımlarla liberal politikaları geliştirmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası başlayan süreci Amerikan hegemonyası olarak tanımlanabilmektedir(Friedman,1999:197). Küreselleşmeyle meydana gelen teknolojik gelişmeler aynı coğrafi bölge üzerinde dağılarak bir yığılmaya neden olmaktadır. Bu gelişmeler dış ekonomilere yönlendirilerek büyük ölçekli tasarruflar sağlama yoluyla ülkelerde yeni teknolojik değişimlerin doğmasıyla da farklılaşmaktadır.

Şüphesiz ki ülkelerdeki eşitsizlik faktörü bölgelere arasında dengesizliği doğurmuştur. Örnek verecek olursak, Çin’de üretilen bir telefonun diğer bölgelere ulaşımında iklim ve coğrafi konum gibi faktörlerden bağımsız olduğu düşünülemez. Tropik iklime sahip bir bölgede daha hızlı ürün teslimatı sağlanırken kurak, yüksek ve dağlık bölgede ulaşım daha yavaş yapılmaktadır(Dehesa, 2007: 5). Bilindiği gibi küreselleşme döngüsünde meydana gelen eşitsizliğin ortadan kalkması için devletler kendi ekonomilerini güçlendirirken, liberal politikalar da hız kazanmıştır. George Modelsk bu süreci toplumun bir bütün olması olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda Alejandro Colas küreselleşme sürecinin toplumu homojenleştirdiğini savunmaktadır.

James Mittelman , David Harvey ve Anthony Giddens kavramı zaman-mekân sıkışması uzaklaşması olarak tanımlamaktadırlar (Harvey, 1994: 65). Dünyada meydana gelen değişimler bir belirsizlik ortamını oluşturmaktadır (Inda&Rosaldo, 2002:5-7). Zaman ve mekân sıkışması da varlık ve yokluk kavramların birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Denebilir ki zaman diliminde sahip olduğumuz ve etkilendiğimiz her şey küreselleşmenin bir sonucudur (Giddens, 2000: 50). Harvey, küreselleşme döngüsünde zaman-mekân dediğimiz kavramların temel olarak mekânda zaman yolculuğuna uğrayarak, sermayenin mekâna sabitlemesi olarak yorumlamaktadır (Harvey, 1985: 45). Öte yandan toplumsal süreçler içerisinde meydana gelen üretim sürecininin teknolojiyle buluşarak artması olarak da tanımlamaktadır. Küreselleşme sürecinin tarihsel süreçte aslında birimin rejime dönüştüğünü ve kültürel , tarihsel, ekonomi-politik uygulamalar, sınıfsal mücadeleler ve güç dengelerin mekânı şekillendirerek yeni bir dönüşüm süreci olduğunu savunmaktadır (Harvey, 2003: 227–341). Harvey'in bu tanımlaması, Giddens'nın zaman-uzam uzaklaşmasına (Giddes: 2000: 35) benzese de Harvey; küreselleşme sürecini coğrafi yayılma ve mekânsal düzenleme olarak ele almaktadır.

Tablo 2: Küreselleşme Tanımlamaları

John Tomilson	Karmaşık bağlantılılık
Karl Marx	Zamanın mekân arasındaki bağıl ilişki
David Harvey	Zaman-mekân sıkışması
Robertson	Küresel birlik
Manuel Castells	Kapitalizmin küresel şekillenmesi
Alejandro Colas	Homojenleşme
Jan Aart Scholte	Yersizyurtsuzlaştırma
Jameson Duke	Dünya pazarı olgusun
David Held	Faaliyet ağlarını, etkileşimi, güç
RolandRobertson	Bütünsel yoğunlaşma
James Mittelman	Zaman-mekân sıkışması dünyanın küçülmesi
Joseph E Stiglitz	Yapay engellerin son bulması
Jacques Adda	İktisadi ve ekonomik sistem
Dani Rodrik	Küresel Pazar
George Modelski	Toplumun bir bütün olması
Antony Giddens	Toplumsal ilişkilerin artması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloda farklı düşünürlerin küreselleşmeye farklı bakış açıları özetlenmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda Tomlinson küreselleşmeyi karmaşık bir karşıtlık olarak kültür içinde değerlendirmektedir (Tomlinson, 2000:36). Tomlinson'a göre, küreselleşme sürecinde iletişim ve teknoloji önemli kabul edilsede, bunlar küreselleşmenin sadece tek bir boyutunu temsil etmektedir. Ona göre küreselleşme kavramı küresel kültürün kaçılmaz bir sonucundan oluşmaktadır. Aslında bu kavram karmaşık bağlantının kültürel mekânı güçsüzleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Tomlinson, 2000: 46). David Held toplumda meydana gelen ilişkilerin , hız ve etki açısından tüketim faaliyet ağlarında meydana gelen etkileşim ve güç olduğunu dile getirmektedir (Held, 2000: 65). Frederic Jameson Duke ise iletişim ve teknolojiye ki değişimin genişleyerek dünya pazar olgusunu oluşturmaktadır (Beck, 200: 12).

Bu bağlamda teknolojiye meydana gelen değişimler toplumları dönüştürmektedir. Manuel Castells küreselleşme sürecin, kapitalizmin tarafından şekillenmesi olarak tanımlamaktadır. Küreselleşme süreciyle toplumda yeni bir "Ağ Toplumu"nu oluşturmaktadır. Bireylerin siyasi, ekonomik, kültürel olarak bir araya gelmelerine neden olan ağ toplumu mekânı da coğrafi sınırlardan uzaklaştırmaktadır. Böylece yeni teknoloji ağıyla yeni bir zaman ve uzam algısıdır (Göksel ve Doğan,2011:178-179). Joseph E Stiglitz bu durumu ulaşım ve iletişimde meydana gelen yapay engellerin ortadan kaldırılması olarak tanımlamaktadır. Karl Marx'ın Manifesto'sunda belirttiğine göre, "*.. Ekonomideki krizlerin temel nedeni sermayenin yükselmesidir. Üretim gücü, az sayıda sermayeyi sahibinin elinde toplanırsa, belli kesimin refahı artarken sermayeni üretinler fakirleşmektedir. Böylece kriz ortaya çıkmakta ve sermaye piyasalarında dalgalanmalara neden olmaktadır*" (Marx, 1997: 55). Bu bağlamda Jacques Add gibi düşünürler iktisadi ve ekonomik sistem olarak süreci olarak küreselleşmeyi tanımlamaktadırlar. Küreselleşme süreciyle beraber sermaye ve piyasa, ikincil kurumlar oluşturmaktadır. Dünya sisteminde meydana gelen değişim ve dönüşümleri temsil süreç içinde yaşadığımız mekân da meydana gelen olaylar bütünü oluşturmaktadır. Ulus-üstü şirketler ekonomik, politik ve

kültürel hayatta yeni bir sermaye gücü tasarlanmaktadır. Aynı zamanda toplumda yeni bir rekabet ortamı oluşmaktadır (Larner ve Walters, 2004: 496-497). Böylece küreselleşmenin tanımının, çevre, ekonomi, iktisadi, güvenlik, sosyal, kültürel birçok alanlarda yapıldığı söylenmektedir.

Pieters'e (2009, 8). göre küreselleşme “*kolektif karşılıklı bağımlılık*” olarak tanımlanmaktadır. Mekân kavramı kolektif tartışmaları beraberinde getirirken, kapitalizm, eşitsizlik, güç, kalkınma, ekoloji, kültür, toplumsal cinsiyet, kimlik, nüfus kavramıyla değişime uğrayarak ülkelerin siyasi coğrafyada çatışmalarına neden olabilmektedir (Le Gales, 1998: 486). Bu tanımdan yola çıkarak küreselleşmeyle mekân devletlerin birbirleriyle ekonomik, sosyal, kültürel alanlar yeni hedefleri olmaktadır.

Theodore Levit, küreselleşmeyi anlatırken devlet ve hükümet arasındaki faaliyetleri ekonomik anlamda tanımlamaktadır (Levit, 1995: 195). Robert Cox küreselleşme döngüsünü Westphalia'nın tanımladığı devletin yerine yeni dönemde Ortaçağ Avrupasının yer alacağını (akt. Payne, 2003: 220) belirtmektedir. Dünya sisteminde meydana gelen değişiklikler hegemonya ve rekabetin oluşmasına böylece dünyadaki sermayenin merkezîleşmesine neden olurken mekânı yeniden şekillendirmektedir. Daha öncede bahsettiğimiz gibi, Frideman küreselleşme kavramını Amerikan hegemonyası olarak tanımlarken bunun nedenini İkinci Dünya savaşından sonra Amerika'nın ülkeler üzerindeki ekonomik gücüne dayandırmaktadır. Ekonomik güç dünya sisteminde mekânsal ve fonksiyonel alanlara etki ederek yeni bir çekim gücü yaratmaktadır (Zarko, 2001:37). Güç faktörü kontrol altına alınabilirse, farklı kültürlerin konfederasyonu değil, onları homojenize etme noktası olabilmektedir (Rayack,1984: 30). Küresel medeniyet düşüncesi daha çok küreselleşmenin karmaşık süreçlerinde meydana gelen ekonomik alanda yaşanan değişimlerin bütünüdür.

A. D. Smith küreselleşme döngüsünde meydana gelen değişimlerin ekonomik, sosyal bir krize yol açmadığını fakat kimlik baskısı nedeniyle yeni bir

devlet baskısını oluşturduğunu (Smith, 2002: 113-114) savunmaktadır. Esgin ise bu sürecin aslında kapitalizmden ayrı düşünülemediğini ve realizm kavramının ulus-devlette baskı oluşturduğunu dile getirmektedir(Esgin, 2001: 185). Rodrik küreselleşmenin, politik tartışmalarla gündeme geldiğini ve ulus devlet kavramının değişime uğrayacağını iddia etmektedir (Rodrik, 2003: 379-383). Böylece küreselleşme modernleşmenin kaybolmamış toplumlar üzerinde kurmuş olduğu baskıyı devletlerin kendi argümanlarını oluşturarak yansıttığı toplumlara empoze etme gücüdür.

Çok geniş bir kavram olan küreselleşme toplumsal iktisadi, güvenlik ve ekolojik birçok dönüşümü içinde barındırmaktadır. Küreselleşme üzerine en çok tartışılan konuların başında teknolojik gelişmeler, toplumsal arasındaki stratejik ilişkiler ve sermayenin devletlerdeki iktisadi gücü gelmektedir. Bu olguyu daha iyi analiz etmek için küreselleşmenin yaklaşımlarını incelememiz gerekmektedir.

1.3. Küreselleşme Yaklaşımları

Geniş bir literatüre sahip olan küreselleşmeye eleştirel yaklaşımlar, küreselleşme sürecini aslında kapitalizmin aşaması olarak değerlendirmektedirler. Küreselleşmeye olumlu yaklaşımlar, sürecin bütünleştirici olduğunu savunmaktadırlar. Olumsuz yaklaşımlar , sürecin bir aldatmaca olduğunu, ifade etmektedirler. Öte yandan değerlendirmelerin ortak noktası ise; bu alanın ve sürecin gelişiminin önüne geçilemez olduğu yönündedir.

Küreselleşme, karmaşık ilişkiler üzerinden üç farklı bakış açısıyla açıklanmaktadır. Hiperküreselleşmeciler (Hyperglobalizers), Şüpheciler (Sceptics), Dönüşümcüler (Transformationalists) bakış açıları küreselleşme sürecini anlamız açısından önemlidir (Held& McGrew& Goldblatt& Perraton, 1999: 2).

Held ve McGrew çalışmasında küreselleşmeyi üç farklı yaklaşımla ele almaktadır :

- 1- Aşırı Küreselleşmeci Yaklaşım (Hiperglobalist),
- 2- Kuşkucu Yaklaşım (Sceptic)- Küreselleşme Karşıtları
- 3- Evrimsel-Dönüşümsel Yaklaşım (Transformationalist) olmak üzere üç yaklaşımı içermektedir.

1.3.1. Aşırı Küreselleşmeciler

Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton (1999)'un makalelerinde, aşırı küreselleşmeciliği savunduğu görülmektedir. Bu kanıyı benimseyenlere göre, küreselleşme süreciyle ulus- devletin önemini yitirdiğini, toplumsal yapılanmalarda üretimin yoğunlaşarak, bilgi üretmede ve finansal hareketlenmelerinde hız kazandığını savunmaktadırlar.

Küreselleşmenin iktisadi boyutunun uluslararası üretim ilişkilerini değiştirerek, devletlerin ekonomik yapılarını bozduğunu iddia etmektedirler. Küreselleşmeyle beraber sınırsız ekonomik bir güç dünyaya hakim olurken, yerel hükümetler ve ulus-üstü şirketler arasında rekabet artmaktadır. Böylece milli hükümetler yerini sosyal örgütlere bırakmaktadır (Held ve McGrew, 2008:14-15) Aşırı küreselleşmeciler, ulus-üstü şirketlerin artarak, çevrenin küresel olarak bozulduğunu ifade etmektedirler. Bununla beraber mekânda meydana gelen değişimler, yerel veya ulusal ayrıştırmaya neden olmaktadır (Küçük, 2016: 150). Bölgeler arasında meydana gelen teknolojik gelişmeleri, buluşları küresel ölçekte değerlendirmektedirler (Tarık, 2000:20). Böylelikle piyasaların gücünün arttığını ve ulus-üstü şirketlerin devletlerin yerine geçtiğini dile getirmektedirler.

Aynı zamanda ekonominin dünyada yükselişini kültürel, küresel yönetişimin, hemşeri hukukun doğuşun, ekolojik bağımsızlığın ve ulus devletin yok olacağını savunmaktadırlar. Ulus- devlet kavramının yoğunlaşmasıyla devlet bireyleri kontrol ederken güçlük yaşamaktadır. Bu nedenle denetimi sağlamak amacıyla ülkeler arasında uluslararası iş birliği giderek artmaktadır.

Aşırı küreselleşmeciler, iktisadi büyümenin bölgeler arasında eşitsizliğe neden olsa da, yeni bir dönemin başladığını söylemektedirler. Böylece üretimde kazanan ve kaybedenin olmasıyla merkez ve çevre ilişkisine dikkat çekmektedirler (Bozkurt, 2000:20).

Görülüyor ki tüm bu süreçlerle birlikte ulus devlet yerini, piyasa mekânizması siyasetçi, bürokrat ve mutlak egemenlik anlayışı yerine rasyonel güçlere bırakmıştır(Toprak,2001,9). Sermayenin serbest dolaşımı şirketlerin rolünü artırırken, şirketlerin devletlerden daha aktif rol oynamasına neden olmaktadır (Çalış, 2002:42-43). Böylece devletin geleneksel ekonomik yapının yerini para piyasalarına bırakmaktadır. Bunun neticesinde ulusal ekonominin gücünün zayıflamaktadır (Dulupçu, 2001:31 ; Küçük, 2017:942). Örnek verecek olursak, *“neoliberaler, devlet gücü üzerinde piyasanın ve bireysel otonominin başarısını hoşnutlukla karşılarken, aynı grup içinde yer alan neomarksistler ya da radikaller, çağdaş küreselleşmeyi, baskıcı kapitalizmin temsilcisi”* olarak değerlendirmektedirler (Hablemitoğlu, 2004:20). Zaman içerisinde insanların baskı altına alındığını ve aynı zamanda devletlerin hakimiyetinin azattığını söyleyebiliriz.

1.3.2. Kuşkucular - Küreselleşme Karşıtları

Hinkson (1998), küreselleşmeyle birlikte yaşanan ekonomik gelişimlerin karar alma süreçlerinde önemli bir yer teşkil ettiğini savunmaktadır. Ayrıca bireyler arasında kültürel etkileşimin bütünleşeceğini ve uluslararası önem taşıyan mekânların da ekonomik hareketlenmeyi arttıracığını ifade etmektedir.

Kuşkucular (skeptics) , küreselleşmenin 1980’lerde ortaya çıkmadığını, yeni dönüşümlerin aslında geçmişte meydana gelen olaylar bütünü olduğunu iddia etmektedirler. Hinkson (1998) , küreselleşme karşıtlarının küreselleşme süreciyle beraber meydana gelen mekânlar arasındaki ekonomik, sosyal ve siyasal eşitsizliğin toplumlar arasında sosyal tabakalaşmaya neden olacağını dile getirmektedir. Küreselleşme içerisinde kültürel arası yaşanan etkileşimin, üretici hizmetlerinin de

yoğunlaşacağını ve dominat kültürün diğer kültürlere baskın olacağını dile getirerek, toplum kültürlerinin asimile olabileceğinden bahsetmektedir (Rose, 1999).

“Küreselleşme Sorgulanıyor” adlı kitabında, Hirst ve Thompson, iktisadi büyümenin belli bir dönemde yaşandığını ve küreselleşme denilen sürecin aslında yeni bir dönüşüm olduğunu ifade etmektedirler. Bu dönüşümle beraber dünyanın ekonomik bir sürece yöneldiğini ve ülkelerin uluslararasılaşmaya yöneldiğini belirtmişlerdir (Hirst ve Thompson, 2007:8). Kuşkucular aynı zamanda dünya ekonomisinde meydana gelen eşitsizlik kavramında sıkça gündeme getirmektedirler. Hirst ve Thompson küreselleşme olgusunu şu şekilde ifade etmişlerdir: (Hirst ve Thompson, 2007:27-28);

- Yerel kurumlar uluslararasılaşmış ekonomiden ayrı düşünülemez.
- 1870-1914 yılları arasında ekonomik sistem içerisinde bütünleşme hakimdir.
- Sermayede meydana gelen artış, sınırların daha esnek hale gelmesini neden olmuştur ancak devletler arasında istihdam akışı sağlanamamıştır.
- Aşırı küreselleşmecilerin savundukları ekonomik güç, küresel bir gücü temsil etmektedir. Belli bölgeye yayılarak “Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika” arasında ekonomik yoğunlaşmaya neden olmuştur.
- Devletlerin yapmış oldukları ekonomik politikalar sistemli planlanırsa, finansal piyasaların güçlenmesine neden olacaktır. Bunun sonucunda piyasalar güçlü bir yönetim baskısı oluşturabileceklerdir.
- Küreselleşme süreci, uluslararası politik sistemde çok kutupluluğu arttırmaktadır. Bugün dünyada devletler ulusal güç hakimiyeti savaşı vermektedirler. Yeni dünya düzeninde ulus-üstü şirketlerin gücü artarken, uluslararası gönüllü kuruluşların önemi artmaktadır. Böylece ulusal sınırlar bölgesinde vatandaşlar meşriyet hakkı istemektedirler ve bu hak için savaşılmaktadırlar (Kürkçü,2003: 5).

Avrupa Birliği'nin (bölgecilik/yerellik) faaliyetlerin sonucunda globaleleşmenin , yerelleşmeye tepkisidir. Fakat Ancak globalleşmenin karşısında yerelleşmenin tepkiselliği de, problemlili konumdadır (Küçük, 2018: 45). Küreselleşme karşısında, “global” ile “yerel” olanın zıtlaşmana neden olmaktadır. Böylece yerel ve global birbirine dönüşmeye başlamaktadır. Bu nedenle küreselleşmenin iki yüzü karşımıza çıkmaktadır: Bunlardan ilki evrenselleşme, diğeri yerelleşmedir. Aslında evrenselleşme ve yerelleşme arasındaki çelişkiler tektipleşme ve heterojenleşme sorunları meydana getirmiştir (Alankuş, 2001:2-3).

Özetlemek gerekirse; küreselleşme kuşkucularına göre küreselleşme var olan bir süreçte meydana gelen olayların aşırı küreselleşmeciler tarafından abartılmasıdır. Yaşanılan süreç ise bir bütünleşme değildir. Birçok kültürü bir araya getirerek, devletlerarasında ve bölgeler arasında yeni çatışmaların yaşanmasını sağlamaktadır.

1.3.3. Dönüşümcüler

Dönüşümcüler küreselleşmeyi sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerin bir gücü olarak görmekteirler. Bu bağlamda küreselleşme süreci, geçmiş dönemlerle kıyaslanamayacak bir dönüşüme sahiptir. En önemli dönüşüm nedenleri, bilgi ve teknolojiyle birleşerek, yeni küresel pazarların oluşmasıdır. Aynı zamanda ulusal hükümetlerin otoritelerini yeniden şekillendirdiğini savunarak, aşırı küreselleşmecilerin “*egemen ulus devletin sonunun geldiği*” düşüncesini ya da kuşkucuların “*hiçbir şey değişmedi*” düşüncelerini de kabul etmemektedirler. Onlara göre ulus devlet kavramı yeni bir dönüşüm içerisine girmiştir. Küreselleşmeyle ulus devlet kavramı, sınırların ortadan kalkıp kalkmadığı tartışmalarıyla gündeme gelmektedir.

Dönüşümcüler, ulusal ekonomik politika etkisinin yanında jeopolitik kavramını etkinleştirerek ve yeni bir dönüşüm yaratamaktadır (Eşgin,2001,189-190). Yaşadığımız coğrafyada sınırların ortadan kalkması, uluslararası bilgi alış-

verişlerinin hız kazanması, kültürel etkileşimin devletler arasında artması küresel değerlerin oluşmasına neden olmuştur. Devletler ve şirketler arasındaki ilişkilerin ivme kazanması iktidar, güç mücadelelerini ortaya çıkarmaktadır. Çok uluslu şirket kavramının küreselleşme süreciyle gündeme gelmesi, ekonomik güçlerin zaman ve mekâna bağlı olarak siyasi mekânda rekabetin artmasını sağlamıştır. Avrupa Birliği gibi örgütlenmeler küreselleşmenin siyasal, ideolojik ve ekonomik etkilerini yansıtıırken, küresel mekânların finansal ve yönetim fonksiyonlarında meydana gelen değişimleriyle siyasal mekân mücadelelerine neden olmaktadır.

Tablo 3: Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması

	Aşırı Küreselleşmeciler	Küreselleşme Karşıtları	Dönüşümsel Yaklaşım
Yeni olan Nasıl Tanımlanır?	Küresel Dünya	Ticari blokların zayıf laması ve yönetim	Devletlerin karşılıklı bağımlılık ilişkisi
Hakim özellikler	kapitalizm, yönetim (idare),sivil toplum	1890'den daha azbağımsız bir dünya	Yoğunlaşma
Ulusal hükümetlerin gücü	Bölge sınırları aşmıyor	Güçlenmiş veya Geliştirilmiş	Yeniden düzenlenmiş veya yenidenyapılandırılmış
Küreselleşmenin gücü	Kapitalizm veTeknoloji	Devletler ve piyasalar	Modernitenin birleşik güçleri
Katmanlaşmanın taslağı	Eski hiyerarşilerin erozyonu	Güney'in yükselen oranda marjinalleştirilmesi (dışlanması)	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Haki motif	McDooalds, Madonna vb..	Milli çıkarlar	Siyasal toplumun değişimi
Küreselleşmenin kavramsallaştırılması	Bireye dayalı yeni dünya	Bölgeselleşme veulusallaşma	Uzak ilişkilerin yakınlaşması
Tarihsel Süreç	Uygarlık	Çatışmalar	Belirsizlik: Küresel bütünleşme ve dağılma
Argümanların değerlendirilmesi	Ulus- devletin sınır sorunu	Uluslararasılaşma	Devlet otoritesini ve dünya politikasınıdönüştüren bir küreselleşme

Kaynak: (Held D., McGrew, A., Glodblatt, D., Perraton, J., Global Transformations: Politics, Economics and Cultures, Policy Pres, Cambridge, 1999). İpek Cebeci, Ali Bilgin Varlık , Mehmet Yunus Çelik bu tabloyu kullanmışlardır.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, dönüştürücüler bu süreci sosyal, siyasi ve ekonomik değişimler olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda küreselleşmeyi yeni bir dünya düzeni olarak kabul etmektedirler. Bu nedenden dolayı küreselleşme kavramı henüz tanımlanamayan yeni bir mekânsal sürecin başlangıcı olarak ifade etmektedir. Ayrıca ulusal yerel birbiriyle karışıklı ilişkiler oluşturken toplum yeni bir dönüm noktasına girmiştir. Küreselleşme, homojenik bir süreç olmakla birlikte iktidarın fonksiyonlarını ve otoritelerini yapılandırmaktadır (Held& McGrew& Goldblatt& Perraton, 1999:7,8). Dönüştürücüler, Hiperküreselleşmecilerin egemen ulus-devletin sonu teorisini red etmektedirler. Onlara göre devletlerin geleneksel kavramların yeni bir oluşum süreci içine girmiştir (Held& McGrew& Goldblatt& Perraton, 2006:175).

Aslında tabloda da temel farklılık nedeni farkı dünya görüşüne sahip olmalarıdır. Küreselleşme kişiden kişiye farklılık gösteren göreceli bir kavramdır. Bu nedenden dolayı sürekliliği, zıtlıkları ve duranlığı beraberinde getirmektedir. Dünya sabit kalmamakta birlikte, yaşam bir dönüşüm sürecine girmiştir. Mademki yaşam dönüşümleri beraberinde getirmektedir, öyleyse küreselleşme kavramı karşımıza çıkmaktadır (Kutlu, 2003,165). Kavramı kavrayabilmemiz için süreci anlamamız gerekmektedir.

1.4. Küreselleşme Süreci

Küreselleşme sürecinin ne zaman başladığı üzerinde tam olarak uzlaşamamıştır. Manfred Steger, Jan Aart Scholte , Amartya Sen'e göre küreselleşme ilk çağlara dayanan bir süreçtir. Bu süreç sanayileşme dönemiyle başlamış ardından modernizemle devam etmiştir. Genel olarak literatür taraması yapıldığında küreselleşme süreci üç temel dalgalanma incelenmektedir (Giddens 2000: 14) küreselleşme sürecinin oluşmasının temel nedenlerini;

- Bilimsel
- Teknolojik
- Siyasi

olmak üzere ele almış ve üç temel nedenin modernizmin birleşmesi sonucu ortaya çıkan karmaşık bir süreç olarak tanımlamıştır.

Robertson (1999: 36) küreselleşme sürecini dünyanın ekonomik alanda meydana gelen değişim süreci olarak tanımlamaktadır.

Friedman (2002) ; küreselleşme sürecinin hafife alınmaması gerektiğini; bu sürecin aslında kelime olarak 1962 yılında kullanılmış olsa da Soğuk Savaş döneminde başladığını ifade etmiştir.

Geçmiş dönemde internetten önce kullanılan buharlı makinaların, demiryolu icadının ve otomobillerin yaygınlaşmasının küreselleşmenin ilk evresi olduğu bilinmektedir. Günümüzde tüm bunların yerini telekomünikasyon maliyetleri alırken uydu, internet ve fiber optiklerse küreselleşmenin ikinci evresini oluşturmaktadır.

Friedman, küreselleşmenin ilk dönemini Kolomb'un Eski Dünya ile Yeni Dünya mefhumları arasında belirleyerek ikinci döneminin Sanayi Devrimiyle başladığını iddia etmiştir. Üçüncü döneminin ise 2000'li yıllarda başladığını tespit etmiştir (Friedman, 2006:21). Böylece küreselleşmeyi üç dönemde incelemiştir.

Friedman (2006: 25) sürecin aslında Avrupalı ülkeler tarafından yönetildiğini ve dünyanın her yerine ulaşabilen hızlı bir güç olduğunu savunmaktadır. Ulaşım – erişim olanaklarında meydana gelen değişimler, sermayenin akışkan hale gelmesi zamanın daralmasına neden olmaktadır. Yaşanılan değişim sürecinde, insan, mal ve hizmetlerin hareket akışkanlığının yoğunlaşmasıdır. Sermayenin küre üzerinde hızlı bir şekilde akışa geçmesi sağlamıştır. Bu nedenle yaşanan süreçte siyasal, kültürel, psikolojik ve mekânsal boyutların değişmesini neden olmuştur.

Küresel çapta meydana gelen hareketlilik toplumsal ilişkilerin değişmesini sağlamıştır. Sermayenin akışkan olması yeni dünya düzeninde mekân kavramının değişimine neden olmuştur. Birçok kavram küreselleşme süreciyle farklı anlamlarla ifade edilmeye başlanmıştır. Şüphesiz ki en önemli dönüşümler mekânın anlamında meydana gelen değişimlerle yaşanmıştır. Böylece de dünya “*yeni küreselleşme dalgasıyla*” orta boyuttan daha küçük bir boyuta geçerek zihnimize parçaladığımız şekliyle algılanmaya başlamıştır. Bu bağlamda küreselleşmeyi anlayabilmemiz için jeopolitik alanda dağılımının mantığını çözümlenmemiz gerekmektedir. Küreselleşme sürecinin bir güç yaratması ve savaşlar, devrimlerden sonra ülkelerin siyasi alanda birleşmesi jeopolitik kutuplaşmanın temelini oluşturmaktadır. Bilhassa Berlin Duvarının yıkılmasıyla küreselleşme tarihinde ikinci bir boyuta geçilmektedir.

Küreselleşme sürecinin ikinci boyuta geçmesiyle beraber dünyada kapitalizm ve ulus-üstü şirketler hakim olmaya başlamıştır. Buna göre, Pro-küreselleşmeciler, Giddens, Friedman küreselleşme sürecini üç farklı kategoride değerlendirmiştir. Birinci aşamasında küreselleşmenin kişileri, uluslar-üstü şirketleri ve yerel firmaları ele alınırken, ikinci aşaması kişiler arasındaki iletişimin artmasıyla endüstri zincirinin oluşmasına dayanmaktadır. Ulus-üstü şirketlerin bireyleri uzun ve kısa aşamalı olarak zincirin içine alarak üçüncü aşamada karmaşık ve birbirine bağımlı küresel ağ süreci meydana getirmektedir (Georgantzis, v.d., 2009: 6).

Küreselleşme sürecini David Held ve Anthony McGrew Avrupada meydana gelen sömürge hareketleri olarak görerek 1870 ve 1914 yılları arasında meydana gelen bir süreç olduğunu savunmaktadırlar (Held ve McGrew, 2000: 287–288). Küreselleşme tarihsel boyutu aşağıdaki tablo da özetlenmiştir.

Tablo 4: Küreselleşme Süreci

Küreselleşme Dönemleri	İlk Çağlar	1870-1914 Değişim ve Yayılma Dönemi	1914-1945	1945-1950	1970 ve günümüz
Etkileyen Faktörler	- Yazının icadından önce kervansalar, hanlar yapılarak ticaretin başlaması - Tekerliğin bulunması - Aydınlanma Çağı, - Rönesans, Reform hareketlerinin gerçekleşmesi	- Endüstri Devrinin Başlaması - Telgrafın icadı, denizcilik faaliyetleri, - Dünya Bankası beraber uluslararası ticaretin ortaya çıkması	- Birinci Dünya Savaşı - Büyük Depresyon - İkinci Dünya Savaşı	-Berlin Duvarın Yıkılması - İkinci Dünya Savaşı - SSCB ve Doğu Blokunun çöküşü liberal ekonomik politikalar	-1973-1974 yılları petrol krizi - Çok Uluslu şirketlerin ortaya çıkışı - Kapitalist dünya ya egemen olması - Oplik Kablo kullanılması - İnternetin ve kitle iletişim yaygınlaşması

Kaynak: (Karabıçak, 2002: 118; Kıvılcım, 2013: 223; Eryentü, 2015: 12; Kiper, 2006: 86) literatür taraması yapılarak oluşturulmuştur.

Küreselleşme süreci, genel olarak 1989 yılında komünizmin parçalanmasıyla dünyanın tek bir pazara dönüşmesi ile hızlanmıştır. Yabancı sermayenin kullanımı olarak ele alınan süreç, çok uluslu şirketlerin büyümesiyle ve neoliberal politikaların zaman içinde artmasıyla devam etmektedir (Karabıçak, 2002 : 100). Yaşanılan süreçte internetin ve kitle iletişim yaygınlaşması yaşadığımız dünyayı değiştirmektedir. Yaşanılan değişim sonucunda önce bilgi parçalanması modernite ve postmodernite tartışmalarına neden olmaktadır. Modernitenin ilk aşaması tamamlandıktan sonra postmodernizme doğru yeni bir süreç ortaya çıkmaktadır. Üçüncü süreç ise henüz tanımlayamadığımız “küreselleşme” olgusudur.

Küreselleşme kavramına dair en mühim referenslerden birini oluşturan Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ)⁴, kavramı , 1970’li yıllarda başlayan ekonomik duraklamayla birlikte 1980’li yıllarda meydana gelen ekonomik entegrasyon olarak ele almaktadır.

⁴ UÇÖ: küreselleşmekarsında oluşturulan bir bildirgedir. Bildiri ekonomik iş birliğini savunurken temel amacı küreselleşmenin, çalışma yaşamını yeniden biçimlendirdiği vurgulayarak herkese eşit bir istihdam politikasını amaçlamaktadır.

David Harvey sermayenin yeniden üretilmesiyle beraber üretim ile sermaye arasındaki çelişkinin artarak teknolojik gelişmelerin hız kazandığını belirtmiştir. Ayrıca yaşadığımız mekânların yeniden şekillenerek dünyada rekabetçi ekonomik politikaları doğurduğunu ifade etmiştir (Harvey, 2000: 143). Uluslararası iş bölümüyle birlikte sosyal eşitsizliğin artması, ulus devletlerdeki ekonomik rekabet bugünün iş gücünde küreselleşmenin etkilerindedir. Sürecin getirdiği uluslararası ekonomik rekabet sonucunda devletler arasında yoksulluğun arttığı görülmektedir (Georgantzias, v.d., 2009: 8). Bunun sonucunda gelişmiş olan ülkelerde emek gücünde azalma yaşanırken, gelişmekte olan ülkelerde örgütsüz bir proleterya sınıfı gelişmiştir. Öte yandan süreç , işçilerin ve toplumdaki bireylerin yaşam kalitesini de düşürmektedir.

Küreselleşme süreci yoğunlaştıkça ulus-aşırı bir dünyaya doğru gidildiği ve işsizlik, çevre sorunları gibi sorunların arttığı düşünülmektedir. Ürünler, hizmetler ve sermayenin tek bir pazar halini alması sonucunda küreselleşme ekonomik bir süreç olmak dışında sosyal, politik ve insani boyutlarda önemli etkenlere neden olmaktadır (McGrew, 2004: 126). Uluslararası Çalışma Örgütü, sürecin ekonomik bir süreç olduğu belirtmiştir. 2005 yılında yapılan dünya zirvesinin sonuçlarından küreselleşme sürecinin her devlette adil olması gerektiğini savunmuştur. Yaşanılan bu süreçte herkes için uygun istihdam politikalarının uygulanmasını belirlemiştir (Kapar, 2009: 61).

Küreselleşme sürecinin yoksulluğu arttırması ve bu eşitsizliğin ortaya çıkması dünya entegrasyonunda bazı önlemler alınmasına neden olduğundan istihdam ve ücretler konusunda düzenlemeler yapılmış bu bağlamda; uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları küreselleşme sürecinin olumsuzluklarını ortadan kaldırmak için önemli çalışmalar yürütmüşlerdir (Dehesa, 2007: 7).

1.5. Küreselleşmenin Boyutları

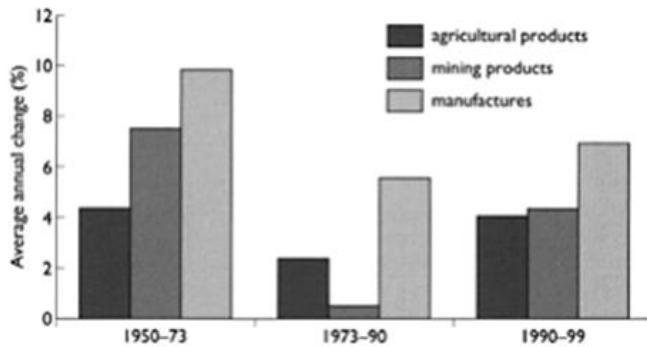
1.5.1. Ekonomik Boyutu

Küreselleşme, genellikle ekonomik boyutta ele alınmaktadır. Bilhassa, 1970’li yıllarda burjuva sınıfının küresel anlamda gücü son bulduğundan Amerika soğuk savaş sonrası savunma gücünü ekonomik olarak sağlamak adına silah ihracatına başlamıştır. Bu dönem ABD’de sermaye birikimine neden olurken diğer ülkelerde aşırı silahlanma yarışı ivme kazandığından dünya ekonomik entegrasyonuna girilmiştir (Ekholm:2003: 140)

İktisadi boyutta hizmetin ticaret payı 1990’lı yıllarda uluslararası ticarete %20 paya sahip olurken; 2000 yıllarda azalmıştır. 1990 yıllarda başlayan Avrupa Birliği ve GATS hareketleri sermayenin gücünü daha da liberalleştirmiştir (Çakmak ve Dinçer, 2008: 140) Küreselleşme sürecinde önemli adım olan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATS) ülkeler arasında ticarete rekabet ortamını oluşturmuştur (Levit, 1995: 195).

Şekil 1: Küreselleşmenin Ekonomik Değişimi

A globalizing world? Culture, economics, politics

Kaynak: Held D., McGrew, A., Glodblatt, D., Perraton, J., Global Transformations: Politics, Economics and Cultures, Policy Pres, Cambridge, 1999.

Yukarıdaki tabloda 1973-1990 yıllarında ekonomik büyüme artışı verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi , mamul mallardaki ticaret artışı, tutarlı bir şekilde yükselmiştir. Her bir ürün grubu için artış oranı 1973–90 döneminde düşük ortalamaya sahipken, 1950–73 dönemlerinde mallardaki artış miktarı büyümüştür. Bu kanıttan genel sonuç, dünya ticaretinin büyük ölçüde gerçekleşeceği üzerinedir. Son otuz yılda artış sağlanmış ancak büyüme oranı düzensizleşmiştir.

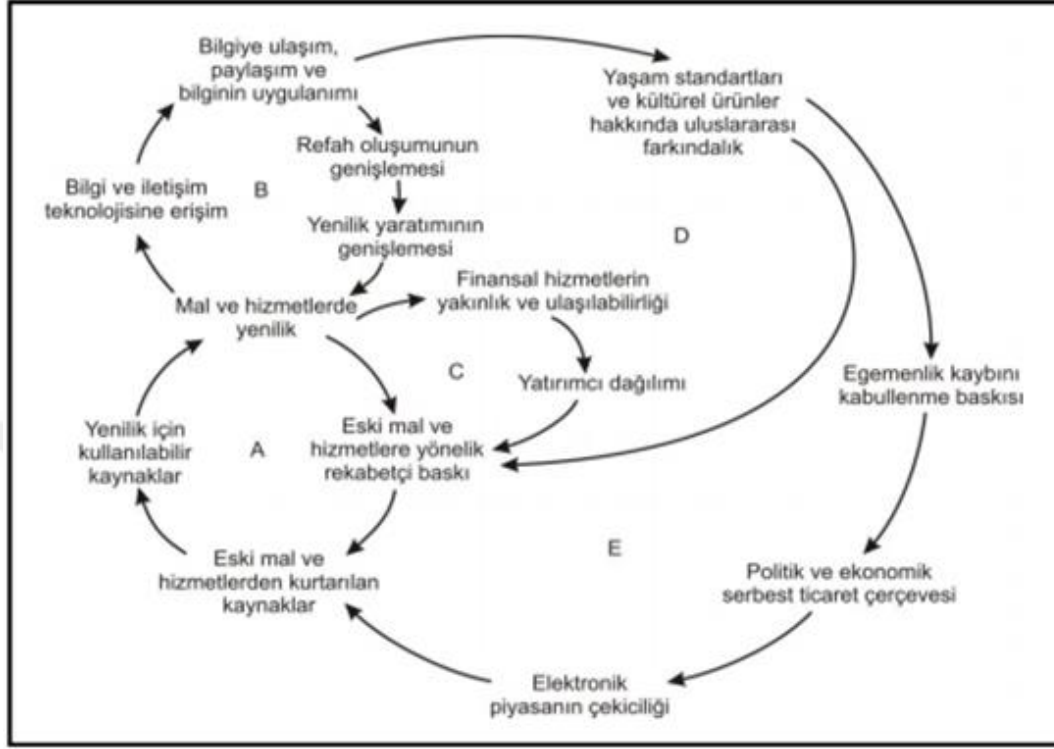
Küreselleşmenin ekonomik boyutu üretim ve finansal faktörler üzerinde gerçekleşirken; coğrafi mekânlar da üretim faaliyetlerini etkilemektedir (Göngen, 2013: 123). Değişimin gücüyle beraber üretim ve sermayede meydana gelen esnek yapı teknolojik faaliyetleri gelişmesine de neden olmaktadır (Zengingönül, 2004:16, Karabıçak, 2002: 25) Küreselleşmenin ekonomik boyutunun nedenlerini kısaca özetlersek:

Tablo 5: Küreselleşmenin Ekonomik Boyutunun Nedenleri

Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Nedenleri	
Petrol Krizleri	Ülkeler arasındaki gelir dağılımındaki artış 1970 ile 1979 arasında petrol sorunu, Üçüncü dünya ülkelerinin ticaretin azalması,Sermayenin ülkeler arasında artması,
1982 Borç Krizi	Ticari bankaların kredi oranları yükseltmeleri, Vadelerde kısalma,
Yeni Aktörler: IMF	Borçluların ekonomik politikaları uygulayıp, uygulamadığını kontrol etmek;
Washington Konsensusu	Yatırım serbestleşmesi, Devletin sınırların daraltılması,
Üçüncü Sanayi Devrimi	Ulus- ötesi şirketlerin sermaye piyasasındaki rolünün artması, Küresel ekonomi sistemin oluşması,

Kaynak: (Göngen, 2013 117-134)

Küreselleşmenin ekonomik alt başlıklarına yeni alışveriş merkezi ve yeni altyapı yatırımları yapılması örnek verilebilmektedir (Esser:1997 :80). Sermayenin artmasıyla beraber post-fordist üretim tarzı benimsenirken, hukuksal alanda esnek hukuk sistemi uygulanırken artan üretim fazlalığı mekânın yeniden şekillenmesine neden olmakta ve aynı zamanda siyasi mekânları ticari bir merkez haline getirmektedir (Şahin, 2012: 23 ; Amin, 1997: 25; Saklı, 2013: 121).

Tablo 6: Küreselleme Ekonomik Döngüsü

Kaynak: (Georgantzas ve diğerleri , 2009 : 4)

Küreselleşme döngüsünü incelediğimizde; oluşturduğu mal ve hizmetlerde meydana gelen yenilik, eski mal ve hizmetler üzerinde yeni rakipler oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere dönüşümler bilgi ve iletişim teknolojileri ile hızla gelişmekte ve sınırların genişlemesine neden olmaktadır. Böylece yeni sınırlar ortaya çıkarak, sermaye ve bilgi, hizmet piyasasına yönelik bir baskı yaratmaktadır. Sınırların genişlemesiyle birlikte, yaşam standartlarında değişimler meydana gelmektedir. Aynı zamanda uluslararası şirketler ülke hegemonyasına baskı oluşturmaktadır.

Döngüde meydana gelen değişimler, çok uluslu şirketlerin rolünü arttırmakta ve devletler arasındaki rekabeti arttırmaktadır. Dünya ekonomisinde ulusları şirketlerin rekabet gücü hız kazanmaktadır (İncekara & Savrul, 2011). Böylece rekabet gücünü piyasalarda azalan gelişmekte olan ülkeler, ekonomilerini eski haline getirmek için çok uluslu şirketler yoluyla küresel piyasalara dönüşmektedir (İncekara & Savrul, 2011: 25).

1.5.2. Siyasi Boyutu

Küreselleşme, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmadan meydana gelen süreç olarak tanımlanabilmektedir (Erbay, 1997: 148). Küreselleşmenin siyasi boyutu, ulus-devlet tartışmalarını gündeme sıkça getirmiştir (Gerşil, 2004: 152, War, 2001: 152). İktisadi alanda gelişen uluslararası güçlerin iktidari bir güç haline gelmesini küreselleşme süreci sağlamıştır (Aydın: 2002:5).

Siyaset boyutunun bir diğer örneği de yerelleşme adına yapılan çalışmalar ve yönetim kavramıdır (Aslan, 2005: 114). Bu alanda Avrupa Kentsel Şartı, 1992 yılında kabul edilerek yerel yönetimlerin imzasını taşımaktadır (Erim, 2008). Konsey 2008 yılında metni tekrar düzenleyerek, küreselleşme sürecinde toplumların hızlı değişen ekonomileri, yaşam standartları nedeniyle Avrupa Konseyine üye olan ülkelerin değişimlere ayak uydurmasını sağlamak adına güncelleme kararı almıştır (Şahin, 2013: 391). Bu bağlamda siyasi boyutta dört temel özellik ortaya çıkmaktadır:

1. Toplumlararası ilişkilerin toplumun her alanında farklılık kazanması,
2. Devletlerin sadece askeri politikaların dışında, “çevre, enerji, nüfus, ticaret” konularında da kaygılanmaya başlamaları aynı zamanda devletlerdeki “öteki” kavramının değişmesi,
3. İç ve dış politikalarda meydana gelen olaylarda ayırım yapılamaması ve ülkelerin ortaklarında değişimlerin olması ve uluslararası denge politikasının değişmesi,
4. Uluslararası ve ulus-ötesi ve kurumların artması, şeklinde özetlemektedir.

Küreselleşmenin siyasal boyutu sürecinde günümüzde olduğu gibi yeni anayasa tartışmaları, kadınlar, azınlık sorunları, ulus- devlet anlayışında yaşanan tartışmaları kapsamakta ve etnik-sosyal kültürel unsurları içinde barındırmaktadır.

1.5.3 Sosyo-Kültürel Boyutu

Küreselleşme süreciyle beraber küresel toplum, küresel kültür, küreselleşmenin ekonomisi, yönetim gibi birçok yeni kavram ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme karmaşık bir süreç olarak görülse de aslında devletler ve insanlar arasındaki ilişkinin anlam kazandığı bir süreçtir (Açıkgöz, 2006: 114).

Toplumsal olayları içine alan süreçte Weber “*İnsan için dünya ne anlam taşımaktadır?*” sorusuyla aslında toplumda yaşayan bireylerin yaşama hakkına dikkat çekmektedir (Weber, 1990 : 150). Toplumsal olaylar ve mekânlar güçlü birer örgüt sistemini içinde barındırırken, aynı zamanda kültür yapısı kent ve kırsal üzerinde baskılar oluşturmaktadır. Bu yönüyle zorunlu bir benzeşme neden olmaktadır. Küreselleşmenin sosyo-kültürel boyutunda mekânlar kendi içlerinde oluşturmuş oldukları getirim sistemiyle toplumu etkilemekte ve biçimlendirmektedir. Saskia Sassen küreselleşme teorisinin toplumların mekânsal bir kategorisi olduğunu ve küreselleşmenin toplumsal alanda yeniden düşünülmesi gerektiğini tartışmaktadır (Sassen, 2000 : 55).

Giddens ve Pierson’a (2001; 90) göre, modern toplum zaman ve mekân ayrışmasından ortaya çıkmıştır. Günlük hayatımızı ve insanların birbiriyle olan ilişkilerini mekân oluşturmaktadır. Zamanın mekân içerisinde önemli bir rol oynamaktadır. Tek bir dünya düzeninden bahsetmemiz için kapitalist ekonominin etkisini ele almamız gerekirken ve bu düzenin askeri düzen ve ulus-devlet arasındaki ilişkisini incelememiz gerekmektedir.

Bireylerin aralarında oluşturmuş oldukları karşılıklı bağımlılık ilişkisi toplumun yapısını oluşturmaktadır. Harvey (2013: 50)’ de mekânların toplumsal süreç içerisinde önemli bir unsur olduğunu, toplum ve mekân arasındaki ilişkinin karmaşık bir süreçten meydana geldiğini belirtmiştir. Ona göre “*Kültür toplumda yaşayan insanların bütün öğrendikleri ve paylaştıkları bir kavramdır ve*

insanoğlunun hayatta bazı değer, inacı ve sosyal ilişkiler öğrenerek toplumsal varlık haline gelirler” (Özkalp, 2011: 88).

1.5.4. Mekân Boyutu

Küreselleşme süreciyle beraber insanların toplum içindeki yaşam şekilleri tek tip haline gelmektedir. Mekânlar kültürü şekillendirmektedir. Aynı zamanda kültürler arası benzeşme artarken; farklı özelliklere sahip olan kültürlerin yerel özellikleri ortaya çıkmaktadır (Amin:1997: 50).

Bu bağlamda küreselleşme ve kültür arasındaki ilişki, homojenleştirme , melezleşme ve çatışma olarak farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Homojenleştirici bakış açısı, küreselleşme sürecinde yaşanan mekânsal değişimleri iktidar ilişkileri ile ele alınmaktadır; genel olarak Friedman’ın bahsettiği gibi küreselleşmeyi Amerikanlaştırma olarak incelemektedir. Nitekim bu özünden dominant olan kültürün diğer kültüre dönüşmesi düşüncesidir (Appadurai, 1999: 125). Melezleşme ise iki kültürün birbirine karışması olarak tanımlanmaktadır. Fakat bu durumda da birbirine karışan kültürlerden yeni bir kültür meydana gelmektedir. Kutuplaşma bakış açısı ise kültürlerin birbirleri ile çatışmasını savunmaktadır. “McWorld vs. Jihad” (Barber, 2006) ve Medeniyetler Çatışması (Huntington, 2006) bahsettiği gibi Doğu ile Batı arasındaki çatışma ilişkisinin kültüre yansımaktadır. Bu bağlamda Batı ile Batılı olmayan arasında meydana gelen çatışmalar ayrışmalara neden olmaktadır. Bu noktada önemli olan konu küreselleşmenin kültür ile ilişkisi: gelenek göreneklere toplumsal inaçlara ve toplumsal yapılaşmaya göre farklılık göstermesidir. Bu nedenden dolayı kültürün de küreselleşme kavramı gibi tek bir tanımı bulunmamaktadır (Bauman, 1999). Kültür de küreselleşme gibi belli ideolojilerle şekillenmektedir. Aynı zamanda küreselleşme ve kültür arasındaki ilişki kültürü iktidar aracına dönüştürmektedir.

Küreselleşme farklı kültürleri bir araya getirerek, mekân kavramını etkilemektedir. Mekânda meydana gelen göç alışverişi mekânsal alanlarda yeni

dönüşümlere sebep olmaktadır. Bu bağlamda mekânda meydana gelen değişimlerden insanlar etkilenmektedir (Held& McGrew& Goldblatt& Perraton, 1999:284-285). Bu sebepten dolayı küreselleşme ,mekân ve kültüre yeni bir boyut kazandırarak, toplumda kültürel farklılıkların oluştuğu iktidarın gücünü temsil etmektedir.

Roland Robertson ise küreselleşmeyle meydana gelen kültürel değişmeyi yerelleşme olarak tanımlamaktadır (Robertson, 2006). Yerelin değişimi ve bunun sonucunda meydana gelen yeni sürecin adına kürelleşme denmektedir. Yaşanılan değişimler mekânı yeniden kurgulamak yerine mekân üzerinden iktidarların hegemonya kurmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda benzer kültürlere etki ederek coğrafya üzerinde devletlerin hakim olma savaşı başlamaktadır. Tüm bunların sonucunda küreselleşmeyi tektipleşme olarak tanımlayan Robertson, küreselleşme ve kültürün birbirinin kaçılmaz bir parçası olduğunu dile getirmektedir (Robertson, 1999: 221–222). Robertson'a göre küresel kültür, mekânda meydana gelen değişimler sonucunda oluşmuş olan bir üründür (Robertson, 1999: 187). Örneğin, ABD'nin Irak'a müdahalesinin temel nedeni, Irak'ın petrol rezervlerini kontrol etmek istemesinden kaynaklanmaktadır (Nurladın,2015: 38). Bölgede yaşanan süreç, ülkenin tarihi kültürüne, ekolojistik yapısına zarar vermektedir. Böylece mekân kavramı siyasi coğrafyanın ekonomik, sosyal kültürel alanlarda değişime uğramasına neden olmaktadır. Mekânın sınır ötesi önem kazanması, devletleri birbirine bağımlı hale getirirken aynı zamanda karmaşıklığı da beraberinde getirmektedir (Kaplan, 2000: 189).Arjun Appadurai küresel kültürü beş başlıkta sınıflandırmaktadır (Sarıbay, 2004: 42–43):

1. *Etno Mekân*: Mekân da meydana gelen göç olayları etno mekânı oluşturmaktadır.
2. *Tekno Mekân*: Uydu Alıcıları ve Servisleri ve teklonojinin hız kazanmasıyla oluşan mekânlardır.
3. *Finans Mekân*: Kar odaklı oluşmuş olan mekânlardır (uluslararası borsa ve spekülasyon işlemleri) örnek verilebilir.
4. *Medya Mekân*: Ses kasetleri, gazete dergiler

5. *Fikri Mekân*: İdeolojinin yayıldığı mekânlardır.

Buradan yola çıkarak küreselleşme sürecinin mekân üzerindeki karmaşıklığını ve kültürle olan ilişkisini iki farklı örnekle açıklayabiliriz:

Küreselleşmenin mekân üzerinde olumsuz etkisinden korunmak için yapılan eylemlerde Carlo Petrini tarafından 1986 yılında Spagna’da açılan Mc Donalds restoranına karşı çıkarak oluşturulan “Sakin Yemek” (Slow Food) Hareketi’dir. Bu hareket küreselleşmenin ortaya çıkardığı tektip mekânlara karşı çıkılarak, yerel özelliklerin ortadan kaldırılmasını engellemek için Slow Food hareketiyle beraber ortaya çıkmış olan bir olgudur (Akpınar, 2017:15). Aynı zamanda günümüzde sıkça duyulan kardeş kentler (Öktem v.d., 2016: 51) ise küreselleşmenin mekân üzerinde olumlu özelliğini taşıırken, iki kent ya da iki yerel yönetim arasında farklı ülkelerdeki kültürleri ve insanları bir araya getirmiştir. Böylece eğitim, sağlık, spor ve tarihi değerleri ve kültürleri birleştiren ve bu unsurlar arasındaki etkileşim sonucu birbirleri arasında politika transferlerine dahi vesile olan yönetim ortaklıkları göze çarpmaktadır. Böylece küreselleşme süreciyle mekân kavramı yerele yakınlaşmakta aynı zamanda da yerelin olumsuz özelliklerinden de kendini korumaya çalışmaktadır.

1.6. Ulus Devlet, Egemenlik Ve Küreselleşme Arasındaki İlişki

Uluslararası ilişkiler disiplininde 20.yy. sonrası Soğuk Şavaş’ın sona ermesi ve yeni bir küreselleşme sürecine girilmesi disiplin içinde bazı değişikliklere neden olmaktadır. Sovyetler Birliği’nin çöküşü, Avrupa entegrasyonundaki değişimler ve Çin’in ekonomik alanda büyümesi güç tartışmalarını ve gücün karşında “öteki” sorusunu gündeme getirmektedir (Tickner, 2010: 21). Bu dönemde devlet odaklı görüş yeniden sorgulanmaya başlanmaktadır. Yerel ve küresel güçler kavramları tartışılarak devletin gücü askeri bir güç olarak kabul edilmektedir.

1945 öncesi dönemde devlette daha çok askeri güvenlik ön plandayken, küreselleşme süreciyle beraber insan güvenliği, ekonomik güvenlik, sosyal güvenlik, bilgi güvenliği, çevresel güvenlik, siber güvenlik ve teknolojik güvenlik boyutları da sistem içerisinde mühim bir noktaya gelmektedir. Uluslararası sistemde meydana gelen değişim ve dönüşümler sermayenin gücü, zaman ve mekân arasındaki metaforlar, hemşeriler arasında hızlı bilgi paylaşım, düşüncelerin, söylemlerin akışkan bir hal almasına neden olmaktadır. Aynı zamanda yeni dünya düzeninde sınır tanımayan bir gücü de meydana getirmektedir (Appadurai,1999: 232-240). Bu bağlamda devlette meydana gelen dönüşümler, toplumda açığa çıkan uyuşturucu, sağlık, suç, terör, çevre konularının sadece realizm kavramıyla açıklanamayacağını ve mekânın daralmasıyla devletlerin egemenlik haklarında dönüşümlerin gerçekleşmesi gerektiğini göstermektedir.

Teknolojinin dünyada hızlı yayılması, medyanın siyasetteki gücü, uluslararası şirketlerin finans kurumlarına hâkim olmaya başlamaları küresel ölçekte yeni tartışma konuları oluşturarak devletin egemenliği sorgulatmıştır.

Modernleşme teorisi, küreselleşme süreciyle yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır. Sosyo-ekonomik hayatta meydana gelen değişimler; mekânlaşma, sanayileşme, iletişim araçları, bürokrasinin ve modern ulus devletin gelişmesidir. Böylece toplumsal dinamikler değişmekte ve şekillenmektedir (Yetim, 2002, 129-130). Siyasetteki yeni aktörler, “ulus devlet”in rollerine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Artık devlet tek başına güç kaynağı olmak yerine, evrensel bir gücü temsil etmektedir. Siyasette yeni aktörler hakim olmakta ve siyaset ulus ötesi niteliği kazanmaktadır. Böylece küreselleşme de yeni bir boyut kazanmaktadır.

Francis Fukuyama “*Sovyet tehdidinin çökmesi ve demokratik kapitalizmin zaferi ile birlikte geçmişte alıştığımızı benzer çatışmanın sona erdiği ve yeni bir sükunet ve toplumsal rahatlık dönemine girdiğimizi*” ileri sürdüğü “tarihin sonu” tezi ile batıya meydan okuyacak bir güç olmadığını savunarak “devletsizlik” kavramını gündeme getirmiştir (Herwitz,2000: 6). Frideman’ın daha önce de belirttiği gibi

ABD'nin küresel hâkimiyetinin gerçekleştiği süreçte, askeri olarak devletlerin tek kutuplu, iktisadi alanda çok kutuplu bir birleşmeye doğru gidilmektedir. Sınırların bütünleştiği düşünüldüğünde Batı ve Doğu Avrupa'nın birlikte hareket ettiği ve ulus devletlerin etnik olarak parçalanma sürecine girdiği görülmektedir.

Yeni düzende Orta Doğu ve Avrasya'nın mekânsal olarak yeniden şekillendiği; sermayenin ve pazarlar arasındaki güç ilişkisinin artırılmasıyla toplumdaki jeopolitik yasaların üzerine siyasi değişimler, kültürel savaş ve ideolojik olguların hakim olmaya başladığı bilinmektedir (Polat, 2015: 33). Bununla birlikte egemenlik kavramında *sınır-otorite* ilişkisi gündeme gelmektedir. Karşılıklı ilişkilere dayalı bu görüş, küreselleşme süreciyle beraber ulus ve ulus-devlet kavramlarıyla tartışmalarını gündeme getirmiştir.

Jean Bodin'in "*Devletin Altı Kitabı*"⁵ ile egemenlik kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Egemenlik kavramı, iktidar olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme süreciyle beraber yaşanan değişimler, egemenlik kavramında iki farklı görüşün ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Birinci görüş uluslararası sistemde devletin egemenliğin askeri alanda olduğunu ve egemenlik haklarını sağlamlaştırması gerektiğini savunurken, ikinci görüş egemenlik kavramının yeni düzende yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ve mutlak bir hak olmadığını savunmaktadır (Şener, 2004: 60-65).

Günümüzde uluslararası sistemde devletin mutlak egemenliği tek başına etken olmamakla birlikte tam olarak gücünü kaybetmiş durumda değildir. Ulus devletin daha önce örmüş olduğu duvarlar genişleyerek mal, hizmet, iş gücü, sermaye, teknoloji gibi unsurlarla yeni bir dünya düzenin geçilip geçilmediği tartışmaları gündeme gelmektedir. Devlette meydana gelen sosyo-ekonomik ve çevresel alanlarda değişimler sorunların çözümünde devlet uluslararası örgütlerle iş birliği içerisinde hareket etmektedir.

---

⁵ Jean Bodin egemenlik ilkesini/kavramını ilk kez modern anlamda kullanan kişidir.

Bu nedenle yaşadığımız dünya düzeninde devlet sınırları ortadan kalkmayarak egemenlik kavramı devlet sınırları içerisinde kalmaktadır. Devletlerde meydana gelen karşılıklı bağımlılık kavramı ekonomik, stratejik ve iktidar güçleriyle birbirlerinin içerisine girdikleri karmaşık bir döngüyü oluşturmaktadır (İncekara: 2011:5). Günümüzde dünyanın A bölgesinde meydana gelen bir gelişmeyle ilgili kararlar, gelişmeler, eylemler dünyanın herhangi bir bölgesinde gündeme hızlı bir şekilde ulaşmakta ve B bölgesi coğrafi olarak A bölgesine uzakta da olsa oradaki olaylardan etkilenmektedir.

Devletlerin jeopolitik açıdan stratejik bir coğrafyaya sahip olmaları ekonomik, teknolojik gelişmelerle devlet ve egemenlik kavramlarına yeni bir boyut kazandırmaktadır. Küreselleşen dünyada, gelişmiş ülkelerde gerçekleşen teknolojik gelişmeleri, gelişmekte olan ülkeler medya, internet, teknoloji araç gereçleriyle yakından takip edebilme imkanına sahip olabilmektedirler. Bu bağlamda demokratikleşme ve katılımın faktörleri tabana yayılmaktadır. Yeni dönemde aktif katılım, bu sürecin önemli bir sözcüğü olarak görülebilmektedir (Karaman, 2000:348-356).

Küreselleşme ulus devletin rolüne yaşanan süreçte baskı oluşturmaktadır (Karluk:2003:100). Söz konusu baskı, ulus devlet algısında ve ulus devletin var olan belirli sınırlarının odağındadır. Tartışmalarda, küreselleşme sürecinde ulus devletlerin sahip oldukları bu sınırların belirsizleştiği ve yok olduğu görüşleri ortaya atılmaktadır. Küreselleşme süreciyle beraber ulus devletin gücünü yitirdiği, makro güç kaybederek, ulus-ötesi firmaların önüne geçerek kültürel etkiler aracılığıyla meşru bir dönüşüm içerisine girmektedir(Konak, 2011: 151, Şener, 2014: 52). Görüldüğü üzere, küreselleşmeyle sınırlar tam olarak ortadan kalkmamakla birlikte, devlet kavramı içerisinde yeniden sorgulanmaya başlanmaktadır.

Ulus devlet kavramı kapitalizmin yaşadığı dönüşüm sonucu ortaya çıkmış bir kavram olmakla birlikte küreselleşme süreci kapitalizmin bir değişimi olarak değerlendirilmektedir. Bunun sonucunda yaşamış olduğumuz bu değişimin

kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Ekonomik ve teknolojik gelişmelerin aynı coğrafi bölge üzerinde yayılması bir yığılmaya neden olmaktadır. Böylece dış ekonomilere yönlendirilerek büyük ölçekli tasarruflar sağlama yoluyla ülkelerde yeni teknolojik gelişmelerin farklılaşmasını sağlamaktadır(Yalçınkaya, Çılbant ve Yalçınkaya 2012: 25- 35).

Küreselleşme sürecinde eşitsizliğin ortadan kalması için devletler kendi ekonomilerini güçlendirirken liberal politikalar oluşturmaya başlamaktadırlar. Böylece küreselleşmeyle modernleşmenin kaybolmamış toplumlar üzerinde kurmuş olduğu baskıyı devletlerin kendi argümanlarıyla toplumlara empoze etme gücünü ifade etmektedir (Şimşek, 2006:146). Bunun için devletler, sanayi toplumundan bilgi toplumunun yapısını benimsemektedir. Aynı zamanda moderniteden postmoderniteye doğru bir geçiş süreci yaşanmaktadır (Tekeli ve İlkin, 2000: 119). Bu düzenin yeni adına küreselleşme denmektedir.

Aynı zamanda dünyada sermayenin hızlanmasıyla, devletler kendi stratejileri ve çıkarları doğrultusunda küresel ölçekte yeni piyasalar belirlemektedir. Habermas'a göre, devletin sınırları dünya üzerinde geniş bir alana yayılmakta ve ulusal ekonomi güç faktöründen ziyade devletlerin yeni piyasalarda sermaye gücü için birbirleriyle yarışmasına sahne olmaktadır (Habermas, 2000: 204). Habermas bunun üç farklı boyutta açıklamaktadır: (Habermas, 2000: 205-206):

- Özerklik kaybı:
- Meşruiyet kaybının yaşanması
- Demokratik meşruiyet açısının yaşanması
- Meşruiyeti kazanmaya yönelik yönetsel hegemonya süreci (Habermas, 2000: 20).

İşte tam da bu noktalardan hareketle jeopolitik kavramı gündeme gelmektedir. Yaşanılan süreçte yeni bir mekânsal dönüşüm başlamaktadır.

Görüldüğü üzere, küreselleşmeyle birlikte teknolojinin dünyada hız kazanmasıyla özelleştirme çalışmaları artmasına neden olmaktadır (Şener, 2014: 53). Yaşanılan yeni dönüşümde devletlerin sadece kendileri için politika üretmeleri zorlaşırken, dünyada meydana gelen değişimlerden uzak politikalar inşa etmeleri imkânsızlaştırmaktadır. Devlet egemenliğindeki tehditler küreselleşme öncesi askeri olarak değerlendirilirken küreselleşme süreciyle üç temel aktör ön plana çıkmaktadır;

- *Çok uluslu şirketler,*
- *Uluslararası ve ulusüstü kuruluşlar*
- *Küresel sivil toplum kuruluşlarıdır (Habermas , 2000 : 45)*

Yeni düzende bu üç aktör bir yandan küreselleşen dünyanın sonuçları olarak değerlendirirken yeni mekânsal düzeni oluşturan en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Cebeci, 2008: 24-25).

Tüm özellikleri düşünüldüğünde, küreselleşme kavramı aslında toplumdaki ilişkileri inceleyen ve içinde yaşadığımız dünyanın karmaşıklığını anlamamızı sağlamaya yarayan toplumsal hayatın mekânsal düzenlemesini içine alan bir kavramdır. Scholte⁶ (2005: 3)'ye göre ise küreselleşme evrensel bir kavram olmamakla birlikte bugün dünyanın neresinde olursa olsun toplumlar arasındaki ilişkileri birbirine sıkılaştıran veya uzaklaştıran bağlantılar bütünüdür. Küreselleşme mefhumu yer küre içerisinde toplumları sosyal, ekonomik, sanayileşme, teknolojik ve kültürel bağlantılar arasındaki sınırlar ortadan kalkarken, global konjonktürle etkileşimlerde hız kazandırmaktadır. Böylece küreselleşme toplumsal mekânı yeniden düzenleyerek, süreç içerisinde coğrafyanın farklılaşmasıyla 'yeni bir mekânsal'' düzenlemeyi ifade etmektedir.

Küreselleşme kavramının dünya coğrafyasında farklılaşmasıyla beraber mekânlar, ekonomik özelliklerin belli bölgelere toplanmasıyla eşitsizliğe neden

---

⁶Kullanılan kaynak Keyman ve Scholte tarafından yazılan bir rapor olmakla birlikte yazarların verdiği cevaplar ayrı ayrı tutulmuştur. Metin içi kaynakçada yazar isimleri tekil verilecek olup, metin sonu kaynakçada eserin tümüne atıf verilecektir.

olmaktadır (Scholte, 1997: 15; Kaya, 2009: 3). Scholte (2005: 3)'e göre neo-liberal politika etrafında gelişerek oluşmaktadır. Küreselleşme; içinde yaşadığımız dünyanın bize olan yansımasıdır (Yeldan, 2003: 428) . Bütün yer kürede bireyler arasında ilişkilerin yoğun yaşanması, iletişim araçlarında meydana gelen değişimler, ekonomik, sosyal,pskolojik bakımdan bireylerin gelişimini ve gerilemesini sağlayan iki zıt eğilimin bir bütün olarak hayatımıza yansımasıdır. Küreselleşme modern yaşamının içindeki değişimlerin bize yansımasıdır. Aynı zamanda dünyadaki hızlı değişimin toplum içinde yoğunlaşan karşılıklı ilişkiler ve bağımlılıklar bütünüdür (Ulusal, 2014: 16). Dünyayı bireyin kendi zihninde parçalamaktadır. Bundan önce sanayileşme, modernleşme kavramları tartışılırken, bugünün dünyasını anlamak için küreselleşmeyi anlamak gerekmektedir. Küreselleşme kavramı insanın motivasyon kaynaklarını sağlayan fenomen dünyaya ait bir kavramdır. Ulus devlet, egemenlik ve küreselleşmeye dair ortaya konan savlar şu şekilde sıralanabilir (Kiper, 2006: 63; Aktel, 2001: 194-195; Cebeci, 2011: 366-368):

- Küreselleşme kavramı ulus-devlet tartışmalarını beraberinde getirirken aynı zamanda sınırları ortadan kaldırarak Keynesyen politikalara ağırlık verilmektedir. Küreselleşme bazı düşünürlere göre eşitsizlik kavramını ortaya çıkartırken, sermayenin devletler arasında üretim ve tüketimin farklılaşmasına neden olmaktadır. İletişim ve üretim faktörlerinde gelişmeler artarak serbest pazar ekonomisi güçlenmiş ve liberal politikalar belirlemiştir.
- Ulus- devlet tartışmalarıyla beraber ulus şirketler artarken yönetim ve ulus- üstü devlet olguları ortaya çıkmıştır.
- Coğrafi sınırlar bütünleşme olarak görülerek devletlerin sınırlarını ortadan kaldıran homojenlik olguları yükselmiştir.
- Küreselleşme kavramı zamansızlık ve mekânsızlık tartışmalarını oluşturarak politik, ekonomik, ticaret ve sermaye akımlarını da ele alan sosyal bir süreçtir.
- Küreleşmeye beraber dünyanın küçülmesi, dünya haritasından sınırların kalkması ve yerelliğin ön plana çıkması süreci başlamıştır.

- Ekolojik küreselleşme sorunları ortaya çıkarken, çarpık kentleşme, çevre sorunları, çevre kirliliği küresel sınırlar içinde tartışılmaya başlanmıştır.
- Küreselleşmeyle mekânsal uzaklıklar ortadan kalkarken, aynı tıp yaşam tarzları ortaya çıkmakta ve kültürel bir boyut olarak etkisi tüm dünyaya yayılmaktadır. Toplumsal ilişkiler karşılıklı bağımlık ve karışıklığa neden olmaktadır.
- Küreselleşme süreci ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda yeni kapitalist düzen içerisinde yeni bir dünya olarak görülmekte ve en önemli faktörün internet ve teknoloji olduğu savunulmaktadır.
- Küreselleşme modernizinin bir unsuru olarak görülürken 1980'den sonra neo-liberal politikaların ortaya çıkmasıyla devlet küçülmesini ve yerelde sivil toplumun güçlenmesine ve ayrışma süreçlerini bir bütün olarak ele alınması şeklinde tanımlanabilir.

Tüm bunlardan yola çıkarak küreselleşme fenomeni dediğimiz kavram, aslında geçmişten bugüne var olan süreçte devletlerin iktidar mücadelesinde karşılıklı ve karmaşık ilişkilerin toplumlar arasında ekonomik, siyasal ve sosyo-ekonomik alanda zihinsel olarak çözümlenme sürecidir. Buradan hareketle küreselleşme dediğimiz olgu bugünü anlamak için devletlerin uygulamış oldukları stratejiler ve hedeflerin tümü olarak nitelendirilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

MEKÂN VE KENTSEL MEKÂN

2.1. Kent ve Kentleşme

Kentler, kültürel ve sosyal olayları içinde barındıran mekânın yönetilmesinde siyasal, yönetsel ve ekonomik olarak etkili olan alanlardır (Yaylı, 2012: 340). Kentler yaşadığımız sosyal yaşamın temel birimleridir. Kentlerin en önemli özelliklerinden biri de sosyo-kültürel ilişkiler bütünüyle ekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Kent, kentleşmenin en temel kavramını oluşturmakla birlikte içinde toplumsal, siyasal, teknolojik değişim ve dönüşümleri barındıran insanların fiziksel olarak yaşadıkları mekânsal alanlardır (Akpınar, 2016: 58). Toplumsal hayatta insanlar arasından ilişkileri şekillendiren dinamik potansiyele sahip mekândır.

“Kentleşme” ve “kent” kavramlarında meydana gelen ekonomik, kültürel ve sosyo-mekânsal değişimler her ülkeye göre farklılık göstermektedir. Sosyal bilimciler, kent kavramlarını incelerken mekânsal alanlarda meydana gelen toplumsal yapıdaki değişiklikleri ekonomik, sosyo-kültürel, siyasal alanlarda meydana gelen değişim sürecinin özelliklerine bakarak tanımlamışlardır (Doğan,2002: 32) Bu tanımların genel özelliği kenti sanayileşme üzerinden ele alırken, toplumsal yapıda meydana gelen değişimleri kendi bakış açılarına göre şekillendirmektedir.

Daha önce de değinildiği gibi kent kavramının tek bir tanımı olmamakla birlikte, kent; ekonomi, sosyal, siyasal, coğrafya, sınıfsal mücadelerin yaşandığı ve birçok disiplini içinde barındıran kavramdır (Bumin, 1998: 25; Levitt, 1995 : 55). Sencer ve Keleş (1979: 4-8; 2001:540) kenti tanımlarken dört farklı ölçütten yararlanmaktadır. Bunlar demografik (nüfus) ölçüt, ekonomik ölçüt, yönetsel ölçüt ve toplum bilimsel ölçütlerdir. Bu bağlamda kent, kasaba ve köy yerleşim birimleri nüfus ölçütüne dayandırılmaktadır. Keleş (2004: 108), “*Kent köy ayrımında salt nüfus ölçütünü benimsemek, ölçütü oluşturan nüfus düzeyinin altında kalmakla*

birlikte, kentsel özyapı kazanmış olan yerleşmeleri kent saymamak sonucu doğurabilir. Bu sakıncayı gidermek üzere birçok ülkede kent köy ayırımına temel olmak üzere nüfus ölçütüne başka ölçütlerin eklendiği karma ölçütler kullanılır” şeklinde tanımlarken, sadece nüfus ölçütüne göre kent tanımlanmasının olmaması gerektiğini vurgulamaktadır (Taş ve Yakar, 2009: 150).

“Kent tarım dışı ve tarımsal üretimin gerçekleştiği” mekânsal alanlarda, tarımsal üretimin denetlendiği, teknolojik gelişmelere bağlı olarak *“örgütlenme, uzmanlaşma ve işbölümünün”* hızla geliştiği heterojen bir toplum yapısına sahip alanlardır (Görmez: 1991: 2 ; Yaylı, 2012:335). Kentler insan ilişkilerin en yoğun yaşandığı fiziki yerleşim merkezleridir. Bu bağlamda belirli bir nüfusa sahip sosyo-kültürel, iktisadi, fizyolojik ihtiyaçların karşılanması mümkün olmamakla birlikte ülkelerin farklı özelliklerine, yapısına göre şekillenen fiziki mekânlar olarak tanımlanabilir (İsbir, 1991: 15,Kayan, 2015: 278).

Kenti, *“nüfusça kalabalık, yapısal açıdan çok büyük ve daha da önemlisi bireylerin artık yiyecek üretimiyle uğraşmadığı her türlü kentsel varlık”*dır (Bookchin 1999: 32). Bu bağlamda kent kavramı fiziki bir mekân ve nüfus tanımlamasıyla incelenirken, aynı zamanda çok yönlü ve kesin sınırları olmayan unsurları içinde barındıran heterojen mekânlar bütünü oluşturmaktadır (Hayta, 2016: 2568).

Mekanları sermayenin birikimini arttıracak şekilde düzenleyen kapitalizm ve mekan arasındaki çelişkili ilişki farklı bölgeler arasındaki iletişimi sağlayacak kent ve kapitalizm ilişkisinin artmasına neden olmuştur.

“Kent bir gözün görebileceğinden, bir kulağın işitebileceğinden çok daha büyüktür ve karmaşıktır. Zaman içinde farklı yaşam deneyleri içinde sürekli olarak keşfedilmeyi bekler. İnsanlar kenti değişik parçalarıyla, farklı sıralar içinde algırlar. Bu algılama sırası zaman zaman tersine döner. Bir noktada kesilir, yeni bir sıra içinde yeniden algılanmaya baslar. Kent bu karmaşık deneyler sonucu uzun zaman içinde algılanılır, bilinir” (Tekeli, 2001: 244-245). Yapılan tanımlamalarla

ortak bir nokta olarak kapitalizm kent-kır ayrımını derinleştirdiğini söyleyebiliriz. Üretim merkezlerinin kırdan kentlere yayılmaktadır.

Kentin kapitalist üretim ilişkileri içerisinde kırdan kentlere yayılmasının Şengül : “*Kentler, kapitalist ekonomik ilişkiler içinde oluşan süreçlerin etkileşim alanıdır. Ayrıca mekânlar sermaye birikiminin ve işgünün işgücünün yeniden üretildiği alanları oluşturmuştur*” şeklinde ifade etmiştir (Şengül, 2009: 89). Böylece mekân soyut değişimleri içinde barından, sermaye birikim sürecinin toplumsal değişimi olarak değerlendirilen, siyasal mücadelelerin yaşandığı alanıdır (Şengül, 2001: 15).

Harvey (2006: 277, 278) kent ve kentleşme kavramlarını değerlendirirken, kentleşmenin üretimin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve kent hakkı kavramının, yoksulluğunu ve eşitsizliğini ortadan kaldırmak için bir model olarak kentte inşa edilmesini gerektiğini vurgulamaktadır. Kentsel uzam ve gündelik yaşamın niteliğine dönük yaşanan mücadeleler mekânın şekillenmesine neden olmaktadır. Mekânda meydana gelen sınıf mücadelelerinin dinamiklerini anlamak kenti anlamamıza neden olmaktadır. Kuşkusuz, kentsel uzamda meydana gelen dönüşümler sermayenin aşırı esnekliğinden kaynaklanmaktadır. Sermayenin kentsel uzamdaki gücü yaşam uzamında mücadelesi dinamiğinin bir parçasını oluşturmaktadır. Böylece kentsel mekânda meydana gelen , üretim ve realizasyon arasındaki bu çelişkili birlik, değer ve artık değer üretimi ile yeniden üretimi arasındaki ilişkisi şekillendirerek mekânın oluşumuna neden olmaktadır (Harvey, 2012 : 55).

Bu nedenle kentleşme kavramı sınıf mücadelelerinin yaşandığı, bireylerin kentte yurttaşlık, hemşehrilik haklarının bir sonucu olarak ortaya çıkan bir yaşam tarzı olarak görülmektedir. Aynı zamanda kentleşme kavramının üretimin bir sonucu olarak ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Kent ve kentleşme kavramlarının zaman içinde birbirinin içine karışmış kavramlar olduğunu dile getirirken, “*Kent, banliyö ve kırsal kesim kentsel sürecin içinde birleşmiştir*” . Böylece kent-köy (kırsal) ayrımının yapılamadığını söyleyebiliriz. Harvey’nin tanımlarından yola çıkarak, kent

ve kentleşme kavramlarının birbirinden bağımsız olmadığını zaman içinde birbirleriyle iç içe geçecek kavramlar olarak değerlendirdiği bilinmektedir (Harvey, 2013 : 75). Böylece kent kavramının içinde oluşan kentleşme süreciyle nitelden nicele doğru ilişkiler bütünü oluşturduğu, kent içinde meydana gelen değişimlerin üretim sürecinde mekânsal ilişkileri belirlediği bir kavram olduğu düşünülmektedir (Harvey, 2003 : 15, Harvey, 2015 : 75).

Harvey (1990: 2000), kentin aslında bireylerin kolektif deneyimleriyle ürettiği bir kavram olduğunu ve sermayenin kent içinde sıkışıp kaldığını dile getirmektedir. Kentler, sosyal, ekonomik, kültürel ve mekânsal dönüşümlerin yaşandığı, heterojen toplum yapısının karmaşıklığını içinde barındıran dinamik yapılardır (Sennet, 2002: 20; Oktay, 2007: 187). Böylece mekân kavramı kent içinde karşılıklı ve karmaşık döngüleri içinde barındıran alanları oluşturmaktadır. Yaşadığımız mekânda kenti bireyler kolektif olarak üretirken, iktidarın ve devletin ekonomik, sosyo-kültürel ve ideolojik gücüyle şekillendiği döngünün tamamlayıcısında insan olanaklarına göre yeni mekânsal alanlar oluşturmaktadır (Harvey, 1994 : 25). Bu tanımlardan yola çıkarak aslında kent dediğimiz kavramın bugün küreselleşme sürecinde yeni bir mekân tasarımıyla ve insan olanaklarıyla şekillenen “*yeni bir mekân sürecinin*” noktası olduğu görülmektedir.

Küreselleşme süreciyle beraber kentler devletler için stratejik alanlar olarak görülmekte ve insan ihtiyaçlarını karşılamak için kritik bir sahneye dönüşmektedirler. Kentleşme ise, “*iktisadi ve sosyal gelişmeye*” bağlı olarak kentlerde meydana gelen nüfus artışıyla kentlerin büyümesi ve kent sayısının artması olarak değerlendirilmektedir (Yemen, 2015: 1004).

Kent ve kentleşme tanımları geniş bir literatüre sahip olmakla birlikte mekânsal açıdan kentleşmeyi incelediğimizde; kentleşme kavramının nüfus hareketleriyle başladığı ve kentin belli bir kısımda meydana gelen toplumsal mücadelelerin meydana getirdiği süreç olduğu görülmektedir. Bu nedenle toplumsal mücadeleler kültürel, sosyal ve ekonomik değişimlerle mekânı oluşturmaktadır.

Thompson (1968: 190)' da kenti tarihi ve coğrafi kurumlar çerçevesinde üretim ve tüketimin gerçekleştiği sosyal ilişkileri, yönetsel icraatları, iletişim araçlarını arasındaki ilişkileri içeren mekân olarak görmektedirler. Küreselleşme süreciyle neo-liberal politikaların dünyada artmasıyla beraber, coğrafi-mekânsal ölçekler ve hiyerarşiler yeniden düzenlenmeye başlamıştır (Brenner, 2001: 363). Böylece kentlerde yeni mekânsal düzenlemeler ortaya çıkmış, fiziki ve mimari örgütlenmesinin dışında kentlerde kültürel, ekonomik, sosyo-mekân sal örgütlenmeler oluşmuştur. Kentin mekânsal coğrafyası, toplumsal üretim tarzıyla da yeniden şekillenmektedir.

2.2. Mekân Kavramı

Mekân kavramı TDK'ya göre; “yer, bulunan yer, ev, yurt, uzay” anlamlarına gelmektedir. Arapça bir kelime olan mekân kavramı “kevn”den türemiş olup, Türkçe’ de “yer, cisim, çevre” anlamında kullanılmaktadır (Devellioğlu, 2007: 604, Göka, 2001: 9, Çevik, 2016: 42). Bu bağlamda mekânın içinde barındırdığı kavramlar mekânın sadece coğrafi açıdan değerlendirilmesi gerektiğini ve içinde yaşadığımız mekânın iletişimsel boyutunu ifade etmektedir (Öztürk, 2012:12). Yaşadığımız dünyayı anlamak için, insanın mekânla olan ilişkisini anlamamız gerekmektedir.

Mekân kavramının tanımlanması antik çağa kadar gitmektedir. Antikçağ düşünürlerini incelediğimizde; Parmenides, Atomcular, Platon, Aristoteles, Descartes, Kant ve çeşitli filozofların mekâna bakış açılarının farklı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda filozofların mekâna bakış açıları incelediğinde; Hesiodos'a göre mekân “khaos” ile tanımlanmaktadır. Khaos “açık, boş olmak” anlamına gelmektedir. Aynı zamanda evreni oluşturmaktadır. Khaos kavramı zamanla mekânı meydana getirmektedir (Erhat ve Eyupoplu, 1997:2000).

Pitagorascılar, mekân kavramına önem vererek mekânı felsefenin konusu olarak ele almaktadırlar. Mekân kavramı Pitagorascılara göre uzayda (sonsuz

boşlukta) sınırlanan bir kavramdır. Arkütas mekânı atmosfere benzetirken var olan her şeyin mekân da olduğunu savunmaktadır. Hesidos'a göre mutlak bir olgu oluşurken; Parmedines mekânı mutlak bir yokluk olarak görmektedir. Mekânın sonsuz bir kavram olarak savunulmasına karşı çıkmaktadır. “Varlık vardır, yokluk var değildir.” savunarak mekânın zihnimize canlandırımız olgular olarak kabul etmektedir.

Parmenides, yerküreyi sabit olarak kabul ederek mekânı soyut olarak tanımlamaktadır (Waterfield, 2008 : 65). Demokritos, boşluk denilen kavramı mekân olarak oluştururken mekânın bir değişim gücü olduğunu içinde yaşadığımız yerkürede mekân olmadan değişim ve dönüşünün gerçekleşmeyeceğini savunmaktadır. Bu bağlamda mekân ve yer kavramı arasındaki ayrım karşımıza çıkmaktadır.

Platon mekânı; kokulu bir merheme benzetirken mekânın şekil özelliklerine tabi olmadığını ve istediğimiz şekle tabi sokabileceğimizi savunmaktadır. Platonun mekâna bakış açısında bazen de edilgenlik hâkim olmaktadır. Platon mekânı evren olarak kabul etmektedir. Mekânın boşluk olmadığı ve mekânı anlamının kolay olmadığını söylemektedir. Soyut bir kavram olmakla birlikte evrendeki tüm cisimlerden farklı olarak oluş kavramının mekânın içinde gerçekleştirdiğini savunmaktadır (Waterfield, 2008 :55).

Aristotates mekânı “*kapsayanın hareketsiz ilk sınırı*” şeklinde tanımlarken, mekân kavramının evreni kapsadığını ve kuşatanın hareketsiz iç sınırı olduğunu iddia etmektedir (Kiernan : 75). Farabi de Aristotates gibi mekân kavramın sonlu bir evren anlayışını yansıtmaktadır. İki filozof da boşluk, mekân, yer kavramlarının içinde yaşadığımız yerkürede bulunduğunu ve mekân kavramının dinamik bir alan olduğunu dile getirmektedir. Kant mekânı insan zihninde ve algılarımızla oluşturduğumuz “*priori*” olarak değerlendirmektedir.

Mekân kavramı evrensel özelliklere sahip olmakla birlikte, günümüzde gelişen iletişim aracıdır. Cevizci (1999:590)' de mekânın üç özelliği olduğunu söylemektedir. İlk olarak mekânı kap ve hazne olarak değerlendiren, ikinci görüşünde mekânın aslında algılarımızla anlayabildiğiniz dışsal bir bağlantı olarak değerlendirirken, üçüncü görüşünde mekânın görünüşünde insan zihnindeki algılamaları öne çıkarmaktadır. Cevizci mekânı daha çok mimarlık alanında tanımlarken, mekân kavramının ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerini toplumsal değişimlerle yeniden şekillenebileceğinden bahsetmemiştir. Bu bağlamda fiziksel olarak mekân kavramı ilk olarak mekanik bir kavram olarak tanımlanabilmektedir. Özne sınırlanırken mekân oluşmaktadır. Örneğin ; çatı, duvarlar, bastığımız zemin öznenin ilişkide olduğu ve yaşam alanı olarak sınırlandıran herşey mekânı oluşturmaktadır. Yağan bir yağmur mekânı sınırlandırabilir, yağmur yağar kar yağar yaşadığımız alandan hareket edemeyebiliriz. Böylece yaşam alanı meteorolojik alanlarla sınırlandırılmış bir alana dönüşmektedir. Termodinamikte ısının kararlılık bulabildiği alan ve hacimdir. Astronomide de kütle merkezinin sınırlandığı alandır. Optik bilimine geldiğimizde mekân ışığın yansıtıldığı alanlar bütünü oluşturmaktadır. Kısaca mekân kavramı fiziksel bağlam değiştikçe genişlemektedir.

Şengül (2009: 240-250) mekânın toplumsal süreçlerle şekillendiğini ve mekânın sosyal olguların gerçekleşmesinde önemli bir rol oynadığını dile getirmektedir. Kentin mekânın ekonomik, siyasal ve kültürel özelliklerini yansıttığını, mekân kavramının toplumsal yaşamdan bağımsız düşünülmemeyeceğini savunmaktadır. Mekân kavramı sosyal olgularla özgürleşebilen ve kendisini oluşturan nesnelere üzerinde bir baskı etkisi oluşturan deneysel yapılardır. Şengül (2009: 240-250) kapitalizm sürecinin mekânı soyutlaştırdığını belirtmektedir. Kapitalizmin benimsenmesi mekânın kolonileşmesine neden olmaktadır. Bu açıdan mekânın stratejik konumu daha fazla artmakta ve mekân yeniden şekillenebilmektedir. Beşeri ve sosyal bilimlere geldiğimizde ise mekân kavramı soyut anlamlara doğru kaymaktadır.

Yer ve mekân arasındaki ayrım Platon ile Aristoteles'in düşüncelerini ortaya çıkarmıştır. Mekân boşluk olmaktan ayrı düşünülerek, içinde bir hareketliliğin olduğunu, yer kavramının sabit olduğunu ve mekânın durağan olmadığı göstermektedir. Mekân ve yer kavramları birbirlerinin yerine sıkça kullanılsa da mekân kavramı insanlarla olan iletişim sonucunda yer kavramını içine almaktadır (Sert, Karpuz ve Akgün,2005: 102). Şöyle ki bir "yer" aslından göçle, savaşlarla ya da insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için keşfedildiğinde, kullanıldığında, işgal edildiğinde iletişim mekânı oluşturmaktadır. "Yer" kavramı durağan özellikler taşımaktadır ancak insanlar tarafından iletişim gücüne sahip olunmasıyla süreklilik özelliği taşımaktadır (Öztürk, 2012, 11-17).

Bu süreçle beraber coğrafi sınırların ortadan kalkması ve mekânın yeni bir dönüşüm sürecine girmesi, mekân kavramının yeniden tartışılmasına ve gündeme gelmesine neden olmuştur. Ayrıca mekânın farklı tanımları olmakla birlikte henüz küreselleşme kavramı gibi uzlaşabilmiş bir tanımla yapılamamaktadır. Çünkü mekân kavramı da değişim ve dönüşümlerle birlikte şekillenmekte, toplumların sosyo-politik ve sosyo-kültürel süreçleriyle yapılanmaktadır (Seiler-Baldinger, 2002: 35).

Mekân sadece toplumsal ilişkilerin kozmopolitik oluşum sürecini temsil etmemektedir. İnsanların oluşturduğu fakat kozmik bakımdan yetersiz kalan ideolojilerle şekillenen reel politik bir kavramdır. Bu bağlamda eleştirel sosyal teoride paradigmatik değişimlerin yaşandığı dönemde '*mekânsal dönüş*' olarak tanımlanmaktadır. Mekâna dönük ve mekânı ele alan önemli çalışmalar D. Harvey, M. Castells ve H. Lefebvre⁷ mekân çalışmalarıdır. D. Harvey, M. Castells ve H. Lefebvre kuramsallaştırarak mekânı kozmik olarak ele almaktadır.

---

⁷ Mekânsal üçlü, akademide özellikle gündelik hayat ve ilgili konularda yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. İlk olarak Lefebvre'nin teorisi ile ele alınmaktadır. Mekânsal üçlünün epistemolojik felsefesini ele almaktadır. Mekân kavramı Lefebvre'nin teorisi bağlamından kullanılmaya başlandığında mekânsal üçlü sadece betimleyici olarak kullanılmaktadır. Mekânsal üçlü Harvey'in de belirttiği gibi Lefebvre'nin tek başına üretmiş olduğu bir teori değildir. Lefebvre, mekânsal üçlünün kurgusunu Cassirer'den (Cassirer, 1944) yararlanarak geliştirmiştir (Harvey, 2006). Dolayısıyla, Lefebvre tarafından mekânsal üçlü önermesi mekân dönemselleşmesi bağlamında önemlidir.

Lefebvre'ye göre (1998: 200) mekânlar , toplumsal üretim sonucu meydana gelen kozmo-politik alanlardır. Mekân kavramı tarihsel süreçte meydana gelen dönüşümleri içine alarak siyasi yapılaşmayı yansıtmaktadır. Mekânda oluşan çelişkiler ve çıkarlar, toplumsal ve siyasal güçlerin çatışmasına neden olmaktadır. Mekân ideolojik ve politik süreçleri içinde barınırken, toplumda meydana gelen değişimlerle yeniden şekillenmektedir.

“Mekân üretimi ve mekânın üretimi süreci varsa, mekânın tarihi de vardır. Mekânda üretici güçler ve elbette üretim ilişkileri etkilemektedir. Böylece mekânın üretiminde önemli bir rola sahiptirler.. Bir üretim tarzından diğerine geçiş çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü mekân toplumsal üretim ilişkileri ürünüdür. Her üretim tarzı-hipotez gereği-kendine uygun mekâna sahip olmaktadır. Tüm bunların sonucunda mekân üretilir” (Lefebvre, 2002: 75). Mekân tarihi yaşadığımız dünyada meydana gelen üretim tarzlarına ve üretim ilişkilerine göre biçimlenmektedir. Kapitalizm mekânı oluşturmakta ve toplumsal ilişkiler bütünleşmektedir.

Lefebvre; mekânı dönemselleştirmektedir (Lefebvre, 1997: 75). Bunlar; *“Mutlak mekân, kutsal mekân, tarihsel mekân, soyut mekân, çelişkili mekân ve diferansiyel mekândır”* (Ghulyan, 2017 : 2). Bu nedenlerle mekânların bir kodunun olduğunu ifade ederek mekânın yerleşmesi, çöküşü ve parçalanması gibi özel durumları dönemselleştirme içinde anlatmaktadır. Üretim tarzlarının hakim olduğu toplumların mekânın üretilmesinde katkısının olduğunu ve somut zaman-mekân bağlamında mekânın incelenmesini dile getirmektedir.

Lefebvre, “[toplumsal] mekân [toplumsal] bir üründür” varsayımını ele almaktadır(Lefebvre, 2007: 75). Mekânı soyut bir kavram olarak tanımlarken aynı zamanda çelişki olarak görmektedir. Lefebvre, Mekânın Üretimi (*Production of Space*) isimli çalışmasıyla mekânı klasik tanımlamanın dışında toplumsal olarak tanımlamaktadır (Lefebvre, 2002: 55). Böylece mekân kavramı insanlar ve filozoflar arasındaki ilişki kavramının sınıflandırılmasını yansıtmaktadır. Lefebvre'ye göre mekân toplum tarafından üretilirken aynı zamanda toplumda meydana gelen değişim

ve dönüşümler sonucunda yeniden şekillenmektedir .Kuşkusuz yeniden şekillen mekân kavramı toplumda mücadele alanını oluşturmaktadır.

Harvey mekanın (2003: 20) kendi başına bir anlam ifade etmediğini, insanlar tarafından şekillendiğini vurgulamaktadır. Aynı zamadanda mekân kavramının insan özniteliğinin karmaşıklığını ifade etme yeteneğini ile açıklanamayacağı vurgulamaktadır. Bir anahtar kelime olarak mekân, toplumsal, edebi ve kültürel metateolojilere nasıl daha iyi entegre olabileceği üzerinden durmaktadır. Bunu açıklığa kavuşturmak için, diğer filozofların mekânı bir deneyim olarak nasıl tanımladıklarına atıfta bulunmaktadır. Cassier, mekânı organik, algısal ve sembolik olarak ele alırken, Lefebvre mekânı kavramsallaştırılmış ve yaşanmış alandan ayrı olarak değerlendirmektedir. Bu kategorilerin mekânın anlaşılmasına kattığı karmaşıklığı araştırmak için Lefebvre'in orijinal üçüne karşı aşağıdaki gibi bir matristeki tanımlarını ortaya koymaktadır :

Tablo 7: Anahtar Kelime Olarak Mekân

	Materyal Alan Deneyimlerimiz	Mekân ın Temsili	Yaşam Alanımız
Mutlak Mekân	Duvarlar,kapılar, tavanlar,caddeler, kıtalar,bölgesel alanlar,fiziksel durumlar, caddeler, kolay yönetim ve kontroller	Ses dalgaları, Geometri, araziyi düzenlemek, kolay yönetim ve kontrol alanların oluşması	Kalbin etrafındaki rahatlama hisleri, Güvenlik hissi, yaşadığımız alanda kutuda hapis olma hissi, zemin üzerinde baskı, yönetim hissi,
Nispi Mekân	Topolijik alanlar,	Terematik ve toplojik haritalar(örneğin, Londanın tüm sistemleri, Çizimler, yerleşmiş bilgiler, yer değişimleri	Bilinmeyeni keşif etme hissi, ekolojik ve çevre sorunları ile baş etme hissi, hareket hızlığının zaman aralağı üzerine yaptığı gerilim
İlişkisel Mekân	Elektirik manyatik, Sosyal ilişkiler, Ekonomik ilişkiler, Kirlilik politikası, kokular, duyular	Sürdürelizm, varoluşçuluk, metorların güçleri yansıması,	İnaçlar, arzular, rüyalar, klostofobi,

Kaynak: David Harvey (2006) Mekânın Anlamı

Sermayenin kentsel mekânda artmasıyla yaşadığımız mekân insanlar tarafından biçimlendirilmeye başlamıştır. Tabloda görüldüğü gibi mekânın sınırları belli olduğu halde, mekânın getirdiği gerçek karmaşıklığı anlamamız gerekmektedir. Ayrıca mekân ve zamanın ilişkisel nitelikleri vardır. Harvey daha sonra kapitalizmin ilişkisel duygular ya da öznel görüşlere nasıl katılmadığını mekân üzerinden vurgulamaktadır (Harvey, 2003 : 85). Harvey mekânın politik bir düşünce ürünü olduğunu vurgulamaktadır (Harvey, 1985: 35). Bu bağlamda mekân kavramı ekonomi politik bir süreci üründür. Böylece tüm mekânın aynı anda aynı kategorilerine sığamayacağını söyleyebiliriz. Kapitalizm mekânı değerlendirirken, emeği bir değer olarak ele almaktadır. Bunun sonucunda sosyal hiyerarşiler ortaya çıkarmaktadır. Böylece bireyler farklı mekânlarda aynı anda zihinsel olarak bulunabilmektedirler. Diğer yandan Harvey mekânı, ilişkisel olarak ele almaktadır. Mekân yaşadığımız zamanda diyalektik gerginliğe uyum sağlayabilmektedir. Mekân halkın hükümetin kontrolünü uluslararası ölçekte ele geçirip özelleştirme ve değeri ortadan kaldırmaktadır.. Bu durumun gerçekleşmesi mekânı , kapitalizmin dışında mutlak, göreceli ve ilişkisel düzeylerde keşifedilebilir kılabilir (Harvey, 2004 : 75-120). Fakat yaşadığımız mekânda meydana gelen toplumsal değişimlerin farkına varmamaktayız. Örneğin , yaşadığımız mekânda bireyler daha çok maaşla ve daha iyi çalışma koşullarında çalışabilmektedirler. Bireyler bunun farkında olmamakla birlikte daha yüksek ev kiralari ödemekte, aldıkları maaşlarla refah seviyesine ulaşamamaktadırlar (Harvey, 2006 : 55). Bu bağlamda Harvey mekânda meydana gelen sınıfsal mücadeleyi gündelik yaşam üzerinden devam eden mücadele olarak değerlendirmektedir. Şöyle ki; yaşadığımız toplumda aslında farkında olmadan kendimize yeni hapis alanları oluşturmaktayız. Bu mekânlara adapte olmaktayız.

Üretim alanında insanlar tarafından biçimlenebilen mekânlar, yaşam alanımızda aniden yok olabilmektedir. Harvey bu durumu, kentsel mekân ve gündelik yaşam alanımızda meydana gelen mücadele olduğunu iddia etmektedir. Sermaye üretim ve gerçekleştirme arasındaki çelişkiler, değer- artı değer üretimi ve yeniden üretim arasında kurulan ilişkilerle mekânı şekillendirmektedir (Harvey ,

1985: 150). Böylece mekân kavramını algılayabilmemiz için zaman kavramını anlamamız ve benimsememiz gerekmektedir. Harvey, mekân çalışmalarını postmodernite ile ilişkilendirmiştir. Toplumda meydana gelen değişimler , mekân ve zaman anlayışları ideolojik olarak oluşmaktadır (Bahçeci, 2013 :120). Zaman ve mekân kavramı arasındaki ilişki de yerel, sosyal, siyasal ve kültürel ilişkilerin ve ekonomik devletlerin stratejilerini yeniden gözden geçirmiştir.

Castells (1997; 1991) mekânın her toplumun üretim ihtiyacına göre şekillendiğini ve toplumsal olan tarafından üretilip şekil aldığı savunmaktadır. Bu bağlamda sınıfsal ilişkilerin çözümlenmesinde mekân kavramı deneysel çalışma alanları oluşturmaktadır. Mekânı analiz edebilmemiz için toplumsal olaylarda meydana gelen ekonomik, siyasal, kültürel ilişkileri ve oluşum aşamalarını ideolojik olarak incelememiz gerekmektedir(Yaylagil,110:40). Mekân kavramı toplumda meydana gelen değişim ve dönüşümlerle şekillenebilen alanlardır. Bu yönüyle mekân tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Mekân toplumsal olarak üretilir ve mekân kavramı sosyal hareketliliklerin bir oluşum sürecidir. Mekânı tanımlarken, toplumda meydana gelen sınıfsal ilişkiler yok sayılmamalıdır (Castell , 1997: 375).

Castells mekân kavramını tanımlarken, kolektif tüketim ve onun çevresindeki toplumsal mücadeleler ile mekânı ilişkilendirmiştir (Castells , 1997: 375). Böylece Castells, mekânın nasıl üretildiği sorusundan yola çıkmaktadır. Ayrıca mekânsal problemlerin nasıl çözümlenmesi konusu üzerinde durmuştur (Castell, 2008: 300). Castells, mekânın ideolojik bir kavram olduğunu ileri sürmektedir. Bir başka ifadeyle Castells'e göre iktidarlar kendi ideolojilerini mekâna yansıtmaktadırlar. Castells, mekânsal çekişmeleri sınıf çatışmalarının mekânda elverişli bir ortamını oluşturduğu savunmaktadır. Aynı zamanda mekânların temelinde örgütlenme ve siyasallaşmanın olduğunu ileri sürmektedir (Keleş, 1990: 98). Castells'e göre hayatımızdaki temel ihtiyaçlarımızın dışında kalan faaliyet alanları (evler, okullar, parklar, caddeler) bireylerin tüketim alanlarını oluşturmaktadır(Castells, 2008 : 55). İktidarlar da mekânda bu alanları planlayarak mekâna hakim olmaktadır. Bu nedenle, mekânların fiziksel biçimi iktidarın gücünü ile şekillenmektedir.

Ancak mekânsal olarak yaratılmış alanlar sadece iktidarın etkileriyle şekillenmemektedir. Bu girişimlere direnen mekânsal grupların eylemleriyle de yeni yankı alanları oluşturmaktadır. İktidarlar mekânı şekillendirerek mekânsal sosyal hareketlerin dönüşmesinde stratejik rol oynamaktadır (Castells, 2008, 216). Böylece Castells , mekânda meydana gelen direnişin aslında bireylerin yaşam koşullarını değiştirmek için yaptıkları mücadelele olduğunu vurgulamaktadır. Kent sorunları, ekolojik çevre sorunları, iklim için yapılan mücadeleler, parklar ve yeşil alanları koruma binaların gelişimi mekânsal mücadelerin yaşandığı alanları oluşturmaktadır.

Castells, mekânsal alanda yaşanan dönüşümü *mekânsal sosyal hareketler* olarak ele almaktadır. Mekânsal alanlar sınıf mücadelelerin yaşandığı iktidarın ve toplumun ilişkiler bir bütün olarak ele alan alanlardır. Castells, mekânı kendini kendini örgütlendiğini savunmaktadır. Aynı zamanda toplumun ekonomi-politik gücünü yansıtan alanlar olarak öngörmektedir (Castell, 2014: 60).

Tüm bunlardan yola çıkarak mekân mutlak, sabit bir kavram değildir. Mekân kavramı diyalektik ilişkilerden yola çıkarak sosyal olarak üretilen bir kavramdır. Mekân yaşadığımız topluma göre şekillenen zamana direnç gösteren insan ilişkilerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda egemen pratikler değişmedikçe mekân her zaman tehdit altında olacaktır.

Mekân kavramı kentlerde iktidarın ideolojisiyle yeniden şekillenerek, yaşadığımız alanlarda zaman içinde tarihinden kopmaktadır. Yaşanılan hızlı dönüşümle beraber mekân iktidarların ideolojik tutumunu ortaya koyan sosyal, politik ve kültürel etkileşimin daha yoğun yaşandığı alanlardır.

2.3. Mekân- İnsan İlişkisi

Birey bir toprak parçası üzerine doğmakta ve bu mekânda ölmektedir. İnsan farkında olmadan mekân kavramının içinde büyümektedir. Birey mekânı, sadece yaşadığı alandan ibaret değildir. Yaşamamış olduğu alanlara bazen aile kurmuş,

bazen sosyallemiş (okul, sokak, semt dükkanlarında), bazende toplum ilişkileri geliştirdiği ve alışverişini yaptığı alanları oluşturmuştur. Mekân olmadan birey olamayacağı gibi, birey olmadan da mekân kavramından bahsedilememektedir.

Birey ve toplum, belli bir mekân da varlık kazarak, mekânı dönüştürmektedir. Mekân bireylerin kimlik unsurunu oluşturmaktadır. Mekan bireylerin yaşantıları hakkında bize ipuçları vermekte ve bireylerin yaşantısına göre şekillenmektedir (Harvey, 2000 : 45). Bu bağlamda bireyler, kendi ihtiyaçlarına, düşlerine, yaşam tarzlarına göre, farklı mekânlara yerleşmektedirler. Örneğin , köyler, kentler inşa ederek, insanların hayatlarını yaşadıkları mekâna göre yeniden üretmektedirler (Alver, 2013:11-12). Birey ve mekân arasında ilişki etken ve edilgendir. Yaşanılan mekânlar bireylerin aidiyet duygusunu etkilemekte ve bireylerin bilinç durumunu yansıtmaktadır. Bu nedenle mekân dediğiniz kavram bireylerin yaşam biçiminden, bağımsız düşünülemez. Mekân üretilen, diyalektik bir kavram olmasının yanı sıra aynı zamanda toplumsal olaylarla yeniden şekillenen sosyal bir olgudur (Alver, 2013:19-22).

İbn-i Haldun, (2013:630) insan ve mekân ilişkisini aidiyetlik kavramı olarak tanımlamaktadır. Mekân kavramı zaman içerisinde değişime uğramaktadır. İlk insandan bugüne kadar insanı kendine bağlayan mekân unsuru insanın yaşam biçiminde de değişime uğramıştır. Mağaradan, ağaç evlere, müstakil evlerden apartmanlara bugün ise rezidanslara doğru ilerleyen insanın mekâna yerleşim süreci zaman içinde değişmiştir. Aynı zamanda kabilelerden, geniş aileye, geniş aileden çekirdek aileye bir daralma yaşandığını söyleyebiliriz. Göçebe olarak yaşayan birey topluluğu, kendisini yaşamış olduğu mekâna ait hissetmezken, yerleşik hayata geçmiş olan toplumlar yaşadıkları alanları benimsemektedirler. Birey yaşadığı alana kendini ait hissetmektedir.

Haldun aynı zamanda mekân ve birey arasındaki ilişkinin politik bir ilişki olduğunu da dile getirmektedir(Haldun, 2013:630). Mekân ve insan arasındaki ilişki; siyasal, psikolojik, ekonomik boyutlarını içine alan ve insanların yaşadıkları

toplumun dokusunu dayanmaktadır. Böylece mekânlar insanların aynası gibi düşünülebilmektedir (Göka, 2001: 20). İnsanların mekânla arasındaki ilişki zamanla iktidarların ideolojileriyle farkında olmadan değişmektedir. Örneğin, sokaklar, parklar, evler, kamusal alanlar, alışveriş merkezleri, caddeler insanların belli bir düzen ya da düzensizlik içinde oluşturmuş oldukları mekânlardır. Bu bağlamda insanın toplumdaki siyasal, ekonomik ve sosyal ilişkileri mekânda oluşmaktadır. Mekân dediğimiz kavram ilişkilerden toplumsal düzenden bağımsız bir kavram olmayıp tarihsel süreçten günümüze kadar iktidar ilişkilerini barındırmaktadır.

Harvey mekânı “Mekânsal biçimler içinde toplumsal süreçlerin oluşturduğu dinamik nesnelere olarak görmektedir. Toplumda meydana gelen değişimler mekânın kozmopolitik olarak etkilemektedir.” (Harvey, 2009 : 25). Böylece yaşadığımız toplumda meydana gelen olaylar bütünü aslında mekânı oluşturmakta ve şekillendirmektedir. Mekân nedir sorusu mutlak bir doğru içinde değerlendirilemezken, insan paradigmatlarıyla değişime uğrayan bağımsız alanlar bütünü olarak görülmektedir.

Mekân toplumsal eylem ilişkilerinin ağından oluşmakta ve toplumsal süreçteki dönüşümler ile yeniden inşa edilmektedir. Mekânın içerisinde yöneten-yönetilen, sömüren-sömürülen çelişkilerini meydana getirirken yaşamsal alanda gelir üzerindeki eşitsizliklerin meydana gelmesiyle mekânsal ayrışmalar günümüzde giderek artmaktadır. Böylece yerel, sosyal, siyasal ve kültürel etmenleri içinde barındıran mekân küreselleşme süreciyle yeniden şekillenmektedir.

2.4. Mekân ve Siyasi Coğrafya

Siyasi coğrafya kavramı genellikle siyasi , olguların coğrafya üzerindeki dağılımı ve farklı kültürlerle birleşerek mekânsal parçalar üzerindeki etkisi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda siyasi coğrafyada meydana gelen ideolojik süreçler mekâna yansımaktadır.

“Siyasi coğrafya” kelimesi, “siyasi” ve “coğrafya” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Siyasi; Arapça kökenli bir kelimedir. Kelimenin anlamı siyasi ve politikadır. Siyasal ise politika ile ilgili bir kavramdır. Siyasi ve politik anlamına gelmektedir. Siyaset ise politika, siyasa, ve iktidarı temsil eden bir kavramdır. Genellikle özel görüşün fikirlerini temsil etmektedir. Coğrafya ise; *yeryüzünün tamamı ve bir parçası üzerinde, doğal, beşeri ve ekonomik olayların dağılışını, aralarındaki bağlantıları, sebep ve sonuçlarını inceleyen bir bilimdir* (Akengin, 2013 : 15). Siyaset ve Coğrafyanın bir araya gelmesiyle siyasi coğrafya oluşmuştur. Böylece siyasi coğrafya ; *dünyanın tamamında veya bir bölgesinde ya da ülkesinde, doğal, beşeri ve ekonomik olayların dağılışını, aralarındaki bağlantıları, sebep ve sonuçlarını inceleyerek, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış belirleyen bir bilimdir* (Akengin, 2013 : 30).

Bu yönüyle siyasi coğrafyada meydana gelen zıtlıklar ve oluşumlar coğrafyadan ya da mekândan ayrı düşünülemez. Harvey Sermayenin Mekânları kitabında iktidar, siyasal iktisadi yapı, bilgi, sosyal bilimler ve coğrafya arasındaki ilişkinin bir bütün olduğunu ve mekânın sermaye dolaşımıyla coğrafyada eşitsiz bir şekilde yayıldığını vurgulamaktadır (Harvey , 2002: 8). Harvey, kapitalizmin mekâna hakim olmaya başlamasıyla mekânsal farklılaşmaya dikkat çekmektedir (Emekli, 2006: 57). Bu bağlamda yeni mekânsal düzlemde siyasi coğrafya yeniden şekillenmektedir.

Harvey, sermayenin en iyi rekabet alanının mekânlar olduğunu savunmaktadır. Coğrafi alan ile sermaye ilişkisi oluşturan en temel yapı kentsel mekânlardır. Sermayenin devamlı birikimini sağlamak konusunda engelle karşılaşmaktadır. Harvey bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Sermaye akışının mantığı ve kapitalizmin kriz eğilimli yapısının anlaşılması doğrultusunda sunduğu analizlerin geçerli niteliğe sahip olabileceği düşünülebilir*” (Harvey, 2012 :50). Bu bağlamda mekâna vurgu yaparken sermaye ve mekân ilişkisi arasındaki çelişkiyi şu şekilde açıklamaktadır:

Günümüzde mekânsal dönüşüm ile ilgili olarak yapılan yıkımların sermaye fazlasının eritilmesi amacıyla söylenebilir (Harvey, 1974: 25). Sermaye birikimi sonucunda meydana gelen krizlere mekânsal dönüşüm üzerinden çözüm yolları geliştirilebilir. Örneğin, teknolojinin gelişmesiyle insanların refahını, huzurunu, rahatını düşünerek tasarlandığı dile getirilen akıllı evlerin aslında sermayeye hizmet etmektedir. Harvey'in örneğinden de görülebileceği gibi yeni mekânsal alanlar bir yandan sermaye fazlasına çözüm yolları aranırken, bir yandan da sermayenin yeni mekânsal alanlara yayılmasına neden olmaktadır (Turhanoğlu, 2014: 74). Bu nedenle mekânsal dönüşümler toplumsal ilişkileri yeniden şekillendirmektedir. Rant alanları yüksek olan kent merkezindeki dönüşümler kentsel mekânı ve sınıf ilişkilerinin yeniden biçimlendirmektedir (Castell, 2015: 41).

Böylece, sermayenin aşırı birikiminden kaynaklanan kriz, coğrafi yayılmayla zamansal olarak gecikmeye uğramaktadır (Howard, 1902 : 48). Mekânın sabitlenmesi için coğrafyada öncede tasarlanması gerekmektedir. Mekânda meydana gelen değişim anlık çözümlerle uzun dönemlere de yayılabilmektedir. Bu duruma 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz örnek gösterilebilir. Aşırı birikim krizlerinde, “mal” ve “üretken kapasite” değer kaybına uğramaktadır (Altınok ve Enlil, 2012: 40). Değer kaybına engel olabilmek adına kentsel mekân da yeni yatırımlar gerekmektedir. Böylece mekânda meydana gelen krizler coğrafi yayılma ve mekânsal düzenlemelerle sermaye akışını dönüşüme uğratmaktadır. Tüm yaşanan süreç aslında siyasi ideolojinin mekâna yansımaları sonucudur.

Coğrafi yayılmada meydana gelen değişim süreci fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarını ile mekânın yeniden düzenlenmesine neden olmaktadır. Böylece kapitalizmin kriz süreci durgunlaşmaktadır. Mekânda meydana gelen fiziki ve sosyal altyapıların inşası mekânsal olanağını gerçekleştirmektedir. Çünkü mekânda meydana gelen değişimler fiziki altyapıların zamanda ve mekânda sabitlenme ile çözümlenmektedir (Harvey, 2012 :65).

Harvey'e göre mekânsal sabitleme iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki olan mekânsal sabitler (spatial fixes), ikincisi zamansal sabiteler'dir (temporal fixes). Mekânsal sabiteler daha çok uzun dönemli projeler ve sosyal harcamalar yoluyla, sermaye değerlerinde meydana gelen değişimlerdir. Mekânsal-zamansal sabitelere ise kentsel dönüşüm projeleri örnek gösterilebilir. Yani mevcut yıkılan yapıyının yeni mekânsal düzlemede yeniden örgütlenmesidir. Mekânsal sabiteler ve zamansal sabiteler arasındaki çatışma hegomonik süreci ifade etmektedir. Mekânsal-zamansal sabiteler Siyasi coğrafyada jeopolitikle ilişkilidir (Akengin, 2017: 35). Siyasi coğrafya, bir mekân biriminin stratejik, askeri, kültürel, ekonomik ilişkilerini inceleyerek yeni bir mekânsal düzeni jeopolitik kavramıyla oluşturmaktadır. Böylece mekân da üzerinde gerçekleşen politik güçler siyasi faaliyetlerin mekâna bağlı olarak değişimi ile yeniden şekillenmektedir.

2.5. Mekân ve İktidar Arasındaki İlişki

Mekân, egemenliğin yaşandığı en önemli yaşam alanlarından biridir. Mekân kavramı içleme ve dışlama ilişkilerinin yaşandığı, tehdit algılarının oluştuğu, stratejilerin belirlendiği toprak parçasıdır. Politikalar mekanda üretilir. Bu nedenle mekân olmadan iktidardan bahsedilemez.

İktidarlar, mekânı yönetmekte ve mekânlar yeniden “yaratıcı yıkıma” maruz kalmaktadırlar. Yaşadığımız dünyada mekânlar yeniden düzenlenmekte ve tüketebilenlerin alanlarını oluşturmaktadırlar (Gaventa, 2003 : 100). İdeolojik olarak iktidar kavramıyla yeniden şekillenen mekânlar, stataeji ve özne tartışmalarıyla ön plana çıkmaktadırlar (Merrifield, v.diğerleri, 2016: 21). Mekânlar kentsel mücadelerin yaşandığı toplumsal hareketlere dönüşme potansiyeli olan alanlardır. Toplumsal sınıf, siyaset ve iktidar arasındaki ilişkiler mekânda sentez alanı oluşturmaktadır. Castells, toplumsal grupların “*eğitim, sağlık, kültür, ticaret, ulaşım*” gibi ortak tüketim araçları alanında oluştuğunu ifade etmektedir. Ortak tüketim alanlarını ikincil bir yapısal çelişkinin derinleşmekte olduğunu böylece toplumsal örgütlenmede ikincil yapıların giderek önem kazanmaktadır (Castell

,2015: 50). Böylece toplumda meydana gelen çelişkiler toplumsal hareketler yoluyla bir değişim sürecin başlatmaktadır.

Castells'e (2015: 50) mekânda meydana gelen krizler toplumun her alanını etkilemektedir. Örneğin toplu ulaşımda meydana gelen kriz insan yaşamını etkilemektedir. Aynı zamanda kreşlerin ve bakımevlerin kapatılması toplumda çalışan ve çalışmayan tüm kadınları etkilemektedir. Böylece mekânda meydana gelen krizler mekânın toplumsal ve işlevsel olarak şekillenmesine neden olmaktadır. Mekânların iktidar mücadeleleriyle yeniden üretimi toplumda sınıfsal mücadelenin birer parçası haline dönmektedir. Toplumda meydana gelen mekânsal krizler ideolojik üretim merkezlerini oluşturmaktadır. Aynı zamanda toplumlarda ortaya çıkan çelişkiler, üretim ve tüketimin örgütlenmesine neden olurken, iktidarın mücadelelerinden kaynaklanmaktadır. Böylece, mekân ve iktidar arasındaki ilişki mekânsal sorunsalın merkezinde yer alarak yeniden şekillenmektedir. İktidarlar mekânı biçimlendirmeye ve bunun sonucunda ortaya çıkan hareketlerle iktidarın dönüştürülmesinde stratejik bir rol oynamaktadır (Castell, 2015: 65-70).

Castells (1977, 237) mekânların kolektif tüketim alanını oluşturduğunu savunmaktadır. Mekânlar, işgücünün yeniden üretimi için gerekli ikincil piyasaların kolektif tüketim ihtiyaçlarının karşılandığı alanlardır. Mekânlar toplu tüketim süreçleriyle yeniden şekillenmektedir. İkincil piyasalar emeğin yeniden üretilmesini sağlamaktadır. İktidarlar tam da bu noktada devreye girmektedirler. Örneğin, iktidarlar kolektif tüketim ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Castells bu noktada mekânları kolektif tüketimin yapıldığı ortak alanlar olarak değerlendirmektedir. Castells'e göre sağlık, eğitim, konut ve ulaşım gibi hizmetler iktidarlar için vazgeçilmez üretim alanlarını oluşturmaktadır. İktidarlar bu unsurların düzenlenmesine karışmaktadırlar. Böylece iktidarlar piyasaları yönlendirmekte, emek ve sermaye arasındaki çelişkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu noktada Castells'e göre, iktidarı anlamının en iyi yolu ikincil piyasaların nasıl oluştuklarını ve mekânsal olarak dönüştüklerini kavramaktan geçmektedir (Castells, 1997 :216).

Castells mekânsal çelişkileri ve eşitsizlikleri sınıf ve toplumsal hareketlerle ele almaktadır. Castells'in *Kentsel Sorun* (1977) adlı çalışmasında mekânda meydana gelen çelişkileri toplumsal hareketler yansıması olarak değerlendirmektedir. Castells'in çalışmalarında, taban hareketi olarak toplumda meydana gelen mekânsal sınıf mücadeleleri yer almaktadır. Emek ve sermaye çatışmasını **kolektif tüketim** üzerinden açıklamaktadır. Bu nedenle mekânlar işgücünün yeniden üretiminin sağlandığı alanlardır. Kolektif tüketim iktidarın gücüyle şekillenmektedir. Böylece mekânlar temelde ideolojik alanları temsil etmekte ve iktidarla yeniden şekillenmektedir. Mekânda meydana gelen iktidar mücadeleleri toplu tüketimin dağıtımını üzerinden yaşanan çelişkiler mekânsal toplumsal hareketlerin doğmasına ve kuvvetlenmesine neden olmaktadır (Castell, 2012: 65).

Foucault ise iktidar olgusunu analiz etmek ya da bu analizin temellerini atmak için insanların kültürel birer özneye nasıl dönüştürüldüğünü dile getirmektedir. Foucault'ya göre birey, iktidar ve bilgiye tabi tutularak uyruklaştırıcı söylem tarafından inşa edilmektedir. Klasik yaklaşımların aksine Foucault'ya göre iktidar çoğul, olumlu, üretken ve ilişkiseldir. Tek bir iktidar biçiminden bahsedilemez. Foucault iktidarı toplumsal kurumlarla sınırlandırmamaktadır. İktidarın karmaşık doğasını merkeze almaktadır. İktidarın işlevleri ile ilgilenmektedir. Bu bağlamda mekân üzerine verilen savaşta, gündelik mücadelelere sıkça rastlanmaktadır. Politika mekâna ihtiyaç duyduğu kadar, hayatın dilini ve kodlarını almak için mekân da politikadan beslenmektedir. Örnek verecek olursak; Mısır'daki Tahrir işgali sonucunda bir devrim gerçekleşti, Ankara'da Tekel işçilerinin Sakarya Caddesi işgaline karşı çıkması mekânı tutmanın önemli olduğunu göstermiştir (Torlak, 2011). Toplumsal süreçte, mekân iktidarın paradigmasını değişimine uğramaktadır. Mekânda meydana gelen değişimler makro ve mikro ekonomik güçler tarafından yönetilerek yeni bir fenomen haline gelmektedir. İktisadi alanda meydana gelen değişiklikler, mekânsal alana etki ederek, uluslararası sistemde devletlerin sınırlarında yeniden şekillenmesine ve dünyadaki sistemin değişmesine neden olmaktadır (Cohn, 2012: 15).

Henri Lefebvre “*Belirli bir mekânı bir süreliğine özgürleştirebilirsiniz ancak her zaman şuna şahit olacaksınız, eğer daha ileri bir özgürleştirme sürecine girmezseniz, özgürleştirmiş olduğunuz mekân, bir süre sonra egemen pratik tarafından tekrar emilir, ele geçirilir*” demektedir (Merrifield, v.diğerleri, 2016: 125). Soyut mekân, iktidarın bir aracıdır ve iktidarın bütünlüğü mekân üzerinde baskı kurarak, mekânı denetim altında tutmaktadır (Lefebvre, 2007: 388). Böylece iktidarı elinde bulundurdukları güç ile mekânları kontrol aracı olarak kullanmaktadırlar. Aynı zamanda Lefebvre, mekân ve zamanın toplumsal ilişkilerden bağımsız olamayacağı dile getirmektedir. Mekânsal ve zamansal mekânsal ve zamansal pratiklerin iktidar ilişkilerini oluşturmaktadır (Lefebvre, 2007: 400). İktidarın mekân üzerinde hakimiyet kurması günlük hayatın temel ve kapsayıcı bir kaynağını oluşturmaktadır. Böylece mekân da meydana gelen değişiklikler, toplumsal mücadeleleri etkilemektedirler. Toplumda meydana gelen mekânsal mücadeleler toplumsal pratiklerin düzenlenmesi aracılığıyla tanımlanmaktadır.

Harvey mekânların her zaman tehdit altında olacağını savunarak, sermaye ile emek arasındaki ilişkinin iktidar ilişkisine dayandığını idda etmektedir. İktidar ilişkisinin temelinde kapitalizmin karmaşık ilişkileri bulunmaktadır (Harvey, 2005 : 50). Harvey, mekânsal farklılığın nedeni iktidar ilişkisinde meydana gelen değişimlerle ilişkilendirmektedir (Harvey, 2002: 160-161). Toplumsal yaşamda bireyler nasıl örgütleyeceğini düşünmeye başlayarak, mekânsal toplumsal hareketlerle iktidar ilişkilerini ilişkilendirmektedir (Harvey, 2013:187). Yaşadığımız dünya da üst düzey yönetim, yönlendirme ve yönetim işlevleri, iktidarı sembolik olarak yansıtmaktadır (Bahçeci, 2013: 62). Bu bağlamda kapitalizmde mekân , üretim merkezi olmaktan çıkmaktadır (Bahçeci, 2013: 80).

Mekânların belleğini silmek, kolektif bellek savaşına neden olmaktadır. 1967’de Lefebvre’in “kent hakkı” kavramının, bugün önemlidir. Küreselleşme süreciyle hızlı nüfus artışı mekânların daralmasına neden olmakta ve iktidarların mücadele alanlarını oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile mekân, toplumun çelişkilerini mekânın içinde, mekânın oluşmasına neden olurken aynı zamanda mekân da meydana gelen çelişkilerinde oluşmasına olanak sağlamaktadır. Toplumda

meydana gelen ideolojik çelişkilerin tümü mekân da gerçekleşmektedir (Tümtaş ve Ergün, 2016: 142). Bu bağlamda mekânda meydana gelen çelişkiler aslında toplumsal ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Mekânın çelişkileri çıkarların iktidarın idolojileriyle şekillenmek ve toplumsal ve/veya siyasal güçlerin çatışmasını ifade etmektedir.

2.6. Küreselleşmenin Kentsel Mekân Üzerindeki Etkisi

Küreselleşmeyle beraber yeni bir mekân ve toplumsal ilişkiler oluşmaya başlamıştır (Sassen, 1994:5; Wirth, 2002,85). Böylece kentlerin rolüyle toplumsal mekân yeni bir dönüşüm sürecine girmiştir. Yaşadığımız dünyada yerelin evrenselleşmesi, sermaye ve bilginin serbest dolaşımı, mekânın özellikleri de etkilemiştir (Marcuse vd., 2000: 28).

Küreselleşme “*kapitalizmin ortak bir yaşam biçimi olarak yaygınlık kazanması ve dünya genelinde egemenliğini daha da güçlendirmesi*”dır (Keleş ,2011: 565). Sermaye ile mekânın birleşimi ve sermayenin yeniden üretilmesi mekânın yeniden oluşmasına ve şekillenmesine neden olmuştur (Karaca ve Kiper, 2011: 80). Sanayi üretiminin ve yerel ilişkileri bünyesinde bulunduran kent, küreselleşmeyle birlikte “*kârlılık ve metalaştırma*” faaliyetleri içinde değişme uğramaktadır (Tümtaş ve Ergun , 2016: 137). Kentsel mekânlar hizmet ve finansla örgütlenmenin birer parçası haline gelmektedir.

Toplumsal mekânda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin birbirleriyle ve diğer öğelerle olan ilişkiler bütünü kentsel mekâna etki etmektedir. Madanipour’a “*fiziksel ve herkes tarafından da erişilebilir olan bir yer; yabancılara ve yerlilerin çok az kısıtlamalarla girebildikleri, kasabalar, şehirler ve kırsal mekânların içlerinde kalan mekânlar*”dır (Madanipour, 2010). Bu bağlamda kentsel mekânlar; sokaklar, binalar , yeşil alanlar yaşadığımız alan olarak tanımlanabilmektedir. Küreselleşme süreciyle başlayan değişim kentsel mekânı da değişime uğratmaktadır. Kamu yönetimi ve özel sektörün girişimleriyle sermaye talepleri ile kentsel mekân

daki değişimler iş ve yaşam alanlarını dönüşüme uğratmaktadır (Tümtaş ve Ergün , 2016: 140). Sassen mekânda meydana gelen değişimleri üç farklı katagoride değerlendirmektedir: Bunlar ;

1. Kent ekonomisinin mekân etkilemesi sonucunda ekonomik olarak örgütlenme ,
2. Sosyal çelişkilerin yeniden üretim yapılarının oluşturması,
3. İşgücü sürecinin örgütlenmesidir (Sassen, 1994: 90).

Nitekim rekabetin kentlerde artması kentleri homojenleştirirken aynı zamanda, mekân kavramında eşitsizlik faktörüne neden olmaktadır. Mekânda sınıfsal ayrışmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Kapitalist dünyadaki kentlerde; finans, tüketim ve eğlence merkezlerinin birbirleriyle yarışması ve tüketimin artması başlamıştır (Harvey, 1999: 116). Küresel sermayenin ve üretimin yeniden örgütlenmesi, bazı mekânları diğer mekânlara göre daha etkili kılmıştır. Küreselleşme, ülkeler arasındaki fiziksel ve ekonomik sınırları birbiriyle yarışır hale getirirken kentler üretimin merkezi olmaktan çıkmıştır (Porter, 2001: 71). Fridmanın; sermayenin kentsel mekân üzerindeki egemenliğinin ekonomik, sosyal, kültürel kutuplaşmaya neden olarak mekâna yansıdığını dile getirmektedir. Egemenliğin kentlerde artması mekânsal değişikliklere neden olurken aynı zamanda kentlerde sosyal sınıf ayrılığını gerçekleştirmektedir (Fridman,1986:75). Böylece kentleşme süreci kendine özgü bir mekânsal coğrafyayı oluşturmaktadır.

Küreselleşme süreci üretim ve birikim temelinde ve kıır-kent ikileminde özgün bir mekânsal ve toplumsal yapılanmanın açığa çıkmasını sağlamıştır. Kent, kentleşme kavramlarıyla ilgili de yeni dinamikler oluşmuştur. Bu bağlamda yerelleşme ve küreselleşme kavramları çelişkili bir kavram gibi kabul edilse de aslında birbirlerini destekleyen iki süreçtir. Küreselleşme ve yerelleşmenin ortak özelliği mekânda yeni yapılanmalara neden olmasıdır (Turgut, 2004: 19). Giddens'nın (1998: 64 daha önce belirttiği gibi mekânda meydana gelen değişimler yerelin dönüşümünde etkili olmaktadır. Yerelleşme farklı ve çelişkili anlamları içinde barındırabilmektedir (Ökmen, 2003: 176). Tüm bunlar mekânsal değişime

neden olmaktadır. Örneğin, 2012 tarihli 6360 sayılı “*On Üç ilçede Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” büyükşehir sınırları içinde yer alan köy, belde, belediyelerinin tüzel kişiliğini kaldırmıştır (İzci ve Turan, 2013: 134, Amin 1997: 30). Böylece “*köyden kente evrilmek*” anlamına gelen ve kır- kent kavramlar birbirinin içine girmiştir. Küreselleşme olgusu mekânsal açıdan tahlil edilirken, bu farklı boyutların dikkate alınması gerekmektedir. En güzel örneklerden biri de, küreselleşmenin McDonalds restoranında yemek yemeyi özendirirken aynı zamanda Japon suşini daha popüler bir hala getirebilmesidir.

Öte yandan küreselleşme kapsamında kentleri temsil eden “Dünya Kentleri” ve “Küresel Kent”⁸ kavramlarının ortaya çıkması dünyada küreselleşmenin kentlere etkileri ve nedenleri yeni bir tartışma konusunu oluşturmuştur. Dünya kentleri İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra meydana gelen sosyo-ekonomik süreçte kapitalizmin yeniden dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Küreselleşmeyle beraber mekânsal kutuplaşmanın artmasıyla kente yeni anlamlar yüklenmiştir (Ayşın ve Turhanoğlu, 2014:72). Kentler belli bir hiyerarşide fiziki ve beşeri özellikleri, coğrafi özellikleri, ekonomik özellikleri, sosyo-kültürel özellikleri ile sınıflandırılarak aslında belli bir yarış içerisinde homojenleştirilmeye çalışılmıştır (Demirci,2004:32). Sassen’e göre dünya kentleri dünya ekonomisinin belli kentlerde yoğunlaşması sonucu üretim ve tüketimin sermaye akışıyla birlikte yeni bir pazar alanı sunmasıyla ortaya çıkmıştır (Sassen,1996:30). Böylece küresel ölçekte merkezi konum sermaye birikimiyle beraber yeniden şekillenmektedir. Sermayenin yoğunlaşması kentlerdeki yaşam alanının insanların yerleşim yerlerinde daha bir rekabet ortamına neden olmuştur. Mekânda sermayenin akışkan hala gelmesiyle kentsel mekân da sosyo-ekonomik boyutlar yeniden biçimlenmektedir (Keskinok,2000:89).

⁸ “Küresel kent” (Global City) kavramı ilk kez Anthony King tarafından kullanılmıştır. 1990'da yayımlanan "Global Cities" adlı kitapta kullanıldı. SaskiaSassen, küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni bir kavram olarak "küresel kent" kavramını kullanmıştır. 1991'de yayımladığı "The Global City: New York, Londra, Tokyo" adlı kitabında küreselleşmeden bahsetmiştir. Sassen, küreselleşmeyle birlikte 1980'lerle dünya ekonomisinin büyük kentler ile olan etkileşimini ele almıştır. Ortaya çıkan değişimi yeni bir mekânsal yapıyı oluşturduğunu savunmuştur. Londra, New York ve Tokyo sayıdaki finansal merkezde toplanıyordu.

Örneğin İstanbul GAMA dünya kentleri olarak adlandırılan üçüncü kuşak kentler arasında yer almaktadır. Sassen' a göre 2007 ve 2008'de düzenlendiği Mumbai ya da Sao Paolo ile karşılaştırıldığında İstanbul'un büyük bir köy olmadığını fakat köylerden oluşan bir şehir olarak tanımlamaktadır. Bu yönüyle İstanbuda meydana gelen sermaye akışkanlığını ve çeşitli hareketliliklerini politik açıdan değerlendirmektedir. Sassen ; İstanbul'un Washington, Pekin, Paris, Kahire, Londra ve Brüksel ile birlikte politik etki açısından ele almaktadır. Politik etkiyi, şehrin küresel politika geliştirmeye ve politik diyaloga olan etkisi olarak tanımlamaktadır. Şehirler arasında sermayenin egemen olması şehirler arasında iletişimi güçlendirmektedir. Kültürel ağlar, sivil toplum kuruluşları, ekonomik örgütlenmelerle şehirler yeniden şekillenmektedir. Dünyada nüfusun büyük çoğunluğu küçük şehirlerde, kasabalarda yaşamakta ve küreselleşme süreciyle şehirlerde yeni bir ağ alanı oluşmaktadır. New York, İstanbul, Londra, Hong Kong gibi kompleks şehirler olmakta ve şehir, bir yandan da zenginle fakirin sürekli olarak da kesiştiği bir mekân oluşturmaktadır. Örneğin zengin bireyler yaşadıkları mekanlarda arabasına binip lüks konutuna gitmek üzere yola çıkarken yolda , simit, su vb satıcılarla karşılaşmaktadır. Böylece şehirler her şeyi görünür kılan yaşam alanlarını oluşturmaktadır (Topal, 2003 : 43). Her global şehirdeki gibi , evler, yaşam pahalılaşmaktadır. Tüketim ağı giderek artmakta ve düşük gelirli insanlar evsizleşmekte, aynı zamanda düşük kârlı firmalar yok olmaktadır. Sassen bu durumu şöyle açıklamaktadır : “ *Şanghay'da hükümet tam üç milyon insanı şimdi bildiğimiz Şanghay'ı yeniden inşa etmek için şehrin dışına taşıdı. Ve insanların ellerinden alınan evlerin yerine yüksek binalar dikildi. İnsanlar işlerine gitmek için uzun yolculuklar yapmak zorunda kalmaya başladı. Tüm küresel şehirlerdeki gibi, aynı öykü. Bu sürekli olarak tekrarlanıyor. Kendi evlerine, belki evlerinin arkasında küçük bir bahçeye sahip olan insanların yaşadıkları yerler değer kazanıyor, milyonlar yer değiştirmek zorunda kalıyor*”. Küreselleşme söz konusu olunca, sektörler küreselleştikçe tüm dünyada faaliyet dijital teknolojinin önemi artmaktadır(Sert, Karpuz ve Akgün,2005: 102). Küresel kapital istemekte bu nedenden dolayı şehirler de rekabet artmaktadır. Küreselleşen kentin, insanları politikleştirmektedir. İnsanlar politik bir algı sahibi olmaya başlamaktadır. Sermaye egemenliğinin artması şehirde yaşayan bireyleri hakları için mücadele etmelerine

sebeptir. Bireyler hakları için mücadele ederken farkında olmadan kendilerini küresel politika içerisinde bulmaktadırlar. Küreselleşme şehirlerde daha görünür hale gelmektedir.

İstanbul küresel ekonomik ve sembolik sermayenin en önemli etki alanını oluşturmaktadır. Küresel sembol ve bireyler arasındaki ilişki günümüzde yoğunlaşmaktadır. Yaşadığımız kent bir yandan kültürel ekonomik ve sosyal olarak sermayenin egemenliğinin arttığı alanlara dönüşmektedir. Bu dönüşüm bir yandan da toplumsal sınıflar arasındaki gelir ve yaşam tarzı farklılıklarının artmasına neden olmaktadır(Yaylı, 2002 : 346). Küreselleşme süreciyle sosyal ve mekânsal ayrışmalar kutuplaşmaya neden olmaktadır. Yaşanan bu dönüşümde İstanbul sosyal ve mekânsal ayrışmaların beraberinde getirdiği olumsuzlukların yaşandığı mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul eski tanımlanması olan taş toprağı altın bir şehir olmanın yanında mekânsal olarak yeniden şekillenen bir kent olarak değerlendirilmektedir.

O halde sermayenin üretim sürecinin mekâna yansımalarıyla birlikte yeni bir mekân ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, sermaye, esnek üretim ve birikime bağlı olarak mekândan kopmaktadır. Böylece mekânda meydana gelen kopuşlar küresel ölçekte finansal yarış arayışına girmektedir. Küreselleşme süreciyle beraber kentlerin birbirleriyle yarış halinde olması mekân üzerinde benzeşmelere yol açarken kurucu aktörlerin politik mekânında bir yarışa neden olmaktadır. Bu alanda Lefebvre'nin geliştirdiği somut ve soyut mekân kavramı yeniden önem kazanırken aynı zamanda kapitalizm mekâna nasıl etki ettiğine ve mekânın kendi içindeki siyasal dinamiklerine dikkat çekmektedir (Lefebvre, 1979, 100). Sermayenin kentsel mekânda güçlenmesiyle beraber mekânlarda özgünlük sorunu ortaya çıkmıştır. Özgünlük birbirleriyle yarış halinde olan aynı tip kentlerin oluşumuna neden olurken aynı zamanda mekânın kimliğinin unutulmasını gündeme getirmiştir (Wood,2000:520). Öyküsü anlatılmayan kent kaybolurken aynı zamanda yıkılmaya maruz kalmaktadır. David Harvey'in dediği gibi şehirlerde mekânsal biçimler toplumsal süreçleri içerdiğinden, toplumsal süreçler de temelde mekânların dönüşümünü inceleyen karmaşık ideolojik süreçlerdir (Harvey, 2015: 45).

Yaşadığımız alanlarda işyeri değişir, binalar, caddeler değişir fakat şehiri değişmemektedir. Bir yerde durup yaşadığımız dünyada hedefin ne olduğunu düşünmeniz gerekmektedir. Eğer insanlar bütçelerine uygun konfordan yoksun berbat barınma koşullarında yaşıyorlarsa, eğer insanlar işleri olduğu halde evsiz kalıyorlarsa, o zaman işyeri dâhilinde mücadele vermek ve hatta kazanmak zorundadırlar (Harvey, 2007: 352). Harvey'in de belirttiği gibi, kentlerde küresel ve ideolojik rekabet ön plana çıkmaktadır. Yaşadığımız kentler bir marka haline gelme yarışı içerisine girmektedir. Böylece mekânda yeni yapısal dönüşümler başlamaktadır.

Hall, kentin gelişim ve hiyerarşik düzeninin ülkelerin yaşadıkları coğrafyada siyasi bir mücadele temelinde geliştiğini ve kentlerde meydana gelen siyasi mücadelenin temelinde “ jeopolitik gücünün “etkisini olduğunu savunmaktadır (Hall, 2005: 250). Böylece kentsel mekânın ülkeler arasındaki rekabet gücü sorgulanmaya ve sermayenin kentler üzerindeki etkileri kent yönetimi ve kent yaşantısındaki etkileri bağlamında tartışılmaya başlanmıştır (Sarıoğlu, 2005, s. 40).

Tüm bunların sonucunda bir yandan yaşadığımız coğrafya değişmekte, yeniden anlam kazanmakta ve toplumsal ilişkileri güçlendirmekte diğer yandan da, küreselleşmenin etkisi ile mekânsal olarak farklılaşmaya devam etmektedir. Farklılaşan coğrafyada ülkeler arası hegemonyanın bütünleşerek kendi başına sosyal arena haline geldiği bir dünyaya doğru hareket edilmektedir. Bunun sonucunda küresel ilişkilerde coğrafi iktidar ve devletlerin hegemonyası bir bütün oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ELEŞTİREL JEOPOLİTİK BAĞLAMDA KÜRESELLEŞMENİN MEKÂNSAL DEĞİŞİMİ

3.1. Jeopolitik Kavramı

Jeopolitik, uluslararası ilişkiler alanında en çok tartışılan konuların başında gelmekle birlikte, realist görüş tarafından, devlet sınırları, nüfus, coğrafi sınırlar tarafından şekillendirilmiş bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme süreciyle beraber jeopolitik farklı tanımlar yüklenerek, genel olarak coğrafya üzerinde ki siyasi ve politika arasında ki ilişki çoğulcu bakış açısın doğmasına neden olmuştur (Klaus, 2001: 400). Jeopolitik kavramı “geo” ve “politika” birleşmesinden oluşturulmuştur. Geo yer yüre içinde yaşadığımız dünya olarak kabul edilirken; politika ise daha çok siyasi mekân , devlet, toprak siyaseti anlamına gelmektedir.

Genel olarak küreselleşme sürecinden önce realist açısından jeopolitik kavramı; ülke sınırları, coğrafya, nüfus ve toprak terimleri içerisinde sıkça görülmektedir (Peter, 1993: 35). Küreselleşme süreciyle beraber değişen dünya konjonktüründe jeopolitiğin tanımı da yetersiz kalmaya başlamıştır. Aslından jeopolitiğin temeli eski çağlara dayansa da küreselleşme süreciyle beraber yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Jeopolitiği daha iyi anlayabilmemiz için özelliklerini anlamamız gerekmektedir. (Tarakçı, 2004).

- I. Jeopolitiğin coğrafi özellikleri , coğrafi konum
- II. Sınırlar,
- III. Coğrafi bütünlük,
- IV. Saha genişliği ve stratejik kaynaklar,
- V. Coğrafi özellik (Ada, kıt’a, kenar, kıt’a içi devlet)
- VI. II. Jeopolitiğin beşeri özellikleri (İlhan, 1989) yer alır.

Jeopolitiğ'in bu özellikleri yan sıra son dönemlerde, içeriği, ilgi alanları ve ülkelerin jeopolitik özelliklerini inceleme biçimlerine yeni değerler ve üsluplar katılmaktadır. Bu anlamda aslında jeopolitik kelimesi “dünyanın siyasi coğrafyadaki politikası” olarak tanımlanmaktadır. Jeopolitik terimi fiziki ve beşeri özellikleri içinde barındıran bir kavramdır. Fiziki özellikler daha çok coğrafi konum, sınırlar ve coğrafi bütünlük, coğrafi özellikler, saha genişliğine sahip olan stratejik kaynaklar yer alırken; beşeri özelliklerinde daha çok insana ait olan unsurları içinde barındıran ve sosyal; ekonomik, politik, askeri ve kültürel değerlerin bir bütün oluşturmasıdır (İlhan, 2002: 319). Jeopolitik; coğrafya, mekân, tarih, iktisat, siyaset ve teknoloji gücünden yararlanarak; devletlerin uluslararası platformda siyasi iktidarını en iyi stratejilerle yürütme gücü olarak görülebilmektedir.

Coğrafyanın insan üzerindeki siyasi gücünden yararlanılarak; aslından insanların davranışlarını etkileyen bir unsurdur. Bu bağlamda jeopolitik coğrafi platformda meydana gelen karşılıklı güç ilişkilerinin politika üzerinden değerlendirilmesidir (İlhan, 1999:23). Siyasi coğrafya da meydana gelen dalgalanmaların iktidar ideolojisinde yorumlanmasıdır. Siyasi coğrafya da meydana gelen iktidar ilişkilerinde aslında politikanın mekân üzerinden yapılmasıdır. Lefebvre'e göre mekân kavramı sadece modern anlamda değerlendirilmelidir aynı zamanda insanların siyasal ve sosyal alanlarda ki güç savaşıdır. Bu bağlamda jeopolitik teriminde politika; mekân üzerinden yapılmaktadır ve devletler bu mekâna sahip olmak istemektedirler (Lefebvre, 1974: 80). Jeopolitik kavramı da aslında politik mekânda iktidarın stratejilerin yansıtıldığı ideolojik bir kavramdır.

Jeopolitik; geçmiş ve gelecekteki siyasi mekânda meydan gelen güç-politik ilişkilerinin bütünüdür. Siyasal mekânda meydan gelen güç unsurların stratejik olarak coğrafi politikaya yön vermesidir (Nayar, 2007: 15). Suat İlhan Jeopolitiği “Jeopolitikle ilgili yapılan bütün tanımları inceledim. Ortak noktalarını araştırdım. Bütün tanımlarda coğrafya, devlet ve politika kullanılmıştı. Buradan hareketle şu sonuca ulaştım: Coğrafya, devlet ve politika sözcükleri kullanılarak yapılan her tanım şu yanından veya bu yanından jeopolitiğe ulaşıyor. Dersler ilerledikten

oldukça sonra, devleti de çıkararak, bana göre oldukça belirleyici bir tanıma ulaştım Jeopolitik, coğrafyanın politikaya verdiği yöndü ”şeklinde tanımlamaktadır (Yaşar, 2017). Bu bağlamda jeopolitik kavramı devlet mekanizmasının siyasi coğrafya da politika yapabileceği mekânı ifade etmektedir. Dolayısıyla minitarist bir yönü ön plana çıkmaktadır. Mekânı tanımlamaya çalışırken iktidarın gücünden yararlanmaktadır.

İlk olarak Mackinder tarafından coğrafyanın siyasallaşması olarak tanımlanan jeopolitik terimi 1899 yılında İsveçli Kjellen tarafından tanımlanarak literatüre girmiştir (Koçak & Şahin, 2002, s. 338). Kjellen jeopolitik terimini mekân içindeki insan davranışları olarak tanımlamaktadır. Kjellen jeopolitik kavramı , devletin üç özelliğini içerirken, ülkenin konumu, sınırları ve nüfusu içine alarak Klasik kuramın oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Bu bağlamda jeopolitik kavramı coğrafi zorunlulukların iktidarlar üzerindeki etkilerini ortaya koyan bir disiplin dalıdır (Baysoy, 2016: 92).

Her ne kadar jeopolitik coğrafyanın iktidar üzerindeki gücü olarak kabul edilse de, aslında coğrafyanın içindeki insan faktörü ile ilgilenmektedir. Bu bağlamda coğrafyanın kesin yargılarına karşı çıkarak daha çok , devletlerin içinde buldukları coğrafi mekânın yönetilmesiyle ele alınmaktadır. Coğrafya, politik koşullara göre şekillenmekte yeni düzeninde jeopolitik kavramı ön plana çıkmaktadır (Baysoy 2016: 92). Bu noktada önemli olan jeopolitik kavramı içersinde bir çok politik kararı barındırmaktadır. Böylece jeopolitik, devletlerin stratejilerini oluştururken, küresel güç dağılımını göre şekillenmektedir. Jeopolitik coğrafi bir siyasettir. Bu bağlamda mekânla yeniden şekillenmekte ve kendine ekolojik çeşitlilik alanı oluşturmaktadır.

3.2. Jeopolitik Teorileri

İlk olarak jeopoliğin Halfrad Mackinderin kara hâkimiyet teorisinde kullandığı savunulmaktadır. Aşağıda jeopolitik kuramcılar kronojik olarak sıralanmıştır :

- 1) ABD'li Deniz Albayı Alfred Thayer Mahan (1840-1914);
- 2) Alman Frederik Ratzel (1844-1904);
- 3) Fransız Vildan de la Blanche (1845-1918);
- 4) İsveçli yönetim uzmanı Rudolf Kjellen (1864-1922);
- 5) İngiliz coğrafyacı Halford J. Mackinder (1861-1947);
- 6) Alman coğrafyacı General Karl Ernst Haushofer (1869-1945);
- 7) Amerikalı Nicholas J. Spykman (1893-1943)

İkinci Dünya savaşı'ndan sonra jeopolitik kavramında ki değişiklikler Soğuk Savaş öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Tablo 8: Jeopolitik Kuramları

Küreselleşme Öncesi Kuramlar		Küreselleşme Sonrası Kuramlar
Fiziki Coğrafya Dayalı Kuramlar	Güce Dayalı Kuramlar	Francis Fukuyama ve Tarihin sonu Kuramı
Kara Hakimeyet Kuramı	DenizHakimiyet Kuramı	Samuel Huntington ve Medeniyetler Çatışması Kuramı
Kenar Kuşak Kuramı	Hava Hakimiyet Kuramı	Barry Buzan/ Galde Segal ve Medeniyetler Kuramı
		Zbigniew Brzezinski ve Büyük Satranç Tahtası Robert Chase/ Emily Hill/ Paul Kenndy ve Eksen/ Mihver Devletler Kuramı Eleştirel Jeopolitik ve Söylem Analizi Topraksızlaştırma Kuramı Barış / Karmaşa Bölgeleri Modeli Büyük Ortadoğu Projesi

Kaynak: (Limon, 2013) alınmıştır.

Klasik Jeopolitik Kuramı⁹ daha çok realist paradigmanın etkisiyle devlet öne alarak güç unsurları içerisinde jeopolitiği incelemektedir. Klasik jeopolitik kuramına örnek olarak; “İngiliz Jeopolitik Ekolü, Amerikan Jeopolitik Ekolü, Alman Jeopolitik Ekolü” verilebilir (Defay, 2005: 25; Atay , 2016 :146). Soğuk Savaş dönemin bitmesiyle birlikte dünya konjonktüründeki değişimler jeopolitik teriminde değişmesine neden olmaktadır.

Soğuk savaşın sona ermesinden sonra çoğulcu yaklaşımın sistem içerisinde kabul görmesi eleştirel jeopolitik kuramının geliştirilerek ; “küresel politik hayatın karmaşıklıkları” çözüm arayışını gündeme getirmiştir (Cohen, 2003 :4).Bölge içinde dinamiklerin değişmesi jeopolitik kavramında siyasal mekânın yeniden şekillenmesine ve mekânsal stratejilerin aktör olarak gündeme gelmesine neden olmaktadır. Jeopolitik kelimesi anlamını incelediğimizde ,”geo” yunanca toprak anlamına gelmiş ve “politeia” kelimesi politikadan türemiştir. Aynı zamanda toprağı sınırlandırma politikası olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; İspanyolar ve İngilizler yeni dünyayı keşif ettiklerinde önlerinde sınırları olmayan bir alan hakimdi. Bir yandan yeni alanları keşif ederken bir yandan keşif ettikleri toprağı sınırlandırdılar.

Böylece ülkeler elde ettikleri mekân üzerinden politika üretmeye başlamışlardır (Koçak ve Şahin, 2000: 331). Bölgede bulunan insanlarla ilişkiler geliştirerek o mekânda bulunan ormanlar üzerinde politikalar ürettiler ya da vahşi hayvanları ıslah ederek evcilleştirdiler ve toplumda yeni bir üretim sistemi oluşturdular. Mekân kavramı da jeopolitikte insanlarla korulan ilişkilerle yeniden bir boyut kazandı.

---

⁹ Detaylı bilgi Mackinder, H. (1904) Tarihin Coğrafi Pivotu, Coğrafi Dergisi 23, (4), 421–444. Mackinder, H. (1919). Demokratik idealler ve gerçeklik. Londra: Muhafız. New York: W. W. Norton & Co., 1962, sayfa 105-114, 148-166. Mackinder, H. (1943). Yuvarlak dünya ve kazanan barış Dış İlişkiler 21, (4), 595-605. Mahan, A.T. Deniz güçlerinin tarih üzerindeki etkisi: 1600– 1783 (Boston, MA: Little Brown & Col, 1890), s.25-89. Spykman, N. Amerika'nın dünyadaki stratejisi siyaset. New York: Harcourt, Brace & Co, 1942, s.457-472. Serskman, N. Barış coğrafyası. Yeni York: Harcourt Brace & Co., 1944, s.38–43, 51-61. Gyorgy, A. Jeopolitik. Berkeley ve Los Angeles: California Press, 1944, pp.180–186. Parker, G. Jeopolitik - geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek. Londra: Pinter, 1998, s.5, 10–19.

Jeopolitik, kavramı coğrafya ile bir değerlendirilerek, coğrafya üzerinde meydana gelen güç merkezlerinin birbirleriyle olan ilişkileri incelerken aynı zamanda iktidar üzerinde yeni hedeflerin belirlenmesinde rol oynamaktadır (Taylor, 1993: 45). Böylece küreselleşme ile ekonomik, siyasi, , askeri ve sosyo-kültürel ilişkiler de dünya üzerinde değişmelerin oluşmasına neden olurken, değişen unsurlarında ki bu gelişmelerle jeopolitik değişimime uğraşmasına ve dış politika stratejilerini yeniden belirlenmesine neden olmaktadır.

Klasik kuramda coğrafyanın doğrudan gücü temsil eden bir olgu olması güç ilişkilerinin jeopolitik çıkış noktasını oluşturmuştur. Dünya üzerinde eşit bir şekilde dağılımı olmayan güç, insan yaşamını meydana getirilen temel ihtiyaçların oluşumunda bir siyaset konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığımız toplumda ki jeopolitik yasaların üzerine siyasi değişmeler, ekonomik güç kazanması, kültürel savaş ve ideolojik olgular zaman içerisinde jeopolitiğin temel konularından biri haline gelmiştir (Karabulut, 2005: 150).

Eleştirel jeopolitiğin önde gelen isimlerinden Tuathail; küresel tehdit tartışmalarıyla beraber mekânın bir dönüşüme uğradığını söyleyerek kültürün biçimsel, popüler ve yapısal yönünü incelemektedir. Coğrafyanın sabit olarak görülmemesi gerektiğini ve dünyayı anlamak için sosyo-ekonomik süreçleri takip etmemiz ve anlamamız gerektiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda eleştirel jeopolitiğin küresel süreçleri içinde bulundurarak ekonomik, sosyol, kültürel boyutlarını ele alan coğrafi bir disiplin dalıdır (Tuathail, 1999: 109). Jeopolitik dediğimiz kavram devletlerin politikaların siyasi coğrafyanın sosyal ve politik eğilimi oluşturan bir gücü ifade etmektedir.

Bu alanda klasik jeopolitik kavramlar jeopolitik terimini realizm açısından ele alırken ve mekânsal alanda ki yaklaşımlarını daha sınırlayıcı şekilde değerlendirmektedirler. Küreselleşme süreciyle beraber dünyanın yaşamış olduğu hakaretilikler mekânı değişime uğratmış ve daha çok insanla mekân arasında karşılıklı ilişkiler bütünün oluşmasına neden olmuştur. Böylece zaman içinde

jeopolitik kavramı “*sosyo-ekonomik ve sosyo-politik*” olguları içinde alarak insanla, çevreyle, siyaset ve ekonomik unsurla beraber karşılıklı ilişkiler içerisinde inceleyen bir disiplin dalına dönüşmüştür (Baysoy, 2017:3). Bu bağlamda jeopolitik aslında insanların görüşlerine göre şekillenen ve kendimize göre yorumlama şeklidir. Teknolojik, gelişmeler, düşünsel ortam, bilimsel ortam insanın mekânla arasındaki ilişkinin somut hale gelmesidir.

Nicholas Spykman: “*coğrafya uluslararası ilişkilerde en temel unsurdur, zira en kalıcı olan odur. Bakanlar gelir ve gider; hatta diktatörler bile ölür ama dağlar yerinde kalır*”. (Spykman, 1994: 120). Buna paralel olarak modern Jeopolitiğin kurucularından sayılan Halford Mackinder¹⁰ (1861-1947): devletler kendilerini coğrafyadan işlenmiş bir deli gömleği içerisinde bulmamaktadırlar. Politikacılar ve karar vericiler coğrafya ve coğrafi konfigürasyonları birer strateji fırsatı olarak değerlendirmektedirler.

Jeopolitik kavramın küreselleşme gibi kesin bir tanımı olmamakla birlikte, Tuathali göre jeopolitiğin içerdiği konuların farklı birçok alana da yönelik olmasından kaynaklanmaktadır. Jeopolitik teriminin kullanım ve anlamları “*kapitalizm, çevrecilik, ırk, kentsel bölge siyaseti veya sinema*” farklı alanlarda da niteleyici bir kavram halini almıştır (Tuathail, 1999: 110).

Bu alanda klasik jeopolitik kavramlar jeopolitik terimini daha realizm açısından ele alırken ve mekânsal alanda ki yaklaşımlarını daha sınırlayıcı şekilde değerlendirmektedirler. Küreselleşme süreciyle beraber dünyanın yaşamış olduğu hareketlilikler jeopolitik mekânsal açıdan değişimine ve daha çok insanı mekâna karşılıklı ilişkiler haline almasına neden olmuştur. Böylece zaman içinde jeopolitik kavramı “*sosyoekonomik ve sosyopolitik*” olguları içinde alarak insanla, çevreyle,

---

¹⁰ Halford J. Mackinder'in jeopolitik konusundaki: "The Scope and Methods of Geography", "The Geographical Pivot of History," Geographical Journal, Cilt 23,1904, Democratic Ideals and Reality, New York, Norton, 1962 (ilk basını 1919); "The Round World and the Winning of the Peace," Foreign Affairs, Temmuz 1943.

siyaset ve ekonomik unsurla beraber karşılıklı ilişkiler içerisinde inceleyen bir disiplin dalına dönüşmüştür (Baysoy, 2017:1).

David Harvey'in tanımladığı gibi toplumsal değişimlerden meydana gelen "ben" ve "öteki" kavramı arasındaki ilişki mekân oluşmasında etkili olmuştur. Özgürleşme alanı olarak tanımlanan mekân kavramında meydana gelen değişimler, Arap isyanında, Mısır' da barınma krizi yaşayan aileler de İstanbul'da ve birçok ülke de mekânsal krizlerin yaşanmasına neden olmuştur (Harvey, vb,2015: 145). Mekânsal krizler jeopolitik kavramını etkilemektedir. Şöyle ki Suriye coğrafyasından kopan milyonlarca insanın Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında sıkışıp kalması Avrupa Birliği ile Türkiye, Türkiye ile ABD, ABD ile AB ülkeleri arasında yeni jeopolitik ilişkiler ağlarını örmüştür.

Bu bağlamda David Harvey'in tanımlaması ile "*kapitalist birikim sürecinin*" coğrafya üzerindeki etkisi olan, kapitalist uzam üretimi olgusunun yeni bir aşaması olarak da tanımlanan küreselleşme, kendi imajına uygun yeni bir coğrafyayı inşa etmektedir (Harvey, 2006). Marc Hall Berman kitabında "*kattı olan her şey buharlaşıp havaya karışıyor, kutsal olan her şey dünyevileşiyor ve insanlar nihayet kendi gerçek yaşam koşulları ve diğer insanlarla ilişkileriyle yüzleşmeye zorlanıyor*" demektedir. İnsanların içinde yaşadığı kent mekân olarak, kapitalizm açısından değişime uğramaya başlamaktadır ve yeni bir mekân haline gelmektedir. Mekânın yeniden şekillenmesi, jeopolitik kavramın aslında insan gücü halini geldiğinin bir göstergesidir. Karl Max "*mekânı toplumsal değişim sürecinin bir parçası olarak*" analiz etmektedir (Max, 1990: 15). Mekânda meydana gelen değişim insanların rüya âleminde yaşamalarına neden olmuş ve insanların içinde yaşadıkları mekân gerçekliğin bir bölümünü yansıtmalarını sağlamaktadır. Küreselleşme süreciyle beraber jeopolitik farklı tanımlar yüklenerek, yeni bir mekânsal düzenlemeye doğru dünya yol almaktadır.

3.3. Eleştirel Jeopolitik

Küreselleşme süreciyle beraber jeopolitik algısı, konum, sınır, bütünlük gibi coğrafi özellik tanımlamalarının dışında gündeme gelmektedir. Özellikle kavram sosyo- ekonomik, sosyo-politik ve kimlik kavramlarıyla yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır. Jeopolitik çalışmalar, küreselleşme sonrası jeopolitik algının değişmesiyle birlikte iktidar olgusunu yeni ilişkiler çerçevesinde çözümlenmektedir. Ratzel biyolojik kavramları üzerine jeopolitiği inşa edilmiştir.Devletlerin dinamik bir güçle büyüdüğünü ve kültürün arkasındaki gücün iktidar gücü olduğunu ifade etmektedir (Flint, 2006: 20).

Eleştirel jeopolitik kavramı klasik jeopolitik teorilerin aksine coğrafya ve potikanın doğal bir süreç olmadığını inceleyen yeni bir alandır. Uluslararası ilişkiler disiplininde 1980’li yıllarda gelişmeye başlamıştır ve siyasi coğrafya yeni bir bakış açısı getirmeyi hedeflemektedir. Yeni bir çalışma alanı, ana boyutları, yani kaynakların farklılaşması, ekonomik ulus-devletler, sınırları ve devlet içinde milliyetçilik ve emperyalist rekabet kapasitelerin mekânsal değişimi ele almaktadır (Tuathail, 1996: 259). Yeni bir bilimsel proje olarak “jeopolitik” kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Kavram ilk olarak 1970’lerde Simon Dalby tarafından kullanılmıştır (Ingram ve Dodds, 2009: 470). Eleştirel jeoplitiğin hedefi klasik jeopolitiği incelemeyi amaçlayan söylemlerin inşasını oluşturmaktadır.Eleştirel jeopolitik alanın sorgulanmasıyla mekân, kimlik, vizyon ve devlet işlerini anlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda coğrafya kavramını siyasi coğraya üzerinden tanımlayarak, jeopolitik söylemlerin yeniden tanımladığını savmaktadır. Coğrafya ve siyaset arasındaki ilişkiyi sosyal kuram, siyasal coğrafya ve kültürel çalışmalar bağlamında incelereyek yeni bir alanı oluşturmaktadır (Ingram, ve Dodds, 2009: 80).

Tablo 9: Eleştirel Jeopolitiğin İncelemiş Olduğu Jeopolitik Türleri

Jeopolitik Türleri	Araştırma Alanları	Problemleri	Araştırmada temel aldıkları örnekler
Resmi Jeopolitik	Jeopolitik düşünce ve gelenek	Entellektürel kurumlar	Halford Mackinder,
Pratik Jeopolitik	İktidarın uyguladığı günlük uygulamalar	Dış politikanın kavramlaşması	“Balkanızım” sorunu
Popüler Jeopolitik	Popüler kültür artış, coğrafi anlayışlar	Ulusal Kimlik sorunu	Kitle iletişim araçlarının devletlerdeki rolü
Yapısal Jeopolitik	Günümüz jeopolitik yaklaşımlar	Küresel süreçler eğilimler ve küreselleşme sürecinin çelişkileri	Küreselleşmenin jeopolitik uygulamaları ve küreselleşme jeopolitik dönüşümü ?

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda görüldüğü üzere eleştirel jeopolitik kavramı küreselleşmenin jeopolitik dönüşümünü incelemektedir. Aynı zamanda dört ana konusu vardır. Mekân , kimlik , vizyon ve devlet adamlığı konularıyla ilgilenmektedir. Mekân kavramını devletlerin güç dengeleri ve siyasi coğrafya ilişkilerin aksine sosyal bir inşa olgusu olduğunu dile getirmektedir. Sosyal inşa oluşturulurken nasıl oluşturduğunu tespit etmeye çalışmaktadır. Böylece tüm dünyanın haritasını tespit ederken, yeni dünya düzeninde meşru politilaları üretmek mümkün olacaktır. Bu bağlamda eleştirel jeopolitikler farklı jeopolitik söylemlere odaklanan yatay analitik çerçeve devletler veya halklar yanında dikey bir anatik çerçeve oluşturarak jeopolitik söylemlerin zaman içinde dönüşümünü dile getirmektedir (Agnew, 1998: 85). Post-yapısalcı teorileri kullanarak, basitliği inceler ve mekânsal temsiller oluşturmaktadır (Foucault, 2003, 160).

David Harvey’in daha önce de açıkladığı gibi mekân kavramı insanların vermiş oldukları kolektif olarak var olma savaşına denk düşmektedir (Harvey, 2001: 15). Mekân siyasasi eylem ve mücadele alanını oluşturmaktadır. Eleştirel jeopolitik mekân prensiplerini ve mekânizmalarını araştırmaktadır. Üretim ve coğrafi bilginin mekânda nasıl ortaya çıktığını anlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda mekânda meydana gelen değişimleri siyasasi güçler ve coğrafya arasındaki dinamik bağlantılarla

ortaya koymaya çalışmaktadır. Fakat bunun ötesinde, eleştirel jeopolitik mekânı özgürleştirmektedir. İktidar ve siyasi coğrafya ile bağlantılar kurarak mekâna yeni alternatifler sunmaktadır (Harvey, 2001: 50). Böylece mekân bir yandan coğrafi konum, denizlere uzaklık, iklimi içine alırken bir yanda da kültürel yapı, siyasi yapı, askeri yapıyı içine alırken bir yanda da coğrafya ve stratejik koşulların oluşmasındaki vazgeçilmez bir bütünü oluşturmaktadır.

Aynı zamanda Harvey (2015: 40) sermaye birikiminin coğrafyasını , düzensiz coğrafi gelişim olarak tanımlamaktadır. Devlet ve dünya pazarı projesinin devam ettiğini, yeni projenin adının jeopolitik bir proje olduğunu dile getirmektedir. Bu nedenden dolayı kapitalizm öncesi topluluklar yaşadığımız coğrafyada dönüşerek mekânda rekabet kavramını ön plana çıkarmaktadır. Mekân ve jeopolitik arasındaki etkileşim mesafenin etkileri, genellikle daha az etkileşime neden olmaktadır. David Harvey' mekânda meydana gelen rekabetin yaşadığımız dünyada bireyleri sosyal ve psikolojik olarak etkilediğini savunmaktadır (Harvey, 2003 : 65).

Şüphesiz ki , küreselleşme süreciyle beraber coğrafya ve politika arasındaki ilişki şekilsel olarak değerlendirilememektedir. Sınırlar yerine kimliklerin dünyaya hakim olamaya başlaması, modern devlet yapılarını üretmek adına devletlerin yeni politilalar üretmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda eleştirel jeopolitik küresel politikara odaklanmak yerine ekonomi-politigi de analizine dahil ederek mekânın jeopolitigin jeoekonomiden bağımsız düşünemeyeceği üzerinde durmaktadır. Mekânın karşı konulmaz çoğulluğuna ve polititik çeşitliği küresel, bölgesel ve içsel derinlemesine tanıklık etmektedir. Mekân da meydana gelen çeşitlilik, içsel dışlanma, bölünme ve yıkım politikalarını içermektedir. Bu bağlamda eleştirel jeopolitik politik, kültürel ya da ekonomik aygıt, kimlik arayışı ve post-modern çözümlenmesine yardımcı olmaktadır. Eleştirel jeopolitik tartışmaları sosyal ve / veya mekânsal olarak coğfrayı etkilemektedir. Sürdürülebilir küresel birikimin coğrafyada sermaye birikimine neden olmakta ve eşitsiz coğrafi gelişimin yumuşak geçiş krizleri ortaya çıkmaktadır (Harvey, 2012: 520). Eleştirel jeopolitik coğrafyada

meydana gelen eşitsizliğe çözüm yolları aramaktadır. Bu bağlamda eleştirel jeopolitik siyasi iktidarın çağdaş biçimlerine meydan okumaktadır.

Eleştirel jeopolitik kavramı “jeopolitik” düşünmenin ötesinde siyasi coğrafyayı mekânı politik bir biçimde etkilemektedir. Eleştirel jeopolitik çalışmalarının özünde ise Foucaultcu bilgi/iktidar ilişkisi yer almaktadır (Foucault, 1998: 36) Jeo-iktidar kavramsallaştırması da bu anlamda Foucaultcu biyo-iktidar bakış açısıyla ele alınmaktadır. Foucault tarafından yapılan Foucauldian soyağacına dayanarak Foucault, iktidar kavramının zorlayıcı ve engelli olduğu dile getirirken aynı zamanda üretken ve topluma imkân veren bir güç olduğunu dile getirmekteydi (Foucault, 2000: 245). Bu bağlamda iktidar bir kısıtlama aracı olarak kabul edilirken aynı zamanda hakimiyet, potansiyel güçlendirme için bir araç olarak kabul edilmektedir. Siyasi coğrafyada iktidarın gücü kullanılırken belli bir bölgeye sahip olmak için gücün tüm yetkilerini meşru kılmak tartışma konusudur. Siyasi coğrafyada Foucault, bir grubun belirli yetkilerini haklı çıkarmak için iktidarın baskıcı , belirleyici ve zor kullanma gücünü reddetmektedir (Chan, 2001: 96-102). ‘Güç her yerdedir ve ‘her yerden gelir’ söylemine karşı çıkararak gücün “bir hakikat rejimi” olduğu ifade etmektedir (Foucault 1998: 63). Güç, bilginin kabul edilmiş lokasyonlarından türetilmiştir. Anlayış ve elbette “hakikat”tır. Foucault güç şartlarını kullanır aynı zamanda “hakikat” in bu dünyayı açıkladığını ve kısıtlama yoluyla üretildiğini açıklar. Her toplumun kendi doğru söylemi ya da gerçek bir rejim vardır (Gaventa, 2003).

Foucault'un jeopolitik disiplinine en büyük katkı söylem ve yönetimdir. Söylem, “*Dünyanın yapıldığı sosyal uygulamaların topluluğuna gönderme*” olarak karşımıza çıkmaktadır (Jones, Jones ve Wood, 2004: 11-12). Yönetim ise, Bir hükümetin, bazılarının kullanımıyla yönetilebilir bir toplumu nasıl yönetebileceği ile ilgilidir Bu nedenle, bilgi üzerindeki kontrol bir önemli bir güç kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Foucault, sahip olduğu iki kaynağının gücünün nasıl uygulandığına odaklanarak, birey, iktidar ve bilginin gücün toplum arasında çözümlenmesine dikkat çekmektedir (Jones, Jones ve Wood, 2004: 12). Bu bağlamda coğrafyayı göz önünde bulundursak, bir güç unsuru olarak bilgi, coğrafyanın politik tarafsızlığı sadece bir illüzyon ve jeopolitik disiplinin eleştirel açıdan incelemesi gerekmektedir (Kuus, 2010: 690). Böylece siyasasi mekânda meydana gelen sorunların farkına varılarak, gerçekliklerini algılamaya yardımcı olmak temel hedeflerindedir. İktidarın mekânsal mücadele sorunu bilgi eksenini etrafında şekillenebilmektedir. Bu bağlamda, iktidarların mekândaki mücadele alanları bilgi alanının oluşmasına neden olmaktadır. Bireyler mekâna tarihsel süreçte deneyimin özneli olarak kurma, tanıma ve kabullenme ya da reddetme pratikleri içerisinde değerlendirirler. Bu nedenle bireylerin mekânda hemogonyaya kurmak istemeleri iktidarın gücü ile şekillenmektedir. (Chan, 2000: 25 ; Foucault, 2000: 14).

Aynı zamanda , bölgesel temsiller, güvenlik ve güvensizlik, düzen vs. anarşi, vb. tartışma ve eylem için yeni bir alan yaratmayı ve teorik kavramların yanı sıra söylemler aracılığıyla pratik kavramlar üzerinden mekânı incelemeyi amaçlamaktadır (Kuus, 2010: 685). Eleştirel jeopolitik jeopolitik güç kavramına vurgu yaparak gücün hegemonik söylemleri yıkmaya çalışmaktadır. Eleştirel jeopolitik, epistemolojik varsayımları ve ontolojik problemleri çözmeyi amaçlamaktadır.

Söylemler gerçek olarak alınmaz hakikatler, coğrafi açıklamanın, yazmanın ve temsil etmenin versiyonları olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda eleştirel jeopolitik bilgi ve uluslararası politika kavramlarına yönelmektedir. Foucault, söylemi bir sistem olarak ele almakta belirli bir konudaki bilgileri belirli bir zamanda temsil etmek için kullanılan bir araç olarak kabul görmektedir (Hall, 2005: 72). Tarihte aydınlar, kurumlar ve uygulayıcı devlet adamları tarafından jeopolitik bilginin oluşturulması analiz konusu olarak kabul görülmektedir (Ó Tuathail, 2000: 170). Bunda dikkate alındığında, eleştirel jeopolitik kavramı çok daha geniş ve derin bir yaklaşıma sahiptir.

Bu bağlamda eleştirel jeopolitik kavramı küreselleşme, bilgi ve risklere göre toplum dünya siyasetinde post-modern bir jeopolitik durum yaratmıştır. Bunlar modern devletlerarası sistemlerin sınırlarını yeni kurmak dünyadaki yerler arasındaki bağlantılar yerel, ulusal ve küresel değişim ilişkileridir. Postmodern jeopolitik yapının tohumları her ne kadar 1970'lerde ortaya çıktı idda edilse de 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başlarında bir fenomen olarak kabul edilmektedir. Çünkü üç küreselleşme süreci, bilgi edinme ve inşası i toplumu, yeni bir siyaset yaratmaları siyasi mekânının yeniden şekilmesine neden olmuştur (Ó Tuathail, 2000: 167-168).

Eleştirel jeopolitik, önceden belirlenmiş politik kimlikleri veya eylemleri incelememektedir. Politik konuların ilk olarak nasıl ortaya çıktığını araştırmaktadır. Klasik jeopolitiğin aksine, egemen devlet, egemenlik söylemlerinin sonucu olarak gündeme gelmektedir. Aynı zamanda devletlerin dış politika uygulamaları politik kimliğini inşa etmektedir. Coğrafi alanlarla ilgili kimlik politikaları ele alarak, sınırların sadece çizgiler olarak algılanamayacağına savunmaktadır. Sınır kavramını siyasi bir güç unsuru olarak kabul edilerek, yeniden üretilen ideolojik unsurlar olarak kabul etmektedirler (Kuus, 2010: 700). John Agnew bunu basitçe şöyle anlatıyor: “*Sınırlar öncelikle devletlerin nasıl olması gerektiğine dair kültürel borçlanmanın sonucudur. ortaya konmak [...] Sınırlar böylelikle milleti tersine çevirir*” (Agnew, 2007:399). Böylece siyasi elitler, politik-ekonomik alanın nasıl temsil edildiğine eşit derecede sahip olabaktadırlar (Flint, 2006: 13-17). Mekân kimlikler ve düşüncelerle şekillenmektedir. Neoliberal küreselleşme bağlamında jeopolitik mücadelelerin ve süreçlerin odağında olan mekânı oluşturan önemli unsurlarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Önceki dönemlerde jeopolitik mücadeleler, stratejik bölgeler üzerinde yaşanırken, küreselleşme sürecinde kimlikler ve zihinler üzerinde yaşanmaktadır. Bu doğrultuda da söylemlerin söz konusu jeopolitik rekabette önemi ve işlevi artmaktadır. Sonuç olarak küreselleşme fenomeni ile birlikte jeopolitik küresel ölçekte üç boyutlu bir nitelik kazanmış, toplumsal ve bireysel zihinler rekabet sahası haline gelmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada küreselleşme sürecinde mekân kavramının dönüşümünü ele alınarak eleştirel jeopolitik kavramı üzerindeki etkileşimi incelenmiştir. Çalışmada küreselleşmenin eleştirel jeopolitikle olan ilişkisi Harvey'ın uzam mekân kuramı ile ele alınmıştır.

Teorik düzeyde küreselleşmenin ne zaman başladığına dair fikir birliği bulunmasa da yeni bir kavram olmadığını söylemek mümkündür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya yeni bir konjonktür içerisine girmiştir. Bu sebep kavramın daha çok tartışıldığı görülmüştür. Küreselleşme, günümüzde en çok tartışılan konuların başında gelen kavramdır. Özellikle son dönemde yaşanan gelişmeleri açıklamak adına kullanılır. Kavram ekonomik, siyasi, sosyal, teknolojik, kültürel ve mekânsal bir çok boyutu barındırdığından farklı kavramlarla da ilişki içerisinde. Küreselleşmeyle sermaye hareketliliği artmıştır. Böylece mekân yeniden şekillenmeye başlamış, uluslararası sermaye hareketleri mekânda akışkan bir hal almıştır. Sermayenin mekâna hakim olmasıyla beraber, siyasi coğrafya düzensizleşmiştir. Böylece farklı mekânsal tanımlar metodolojik olarak ekonomik ve siyasi ilişkilerin tamamlayıcısı olmuştur. Mekânda meydana gelen değişimler iktidarlar arasındaki güç ilişkilerinde meydana gelen değişiklikler ile ilişkilidir. Bu nedenle, sınıflar arasındaki sosyo-mekânsal ilişkiler belirlenirken iktidar kavramı gündeme gelmektedir. Genel olarak mekânda meydana gelen sermaye birikimi siyasi coğrafyada iktidarlar tarafından yönetilmektedir.

Bu bağlamda “küreselleşme” çağında jeopolitik kavramının önemi ortaya çıkmıştır. Küreselleşme sürecinde mekân kavramı jeopolitikle bütünleşerek iktidarların ekonomi-politik ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi olarak ele alınmaktadır. Farklı coğrafyaları birbiriyle bağımlı hale getirirken aynı zamanda teknolojinin hız kazanması ticaretin coğrafya üzerinden yapılmasına neden olur. Küreselleşme ve jeopolitiğin hem nedeni hem de bir sonucu olarak mekân kavramı toplumsal ilişkilerle şekillenir. Aynı zamanda mekân kavramı jeopolitik mücadelelerin ve

politik dönüşümlerin yaşandığı alanları oluşturur. Mekân jeopolitik ve küreselleşmenin temel yapı taşını oluşturan dinamik bir süreçtir. Bu anlamıyla mekân kavramı siyasi coğrafya kavramıyla bütünleşmektedir. Jeopolitik, siyasal “mekânın” siyasal kararlar, olaylar ve olgular üzerindeki etkisi ile ilgilenir.

Jeopolitik kavramı da küreselleşme süreciyle beraber yeniden şekillenmektedir. Klasik jeopolitik anlamını yitirmeye başlayarak eleştirel jeopolitik kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Salt askeri –politik jeopolitik anlayışı yerine küreselleşme süreciyle mekânsal faktörler de jeopolitiğin kavramsallaştırmasında belirleyici olmaya başlamaktadır. Günümüzde jeopolitik kimlikler, mekân kavramı ile gündeme gelmektedir. Teorik olarak, Soğuk Savaş yıllarında Realist anlamıyla kabul edilen jeopolitik süreci 1980li yıllardan sonra farklı boyutları ile ele alınmıştır. Yaşanılan süreçte jeopolitik kavramı açıklanırken Klasik Jeopolitik yaklaşım yetersiz kalmaya başlamıştır. .Bu nedenden dolayı jeopolitik kavramı sadece statik değil, aynı zamanda dinamik özelliğe sahip bir kavramdır.

Böylece, küreselleşme sürecinin kompleks alanlarında meydana gelen değişimleri eleştirel jeopolitik tek başına açıklayabilecek potansiye sahip bir kavramdır. Eleştirel jeopolitik kavramın bir alanı olan mekân çevresel, sosyo-ekonomik ve toplumsal faktörleri de kapsamaktadır. Bu yönüyle eleştirel jeopolitik literatüre önemli katkılar sağlamıştır. Ayrıca küreselleşme sürecinde mekân doğasında var olan karmaşıklıktan oluşmaktadır. Korku, oyun, kozmoloji, rüyalar, öfke, parçacık fiziği, sermaye, jeopolitik gerginlik, umut, hafıza ya da ekolojik etkileşim sonucu gücünü ortaya çıkarır. Görünen o ki , mekânın anlamı hakkında çeşitli tanımlar mevcuttur. Mekân kavramı küresel ekonomipolitik yapıdan ayrı düşünülemez. Mekân jeopolitik ve küreselleşme kavramları arasında birbirini bütünleyen temel argümanlar mevcuttur. Bu nedenle küreselleşme kavramı tek başına mekânı açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Küreselleşme sürecine meydana gelen mekânsal sorunlar hala önemini korumaktadır. Jeopolitik kavramının konuları Harvey’in mekânsal sabite kuramı ile ilişkilendirilmiştir. Harvey’in çalışmalarının temelini, sermaye birikim süreçlerinde

meydana gelen değişimler oluşturmaktadır. Harvey, sermayenin egemenliği ve mekân arasındaki ilişkiyi döngüsel bir süreç olarak ele almaktadır. Sermaye birikim süreci iktidarların kendi çıkarlarına göre şekillenmektedir. Süreçte yaşanılan dönüşümler fiziksel mekâna yansımaktadır. Bu tespiti biraz açmak gerekirse; David Held, Antony McGrew, Friedman, David Harvey, gibi belli başlı düşünürler 1980'lerden itibaren; küreselleşme dediğimiz kavramın aslında *yeni bir mekânsal* sürecinin başlangıcı olduğunu iddia etmişlerdir.

Mekân kavramı eleştirel jeopolitiğin temel yapı taşıdır. Ayrıca mekân jeopolitik üzerinde kritik bir rol oynamaktadır. Bunu yaparken, her iki argüman da sosyal ilişkilerin mekândaki değişimin dikkate alır. Eleştirel jeopolitik ve mekân arasındaki ilişki düzenleyici ve stratejik bir ilişkidir. Bu bağlamda mekân politik, konjonktürel ilişkilerin temelini oluştur. Mekânda meydana gelen dönüşümler jeopolitiğin eklektik gelenek yapısını yeniden şekillendirir. Jeopolitiğin geleneksel yapısı dönüşüme uğrayarak bir çeşit politik kararlar alınmasına neden olur. Politik algılamalar ve nedenler öncelik alanları belirlemektedir. Böylelikle jeopolitik, iktidarların stratejilerini oluştururken, mekânda güç dağılımı ile yeniden şekillenir. Günümüzde yirmi birinci yüzyılın sosyal değişimi muhtemelen en iyi şekilde inceleyen eleştirel jeopolitik kavramı tartişılmaya başlanmıştır. Bu argüman ışığında, küreselleşme sürecinin yönetimsel jeopolitik bir proje olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci Dünya Savaşından sonra mekân kavramı büyük ölçüde küreselleşmenin etkisiyle bir çözülme sürecine girmiştir. Mekân kavramını yöneten aktörler değişmiştir. Bu süreçte, sermayenin çözümlenmesiyle ekonomik faktörlerin etkisi giderek artmıştır. Dolayısıyla, yaşadığımız dünyada bireyler ve iktidarlar mekân üzerinde yeni stratejiler oluşturmuşlardır. İktidarlar mekânı şekillendirerek politikaya yn vermektedirler. Küreselleşme süreciyle beraber mekânın ekonomi-politik yapısının alanını belirleyen en önemli unsuru oluşturmaktadır. Nihayetinde, küreselleşme ile formüle edilen ve dinamik özellikler taşıyan mekân, jeopolitik bir dönüşüm sürecine girmiştir. Zaman içerisinde de içeriği ve amacı farklı boyutlar kazanacaktır. Küreselleşme süreciyle mekânların kimliği çok parçalı bir hal almıştır. Parçalı kimliğin en önemli bileşenini jeopolitik kavramı oluşturmaktadır. Jeopolitik

kavramı sadece devlet statejlerini temsil etmemektedir. Aynı zamanda mekânın diliyle yeniden şekillenmektedir. Nitekim daha önceleri bölge diliyle konuşurken günümüzde iktidarlar mekânın dilini kullanmaktadırlar. Mekân tartışılmaz bir şekilde eleştirel jeopolitik disiplinin merkezine oturmuş bir kavramdır. Mekân sürekli değişen bir olgudur. Dünya yeni bir düzen içerisine girmiştir ve yeni düzende mekânsal çalışmaların da süreklilik göstermesi yerinde olacaktır. Çalışma sonucunda küreselleşme gerek teorik anlamda gerekse jeopolitik politika ile ilişkilendirilmiş ve küreselleşmenin mekânda dönüştürücü bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bugün, ister stratejik, ister jeopolitik isterse küreselleşme yaklaşımları mekânı etkisi altına almaya çalışsın tek başına mekânı tanımlarken yetersiz kalmaktadırlar. Bu nedenle hem strateji, hem jeopolitik hem de uluslararası ilişkiler mekânının yönergesinde yeniden şekillenmektedir.

KAYNAKÇA

- Agnew, John, (1998). *Geopolitics: Re-Visioning World Politics*, London: Routledge.
- Agnew, John, (2007). “No Borders, No Nations: Making Greece in Macedonia”, *Annals of the Association of American Geographers*, 97(2): 398–422.
- Akengin, Hamza, (2017). *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi*, Pegem Akademi, Ankara .
- Akpınar, İrem Ece, (2016). “Küreselleşmenin Kentleşme Etkisi: Kâğıthane’nin sosyo Mekânsal Değişimi”, *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives* 4(1), 55–68.
- Akpınar, İrem Ece, (2017). “Sürdürülebilir Kalkınmanın Şehirlere Etkisi Trakya’da Bir İnci: Sakin Şehir Vize”, iç. Uğur Ömürgönülşen, M. Kemal Öktem & Uğur Sadioğlu (ed.), *Sürdürülebilir Kent ve Çevre Yönetimi Üzerine Yazılar -I. Hacettepe Üniversitesi Yayınları*.
- Aktel, Mehmet, (2001). “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”, Süleyman Demirel Üniversitesi, *İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Yayını*. C.6, S.2, s.195.
- Amin, Ash, (1997). “Post-Fordism: Models, Fantasies, and Phantoms of Transition”, *Post Fordism A Reader*, (Ed. Ash Amir), Blackwell, Oxford UK. and *Architecture for Flexible Dwelling*, eds. Schwartz-Clauss, M., Vegesack, A., Vitra Design Museum, 174.
- Appadurai, Arjun, (1999). “Globazation and Research Imagination”, *International Social Sciences Journal*, Number: 160, June, (p. 229-238).
- Aslan, Nurdan, (2005). “Dünya Ekonomisinde Gelişmeler: Küreselleşme”, Ed: Osman Küçükahmetoğlu vd. “Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım” Ekin Yayınevi, Ankara,
- Aslanoğlu, Rana, (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Ezgi Kitabevi. Bursa.
- Atay Özsvağ, Sibel, (2016). “Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem”, Aksaray Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8 (2).144-155.

- Aydemir, Cahit ve Kaya, Mehmet, (2007). “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönu”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 20, s. 260-282.
- Bahçeci, Hazal Ilgın, (2013). Marksizmde kent sorunsalı: David Harvey ve manuel Castells örnekleri, Gazi Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Bayar, Fırat, (2006). “Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Kavramı: Öneri ve Teklifler,” *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, No. 8. s. 87-98.
- Bayar, Fırat, (2008). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*. Sayı: 32, s.25-34.
- Baysoy, Emre, (2016). Jeopolitik Kayma: Denge Kuşaklarından Geçit Bölgelerine, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 7.
- Baysoy, Emre, (2017). The Development Saga of Turkey from the 19th to the 21st Century: a Prelude or a Requiem for a Dream?, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, vol. 8, pp. 119-13.
- Brenner, Neil, (2001). “The Urban Question as a Scale Question: Reflection on Henri Lefebvre, Urban Theory and the Politics of Scale”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 24(2),pp. 361– 78.
- Brzezinski, Z., (1997). *Büyük Satranç Tahtası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bumin, Kürşat, (1998). *Demokrasi Arayışında Kent*, İz Yayınevi, İstanbul.
- Bülbül, Kudret, (2005). “Türkiye Küreselleşme Literatürü Üzerine Analitik Bir İrdeme: Büyük Anlatılardan Korkulara”, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, C. 7, S. 3, Ankara.
- Castells, Manuel, (1997). Citizen Movements, Information and Analysis: *An Interview with Manuel Castells*, City, S. 7, s.140-155.
- Castells, Manuel, (2008). Küresel Enformasyon Kapitalizmi (Çev.E. Sarıtaş). David Held ve Anthony McGrew (Ed.), *Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması içinde* (s. 367-395). Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Castells, Manuel, (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi*. E. Kılıç (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İkinci Baskı.
- Cebeci, İpek, (2011). “Küreselleşme Yaklaşımları Kapsamında Küreselleşme Sürecinin Tarihsel Değerlendirmesi”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (43), il, s.359-385.
- Cebeci, Kemal, (2008). “Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, *Sayıştay Dergisi*, 71 (Ekim-Aralık), 23-39.
- Cevizci, Ahmet , (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Chan, A. (2000). Redirecting critique in postmodern organization studies: The perspective of Foucault. *Organizational Studies*, 21(6), 1059-1075.
- Chan, A. (2001). Toward a genealogy of organizational culture. The perspectives of Foucault. *Critically Constituting Organization*. NY: John Benjamin.
- Cohen, Saul B., (2003). “Geopolitical realities and United States foreign policy”, *Political Geography*, Cilt 22, No 1.
- Cohn, T. H., (2012). *Global Political Economy*, Boston: Longman.
- Defay, Alexandre, (2005). *Jeopolitik*, (Çev. İsmail Yorguz), 1. Basım, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Demirci, Fatma, (2014). “Beşeri Coğrafya İnsan Kültür ve Mekân” *Studies Of The Ottoman Domain*, Cilt:4 Sayı:6,Issn: 2147-5210, 32-35.
- Dinçer, Gönül ve Çakmak, Umut, (2008). “GATS Çerçevesinde “Gerçek Kişilerin Geçici Hareketliliğinin Liberalizasyonu” Üzerine Bir Değerlendirme” Ankara Üniversitesi, *SBF Dergisi*, Cilt 63, Sayı 4, s. 136-154.
- Dodds, Klaus, (2001). “Political geography III: Critical Geopolitics After Ten Years”, *Progress in Human Geography*, Sage Publications, 25:3, 469-484.
- Doğan, Ekber Ali, (2002). “Yeni Uluslararası Göç Dalgasının Eşiğinde: “Dünya Kentleri’ne Göç”, *Kentleşme Göç ve Yoksulluk*, Ahmet Alpay Dikmen

(ed.), 7. *Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, Ankara, İmaj Yayıncılık, ss. 20-53. 4.

Ekholm K. ve Friedman J., (2003). “Eski Dünya Sistemlerinde “Sermaye” Emperyalizmi ve Sömürü,” *Dünya Sistemi*, der. Frank ve Gills, s. 139-174, Ankara, İmge Kitabevi.

Elçin, Bora, (2012). “Küreselleşmenin Tarihçesi”, <http://docplayer.biz.tr/746102-Kuresellesmenin-tarihcesi-a-bora-elcin.html> (Erişim Tarihi: 15 .02,2017).

Erim, Aydan

www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/yy_mevzuati/mevzuat_detay.php?kod=696&turu=ua. (27 – 29 Mayıs 2018)

Esgin, Ali, (2001). “Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar”, Cumhuriyet Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2) (Aralık), 185-192.

Esser, Josef ve Joachim Hirsch, (1997). “The Crisis of Fordism and the Dimentions of a Post-Fordist Regional and Urban Sructure”, *Post Fordism A Reader*, (Ed. Ash Amir), Blackwell, Oxford UK, 1997, ss.71-98.

Flint, Colin. (2006). *Introduction to Geopolitics*, New York: Routledge.

Foucault, Michel, (1998). *The History of Sexuality: The Will to Knowledge*, London: Penguin.

Foucault, Michel, (2000). “İktidar Üzerine ki Diyalog”, *Entelektüelin Siyasi İşlevi..* I. Ergüden ve Ferda Keskin, O. Akınhay (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, Michel, (2003). “Göz Kamaştırıcı Hayvan: İktidar”, *İktidarın Gözü*, I. Ergüden (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Friedman, Thomas, (1999). *Lexus ve Zeytin Ağacı*, çev., Elif Özsayar, Boyner Holding Yayınları, İstanbul.

Friedman, Jonathan, (1994). *Cultural identity and Global Process*, London, Sage Publications.

Gaventa, Jonathan, (2003). “Foucault Power is Everywhere” Last Access: 17.08.2016. <http://www.powercube.net/other-forms-of-power/foucault->

power-is-everywhere/. Gearoid ed. Companion to Geopolitics, USA: Blackwell, pp. 95-108.

Georgantzas NC., (2009). Katsamakas E, Solowiej D, Ford A, Ford DN, “Anderson GE, editors. Giddens’ globalization: Exploring dynamic implications”, Proceedings of the 27th System Dynamics Society International Conference; 2009 July 26–30; Albuquerque, New Mexico. USA.

Giddens, Anthony, (1998). *Modernliğin Sonuçları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları 1998.

Giddens, Anthony ve Christopher, Pierson, (1998). *Conversations with Anthony Giddens: Making Sense of Modernity*. Stanford, Calif: Stanford University Press.

Giddens, Anthony, (2000). The Globalizing of Modernity, David Held ve Antony McGrew, der., The Global Transformations Reader, Polity Press, Malden.

Giddens, Anthony, (2006). Sosyoloji, Editör: C. Güzel, Ankara.

Giddens, Anthony, (2010). Siyaset, Sosyoloji, Toplumsal Teori, İstanbul, Metis Yayınları.

Göka, Şenol, (2001). *İnsan ve Mekân*, Pınar Yayınları, İstanbul.

Göngen, Mehmet Ali, (2013). “Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 29: 117-134.

Görmez, Kemal, (1991). *Şehir ve İnsan*, MEB Yayını, İstanbul.

Habermas, Jürgen, (2000). “Avrupa Ulus Devleti ve Küreselleşme Tazyikleri”, Alev Özkazanç (çev.), *Mürekkep Dergisi*, 14, 202-215.

Hall, Peter, (2005). *The World Cities*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Harvey David, (2004). *Yeni Emparyalizm*, Everest Yayınları,

Harvey, David, (1985). “Consciousness and the Urban Experience”. Studies in the History and Theory of Capitalist Urbanization I, United Kingdom: Basil Blackwell.

- Harvey, David, (1990). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Cambridge, MA: Blackwell: 201-308.
- Harvey, David, (1994). "The Invisible Political Economy of Architectural Production". In O. Bouman and R. van Toorn (eds), *The Invisible in Architecture*, London: Academy Editions.
- Harvey, David, (2000). *Spaces of Hope*. Scotland: Edinburg University Press.
- Harvey, David, (2003). *The New Imperialism*, Oxford University Press, New York.
- Harvey, David, (2006). "Space as a keyword". *David Harvey: A Critical Reader*, Noel Castree and Derek Gregory (eds.), Wiley-Blackwell Publishers.
- Harvey, David, (2007). *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press.
- Harvey, David, (2009). *Sosyal Adalet ve Şehir*, (Çev. Mehmet Moralı), Metis Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Harvey, David, (2012). *Postmodernliğin Durumu*, (Çev. Sungur Savran), Metis Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- Harvey, David, (2013). *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*, (Çev. Ayşe Deniz Temiz), Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, David, (2015). *Kozmopolitik ve Özgürlük Coğrafyaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hayta, Yasemin, (2016). "Bireylerin Kent Seçimlerini Etkileyen Faktörler: İzmir Örneği Üzerinden Bir İnceleme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8, 2016 s. 2564-2589.
- Held, David ve McGREW Anthony, (2008). *Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Held, David ve McGrew, Anthony, (2002). "Globalization/Anti-Globalization", Cambridge: Polity Press.
- Held, David, (2000). Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton, *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, UK, Polity Press,

- Herwitz, Daniel, (2000). "Francis Fukuyama and The End of History", *South African Journal of Philosophy*, Vol.19, Issue.3, s.222-234. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/viewFile/5000068572/5000063633,107-131>(Erişim Tarihi: 18.11.2017).
- Ingram, Alan ve Dodds, Klaus ed. (2009). *Spaces of Security and Insecurity: Geographies of the War on Terror*, Farnham: Ashgate
- İbn, Haldun, (2013). *Mukaddime 1*, (S. Uludağ, Çev.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İlhan, Suat, (1989). "Jeopolitik Duyarlılık", Türk Tarih Kurumu Yayınları. VII. Dizi. Sayı: 113. Ankara.
- İlhan, Suat, (2002). "Jeopolitik Kavramı ve Unsurları", Avrasya Dosyası, *Jeopolitik Özel, Kış*, 2002, Cilt: 8, Say: 4, s. 318-322.
- İncekara, A. ve Savrul, M., (2011). "Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkgöye Açısından Bir Değerlendirme", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 3-22.
- İzci, F. ve Turan, M., (2013). "Türkiye'de Büyükşehir Belediyesi Sistemi ve 6360 Sayılı Yasa ile Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (1), s. 117-152.
- Kapar, Recep, (2009). "Adil Bir Küreselleşme İçin Sosyal Adalet Uluslararası Çalışma Örgütü Bildirgesi", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı: 23, Cilt: 4, s.61-77.
- Kaplan, Ayşegül, (2000). *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*. Ankara: Mülkiyeliler Vakfı Yayınları.
- Karabıçak, Mevlüt, (2002). "Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler", Süleyman Demirel Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, s.113-1167.
- Karabulut, Bilal, (2005). *Strateji Jeostrateji Jeopolitik*. Ankara: Barış Kitap.

- Karaca, Servet ve Kiper, Nilgün, (2011). “Kentsel Mekânda Kamu Yararı Arayışı ve Kültürel Planlama”, *Toplum ve Demokrasi*, Yıl 5, Sayı 11, 75-96.
- Karaman Toprak, Zerrin, (2000). “Yönetim Stratejilerindeki Gelişmeler”, *Türk İdare Dergisi*, 72, 426, 35-42.
- Karluk, R., (2003). *Uluslararası Ekonomi*. İstanbul: Beta Basım.
- Kaya, Mehmet, (2009). “Küreselleşme Yaklaşımlar”, *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, s.1-16.
- Kayan, Ahmet, (2015). “Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri ve Küresel Kentlerin Özellikleri İlgili Bir Değerlendirme”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1: 271-295 kaynak: http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/1337/Ahmet_Kayan_Makale.pdf?sequence=1, 08.09.2017.
- Keleş, Ruşen, (2001). “Küreselleşme ve Yerel Yönetimler”, Cevat Geray’a Armağan, Ankara, *Mülkiyeliler Birliği Yayınları*, No: 25, s. 563-572.
- Keleş, Ruşen, (2004). *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, 8. Baskı, İstanbul.
- Keskinok, Çağatay, (2000). “Mekâna Sermaye Mantıklı ve Teknolojik Belirlenimci Yaklaşımın Planlama Bakış Açımızda Yarattığı Yıkım”, 3. Binyılda Şehirler: Küreselleşme, Mekân-Planlama, Dünya Şehircilik Günü, 23. Kolokyumu, 8-10 Kasım 1999, (ed: Dinçer, İ.), YTÜ, İstanbul.
- Keyman, E., “Fuat. “Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum”, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/a/v/avrupadaveturkiyedesiviltoplum.doc> (Erişim Tarihi: 15.02.2016).
- Kıvılcım, Fuat, (2013). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, s.219-229.
- Kiper, Perihan, H., (2006). “Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel - Kültürel Değerlerinin Korunması”, *Sosyal Araştırmalar Vakfı*, İstanbul.

- Konak, Nahide, (2011). “Ekonomik Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Kuramsal Yaklaşımlar”, Hacettepe Üniversitesi, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 149-164.
- Kuus, Merje, 2010, Critical Geopolitics. In: Denmark, R. (ed.): The International Studies Encyclopedia, Vol. II, Wiley-Blackwell, Chichester: 683-701.
- Kürkçü, Duygu, (2013). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”, *The Turkish Online Journal of Design, Art ve Communication*, 3/2, s.1-1.
- Küçük, Hülya, (2016). Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Sistemleri: İtalya ve Türkiye Örneği, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.
- Küçük, Hülya, (2017). İtalya ve Türkiye’de Yerel Özerklik: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi The Journal Of Social Sciences Institute.
- Küçük, Hülya, (2018). Yerel Özerklik Bağlamında Belediyelerin Denetimi: İtalya ve Türkiye Örneği Control of Municipalities in Local Autonomy Context: The Case of Italy and Turkey Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilimler Dergisi /Marmara University Journal of Political Science1.
- Le Gales, Patrick, (1998). Regulations and Governance in European Cities, *International Journal Urban and Regional Research*, S.22 (3), s.482-506.
- Lefebvre, Henri, (1979). *Space: Social Product and Use Value*, Critical Sociology: European Perspective, ed: J. Freiberg Grossman, New York.
- Lefebvre, Henri, (1998). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Lefebvre, Henri, (2002). The Urban Revolution, University of Minnesota Press, London.
- Lefebvre, Henri, (2002). ‘*Work and Leisure in Everyday Life*’, The Everyday Life Reader, Rotledge, New York.

Lefebvre, Henri, (2007). *The Production of Space*, Blackwell, U.S.A.

Theodore, Levitt ,(1995). “The Globalization of Markets”, Editörler: Buzzell, Robert D., John A. Quelch ve Christopher A. Bartlett, *Global Marketing Management Cases and Readings*, 3.baskı, Addison-Wesley.

Mackinder, J. Halford, (1904). “The Geographical Pivot of History”, *The Geographical Journal*, 23(4): 421-437.

Mahan, Alfred Thayer, (1890). *The Influence of Sea Power upon History*, 1660-1783.

Marcuse, Peter Kempen, ve Ronald Van, (2000). *Globalizing Cities: A New Spatial Order*, Oxford: Blackwell Publishers, ss.1-22.

Max Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, 1930, çev.: Talcott Parson, New York 1930.

Merrifield, Andy, (2012). *Metromarksizm: Şehrin Marksist Bir Hikayesi*, Çev. Nihal Ünver, Ankara, Phoenix Yayınevi,

Nayar, Baldev R., (2007). *The Geopolitics of Globalization*, Oxford University Press, New Delhi, s. 7.

Oktay, Derya, (2007). “Kıbrıs’taki Kentler, Kentsel Politikalar ve Yeni Açılımlar 1” Der: Ayşegül Mengi, *Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine*, Ankara, İmge Yayınevi, ss.187-214.

Öktem, Mehmet Kemal, Göçoğlu, Volkan ve Tunç, Şebnem (2016). “Kardeş Şehir Uygulamalarının Yerel Politika Transferine Etkisi: Alanya-Gladbeck Araştırması”, *TODAİE Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 25, Sayı 4, s. 49-86.

Öztürk, Musa, (2012). “Kamusallık, Tüketim Kültürü ve Avm’ler”, *Kent Sosyolojisi*, (Ed. Köksal Alver), Hece Yayınları, s.615-633, Ankara.

Payne, A., (2003). “Globalization and Modes of Regionalist Governance”, D. Held ve A. McGrew (ed.), *The Global Transformations Reader, Great Britain: Polity Press*, 223-233.

- Porter, Michael, (2001). "Regions and The New Economics of Competition," Eds: Allen John Scott, *Global City-Regions*, Oxford: Oxford University Press, ss.139-158.
- Robertson, Ann E., (2007). *Terrorism and Global Security*, Infobase Publishing, New York.
- Robertson, Roland, (1999). "Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür", çev.; Ümit Hüsrev Yolsal, *Bilim Sanat Yayınları*, Ankara.
- Robertson, Roland, (1990). "Mapping the Global Condition: Globalization as the Central Concept", Mike Featherstone (Ed.), *Global Culture, Nationalism, Globalization and Modernity*, London: Sage Publications.
- Rodrik, Dani, (2003). "Has Globalization Gone Too Far", D. Held ve A. McGrew (ed.), *The Global Transformations Reader, Great Britain: Polity Press*, 379-383.
- Saklı, Rıza, Ali (2013). Fordizm'den Esnek Üretim Rejimine Dönüşümün Kamu Yönetimi Üzerindeki Etkileri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış-2013 12 (44).
- Sassen, Saskia, (1994). *Cities in a Wold Economy*, California, Thousand Oaks, CA: Fine Forge Press.
- Sassen, Saskia, (1996). "Rebuiding the Global City: Economy, Ethnicity and Space", Re-presenting the City- Ethnicity, *Capital and Culture in the 21st Century Metropolis*, (ed: King, A. D.), Malesya.
- Scholte, Jan Aart, (1997). "The Globalization of the World Politics," *The Globalization of the World Politics: An Introduction to International Relations*, edt. John Baylis and Steve Smith, p. 325-347, New York, Oxford University Press.
- Seiler-Baldinger, A., (2002). *Mobility with Tradition, Living in Motion: Design*.
- Sencer, Y., (1979). *Türkiye'de Kentleşme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Sennet, Richard, (2002). *Ten ve Taş*, Çev:Tuncay Birkan Metis Yayınları, İstanbul.

- Sert, Emre, Karpuz, Hayri ve Akgün, Gürkan, (2005). “Küreselleşme Sürecinde Değişen Kent Kavramı; Mekân ve Politikleşme Üzerine Bir Okuma Çalışması”, *Planlama Dergisi*, S.2, s.101-111.
- Steger, Manfred B., (2009). *Globalization: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, Print.
- Spykman, Nicholas J., (1994). *The Geography of the Peace*, New York, Harcourt Brace and Company.
- Şener, Bülent, (2014). “Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı 18, ss. 51-77.
- Şengül, Tarık, (2001). “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı”, *Praksis Dergisi*, S.2, s.9-31.
- Şengül, Tarık, (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, Ankara, Simge Kitabevi.
- Şimşek, Sedat, (2006). “Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler ve İnternetin Önemi”, *Selçuk İletişim*, C.4, S.3, s.166-175.
- Taş, Barış ve Yakar, Mustafa, (2009). “Afyonkarahisar ilinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı” *Coğrafi Bilimler Dergisi CBD*, 7 (2), 145-161 (2009).
- Taylor, Peter J., (1993). *Political Geography of the Twentieth Century*, Belhaven Press, London
- Tekeli, İhan, (2001). *Anadolu’da Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İlkin, (2000). “Küreselleşme Ulus Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması”, *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 10, s.92-117.
- Thompson, Edward, (1968). *The Making of the English Working Class*, Harmondsworth, Middlesex: Penguin Boks.
- Tuathail, Gearóid Ó., (1996). *Critical Geopolitics*, London: Routledge.

- Tuathail, Gearóid Ó., (2000). The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft, and Security at the Millennium. *Annals of the Association of American Geographers*, 90: 1,166-178.
- Turhanoglu, Koçak ve Feryal, Ayşin, (2014). “Kentsel Mekânın Üretim Sürecinde Tarihsel ve Kültürel Miras”, Cyprus International University, *Folklor/Edebiyat*, (20)78, s.76.
- Şahin, Ümit, (2012). “Yeşil Düşünceden Yeşil Ekonomiye”, Yeşil Ekonomi, Yeni İnsan Yayınevi: 52, *Yeşil Politika Serisi: 2*, Ed. Ahmet Atıl Aşıcı, Ümit Şahin, İstanbul, s. 27.
- War, Era, (2001). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Eds. John Baylis ve Steve Smith, Oxford University Press, Oxford,
- Waterfield, Robin, (2008). *Platon, Timaeus, Timaeus and Critias*, Oxford University Press, New York.
- Wirth, Louis, (2002). “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, Der: Duru Bülent, Alkan Ayten, *20. Yüzyıl Kenti*, Ankara, İmge Yayınevi, ss.77-106.
- Wood, Adrian, ve Bruff, Garreth, (2000). “Local Sustainable Development: Land-use Planning’s Contribution to Modern Local Government”, *Journal of Environmental Planning and Management*, C. 43, S.4, s.519–539.
- Yalçinkaya, M., Hakan ve Coşkun Çılbanti, Neslihan, (2012). “Küreselleşme İle Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayışı”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl 4 Nu 8, ISSN 1307-9832.4.
- Yaylı, Hasan, (2012). “Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: İstanbul Örneği”. SÜ İİBF, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (24), 331-355.
- Yemen, Aysun, (2015). “Kalkınma Planlarında Büyükşehirlerin Mevcut Durum Analizi” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 37, 999-1022.

Yüksel, H., (2014). “Küreselleşme Sürecinin Sosyal Politik Dinamikleri Üzerinde Neden Olduğu Değişimin Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 19.

Zarko, M., (2001). E-Commerce: How CFO’s Can Seize the Initiative, Financial Executive.

Zengingönül, Oguz, (2004). “Küreselleşme Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme”, *İktisat Teorisi*, Sayı 12, s.15-28.

